

K HISTÓRII DRUHOŠANCOVÉHO VZDELÁVANIA NA SLOVENSKU

a k jeho didaktickým aspektom – vybrané príklady

Eduard Lukáč

Eduard Lukáč

K HISTÓRII DRUHOŠANCOVÉHO VZDELÁVANIA NA SLOVENSKU

a k jeho didaktickým aspektom – vybrané príklady

PREŠOV 2023

**K histórii druhošancového vzdelávanie na Slovensku
a k jeho didaktickým aspektom – vybrané príklady**

Autor: Eduard Lukáč

Recenzenti: Prof. PaedDr. Miroslav Krystoň, CSc.
Doc. PaedDr. Silvia Barnová, PhD., MBA

Vydavateľ: Prešovská univerzita v Prešove, 2023
Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU:
<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/LukacE1>

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja
na základe Zmluvy č. APVV-18-0018.

© Eduard Lukáč, 2023

© Prešovská univerzita v Prešove, 2023

ISBN 978-80-555-3138-0

OBSAH

ÚVOD	5
1 POJEM DRUHOŠANCOVÉ VZDELÁVANIE A JEHO PONÍMANIE UNESCO	8
2 DRUHOŠANCOVÉ VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU DO VZNIKU ČSR	16
2.1 Povinná školská dochádzka a jej (ne)dodržiavanie na našom území.....	16
2.2 Nedel'né školy - druhošancové vzdelávanie na území Slovenska v 19. storočí.....	21
2.3 Prvé nedel'né školy vo svete	22
2.4 Založenie a pôsobenie nedel'ných škôl na našom území.....	23
3 PREJAVY DRUHOŠANCOVÉHO VZDELÁVANIA V OBDOBÍ MEDZIVOJNOVEJ ČSR	38
3.1 K základom osvetovej činnosti v nových podmienkach	38
3.2 Stanovenie povinnej školskej dochádzky.....	40
3.3 Naukobehy materinského jazyka.....	43
3.4 Príprava učiteľov ako ľudovýchovných pracovníkov	60
3.5 Kurzy pre negramotných vojakov	63
ZÁVER.....	78
ARCHÍVNE PRAMENE.....	80
POUŽITÁ LITERATÚRA	82
REGISTER	92
PRÍLOHY	
Príloha č. 1 Ľudovít Štúr: Nedel'né školy (1. časť)	95
Príloha č. 2 Ľudovít Štúr: Nedel'né školy (2. časť)	97
Príloha č. 3 Zákony Nedel'nej školy Brezovskej	99
Príloha č. 4 Ľudové naukobehy materinského jazyka na Slovensku	102
Príloha č. 5 Osnovy ľudových naukobehov; methodické pokyny	104
Príloha č. 6 Obežník č. 118. Ľudové naukobehy v r. 1924/25.	107
Príloha č. 7 Obežník č. 122. Ľudové naukobehy v r. 1924/25, pokyny o účtovaní	110
Príloha č. 8 Výkaz ľudových naukobehov v škol. inšpektoráte v Hlohovci	113

ZOZNAM POUŽITÝCH TABULIEK

Tabuľka č. 1.	Predčasne ukončené vzdelávanie 18 – 24-ročných vo vybraných krajinách	11
Tabuľka č. 2.	Reálna školská dochádzka a počet žiakov na jedného učiteľa v r. 1869.....	20
Tabuľka č. 3.	Znalosť čítania a písania v Československu pred 1. sv. vojnou	21
Tabuľka č. 4.	Príklady nedeľných škôl na území Slovenska a ich zakladatelia, resp. učitelia	36
Tabuľka č. 5.	Gramotnosť obyvateľstva staršieho 6 rokov v ČSR – sčítanie ľudu v 1921 a 1930.....	42
Tabuľka č. 6.	Počet účastníkov kurzov materinského jazyka	47
Tabuľka č. 7.	Počet kurzov materinského jazyka v škol. r. 1923/1924.....	48
Tabuľka č. 9.	Rím. kat. ľud. škola v Riečke – látka naukobehu materinského jazyka pre pokročilých	49
Tabuľka č. 8.	Rozvrh hodín a učebnej látky ľudového naukobehu pre začiatovníkov v Gr.-kat. ľudovej škole v obci Belža.....	49
Tabuľka č. 10.	Ľudovýchovné aktivity v Košickej župe v r. 1923	51
Tabuľka č. 11.	Správa Škol. inšpektorátu v Jelšave o ukončení naukobehov v škol. r. 1924/1925	53
Tabuľka č. 12.	Prehľad ľudových naukobehov na Slovensku v škol. r. 1927/1928...	54
Tabuľka č. 13.	Porovnanie výdavkov na náboženské záležitosti (kult) a na ľudovýchovu.....	59
Tabuľka č. 14.	Prednášky a prednášajúci ľudovýchovného kurzu v Kremnici v r. 1923	62
Tabuľka č. 15.	Počet vojenských knižníc a evidovaných zväzkov kníh v r. 1919 - 1925	66
Tabuľka č. 16.	Negramotní vojaci podľa povolania a národnosti v dobe 1.2.1921 – 1.8.1921	67
Tabuľka č. 17.	Negramotní vojaci podľa povolania a národnosti v dobe 1.8.1921 – 1.2.1922	68
Tabuľka č. 18.	Negramotní vojaci podľa povolania a národnosti v dobe 1.2.1922 – 1.10.1922.....	69
Tabuľka č. 19.	Počet negramotných vojakov podľa národnosti v r. 1921 - 1924	70
Tabuľka č. 20.	Vychovateľský kurz 4. apríla – 24. júna 1922 v Prahe – vybrané témy	72
Tabuľka č. 21.	Počet negramotných vojakov v r. 1923 a v r. 1924	73
Tabuľka č. 22.	Úspešnosť na záverečných skúškach kurzu pre vojakov-analfabetov.....	75

ÚVOD

Edukácia človeka patrí aj v dnešnom modernom svete k stále aktuálnym a zároveň i zložitým javom, ktorý má priamy dopad na všetky oblasti života v spoločnosti. Napriek tomu, že sa neustále zdokonaľujú vzdelávacie systémy, jednotlivé školské inštitúcie sa snažia odstraňovať bariéry prístupu k získaniu vzdelania, podporuje sa realizácia myšlienky celoživotného vzdelávania, úspešné ukončenie povinnej školskej dochádzky u danej populácie nie je samozrejmosťou ani v najvyspelejších krajinách.

Príčiny, prečo dochádza k tomuto javu sú rôzneho charakteru, napr. zdravotné, finančné, rodinné a pod., a preto jednotlivé spoločnosti hľadajú cestu k ich eliminácii, resp. ponúkajú nástroje na elimináciu dopadov tohto javu na jedinca. Jedným z nich je i druhošancové vzdelávanie zamerané na získanie základného vzdelania a tak toto druhošancové vzdelávanie sa postupne stáva súčasťou vzdelávacích politík všetkých vyspelých spoločností, ktoré sa snažia aj touto cestou zabrániť sociálnej exklúzii svojich obyvateľov.

Problematika druhošancového vzdelávania v podmienkach Slovenska je riešená aj na Ústave pedagogiky, andragogiky a psychológie Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove a to prostredníctvom projektu APVV-18-0018 s názvom „Vyučovanie v školách druhej šance z perspektívy učiteľa a dospelého učiaceho sa“. Hlavným cieľom projektu je: Identifikovať kľúčové aspekty vyučovania v druhošancovom vzdelávaní z perspektívy učiteľa a dospelého študenta bez vzdelania a so základným vzdelaním. Pre naplnenie hlavného cieľa je potrebné naplniť jeho čiastkové ciele.

1. Identifikovať aktuálny stav vedeckého poznania v oblasti druhošancového vzdelávania ľudí bez vzdelania a so základným vzdelaním. Toto umožní (priebežnú) aktualizáciu poznatkov s ohľadom na relevantnosť celého výskumného projektu v kontexte neustále narastajúceho vedeckého poznania.
2. Identifikovať aktuálne požiadavky na kompetencie učiteľov druhošancového vzdelávania v zahraničí a aktuálny stav praxe druhošancového vzdelávania na Slovensku. Táto oblasť bude predstavovať východiskovú bázu pre nasledujúce dva čiastkové ciele tak v teoretickej rovine, ako aj v kontexte využitia výsledkov čiastkového cieľa pre metodologické spracovanie procesu naplňovania ďalších cieľov.
3. Identifikovať kľúčové aspekty vyučovania v druhošancovom vzdelávaní na základe sebareflexie učiteľov a reflexie učiacich sa. Táto rovina umožní vytvoriť empirický model integrovaných kompetencií učiteľa dospelých bez vzdelania a so základným vzdelaním v druhošancovom vzdelávaní.
4. Vytvoriť teoretický model integrovaných kompetencií učiteľa v druhošancovom vzdelávaní dospelých bez vzdelania a so základným vzdelaním a typológiu učiteľov s ohľadom na ich kompetenčné vzorce.

Je len samozrejmé, že skúmanie danej problematiky má aj svoje historické „pozadie“, na ktoré sa sústredila prezentovaná monografická práca. Obsahovo je zameraná na dve výrazné etapy, v ktorých sa, podľa historických možností a špecifík, realizovalo druhošancové vzdelávanie zamerané na poskytnutie elementárnej gramotnosti na našom území, v kontexte povinnej školskej dochádzky.

Prvou analyzovanou etapou je obdobie druhej polovice 19. storočia, kedy boli najmä zásluhou štúrovskej generácie zakladané nedeľné školy, prvé druhošancové vzdelávacie inštitúcie pre dospelých. Na rozdiel od zahraničných vzorov orientovaných predovšetkým na nábožensky orientované vzdelávanie, nedeľné školy mali v našich podmienkach iné poslanie. Výsledkom chabej vzdelanostnej úrovne nášho obyvateľstva sa nedeľné školy zamerali práve na poskytovanie tohto obsahu – ich prvý stupeň bol určený pre úplne negramotných a druhý stupeň pre poskytovanie vyššieho vzdelania.

Druhou skúmanou etapou je obdobie existencie medzivojnovnej Československej republiky (1918 – 1938), kedy „neblahým dedičstvom“ nedôsledne realizovanej povinnej školskej dochádzky pred 1. sv. vojnou sa stala časť negramotnej dospeléj populácie. Situácia na Slovensku bola v porovnaní s českými krajinami oveľa horšia, čo si vynútilo aj špecifické legislatívne opatrenia. Prvou cieľovou skupinou boli negramotní dospelí Slováci, pre ktorých boli určené ľudové naukobehy (kurzy) pre analfabetov, ktoré však pre názov „dehonestujúci“ dospelých žiakov nenašli veľké uplatnenie. Z tohto dôvodu boli čoskoro premenované na ľudové naukobehy materinského jazyka, ktoré boli organizačne i obsahovo zamerané na dve odlišné skupiny: na začiatočníkov a na pokročilých. Každý naukobeh mal svojho správcu, zodpovedného za priebeh naukobehu a výučbu zabezpečoval učiteľ ľudovej školy, mnohokrát to bola tá istá osoba. Druhou cieľovou skupinou v tejto etape boli vojaci, ktorí nastúpili na vojenskú službu a pri vstupnej identifikácii sa ukázalo, že sú negramotní. Pre nich boli v jednotlivých útvaroch zriaďované kurzy pre negramotných vojakov, končiace záverečnými skúškami pred komisiou. Pre realizáciu týchto kurzov bola zostavená špecifická, po slovensky písaná učebnica – šlabikár a bola nevyhnutná i príprava vojenských poddôstojníkov, osvetových pracovníkov, ktorí boli zodpovední za ich priebeh.

Práce orientované do oblasti andragogickej historiografie sú z metodologického hľadiska špecifické a to na základe skúmania ex post facto. K jeho základom patrí aj skúmanie historických prameňov, primárneho i sekundárneho charakteru, ktoré sú nositeľmi historických údajov a faktov. V našom prípade k tomu slúžili primárne historické prameňe v podobe:

- dokumentov v Archíve Matice slovenskej v Martine, v Slovenskom národnom archíve v Bratislave a v Štátnom archíve v Košiciach;
- knižných prác z daného obdobia, ako napr. Hurban, J. M.: Slovo o Spolkách Mjernosti a Školách Neđelních. (1846), Matula, A.: Lidová výchova v Československé republice. (1928), Rambousek, A.: 1928. Lidová výchova československá po roce 1914. (1928) a i.;
- príspevkov v dobovej tlači, napr. Štúr, L.: Neđelnje školi. (Slovenskje Národňje Novini, 1845, č. 5 a č. 6.), Laucký, G.: Poslanie ľudovýchovy na Slovensku. (Náš ľud, 1935, č. 9 - 10, s. 142-145.), Oberpfalcer, F. Několik dat o výchově v naší armádě. (Vojenské rozhledy, 1921, č. 4, s. 186-189.;
- legislatívnych predpisov uverejnených v tlači a v publikáciách, ako napr. Věstník Ministerstva školství a národní osvěty v Praze, Správy Referátu min. škol. a nár. osvěty v Bratislave, Věstník. Č.S. ministerstva národní obrany, Jelínek, K.: Příručka pro osvetových pracovníkov. (1936), Placht, O. – Havelka, F.: Příručka školské a osvětové správy. Pro potřebu služby školských a osvětových úřadů a orgánů. (1934) a pod.

K hlavným sekundárnym historickým prameňom použitých v našej práci môžeme ako príklad uviesť práce: Pasiar, Š.: Dejiny výchovy dospelých na Slovensku (1975), Rozinajová, H.: Nedel'né školy na Slovensku. (Jednotná škola, 1969, č. 2, s. 148-161.), Škoda, K. 1960. Osvetová práca v predmníchovskej republike. (Osvetový zborník, 1960, č. 5, s. 14-27.), Kázmerová, L. a kol.: Premeny osvety a vybraných školských výchovno-vzdelávacích prostriedkov na Slovensku (1918 – 1939), vydaná v r. 2016 a ďalšie.

Publikácia je určená vedeckým a odborným pracovníkom, ktorých prioritnou oblasťou záujmu je edukácia človeka, jeho elementárne vzdelávanie, edukácia dospelých a najmä problematika druhošancového vzdelávania dospelých a jeho historické podoby na našom území.

Autor si dobre uvedomuje, že niektoré témy z problematiky historického ponímania druhošancového vzdelávania dospelých na Slovensku sú v uvedenej práci spracované len v obmedzenej podobe, resp. sú len načrtnuté a mnohé z nich ešte len čakajú na svoje podrobnejšie rozpracovanie.

Osobitné poďakovanie patrí recenzentom - prof. PaedDr. M. Krystoňovi, CSc. a Doc. PaedDr. Silvii Barnovej, PhD., MBA za ich kritické pripomienky a cenné rady, ktoré autorovi pomohli pri formovaní tejto práce.

1 POJEM DRUHOŠANCOVÉ VZDELÁVANIE A JEHO PONÍMANIE UNESCO

Skúsenosti expertov z dlhodobého sledovania vývoja gramotnosti poukazujú na to, že ani povinné primárne vzdelávanie samo o sebe nikdy nezabezpečí úplnú a rozvinutú gramotnosť celej dospeléj populácie. Ani vo vyspelých krajinách, v ktorých je dlhodobá tradícia povinnej školskej dochádzky, nie je možné zaručiť dosiahnutie gramotnosti u všetkých absolventov povinného vzdelávania. „Negramotnosť vo vyspelých krajinách má často tie isté príčiny, ako v rozvojových a málo vyspelých krajinách. Pôsobia tu však aj iné faktory, typické pre vyspelé štáty. Povinná školská dochádzka je tu zabezpečená pre všetky deti, no niektoré deti z mnohých príčin prechádzajú dierami v sieti. Ide o deti utečencov, cudzincov, deti trpiace nejakým handicapom či inými ťažkosťami, a preto predčasne ukončujú školu.“ (Goga, 1993, s. 65).

V každej spoločnosti bude vždy existovať určitý počet tých jedincov, ktorí z rôznorodých príčin neabsolvujú všetky ročníky školského vzdelávania v rámci povinnej školskej dochádzky, resp. ktorí sa počas povinnej školskej dochádzky nenaučia potrebným vedomostiam a zručnostiam. Ako k tomu vhodne uvádza L. Pasternáková (s. 414): „Máloktorý žiak sa učí so záujmom, chápe význam učiva pre život, prežíva uspokojenie z vykonanej činnosti.“ Prípadne ak zvládne určité poznatky na veľmi nízkej úrovni, s odstupom niekoľkých rokov už nie je schopný požadované poznatky uplatňovať na primeranej úrovni. Príčinou môžu byť aj „špecifické výchovno-vzdelávacie potreby detí, ktorých napĺňanie sa aktuálne systematicky nesleduje. Nie je zrejmé, nakoľko majú napríklad deti so zdravotným znevýhodnením k dispozícii vhodné technologické či didaktické pomôcky a podporu zo strany odborného personálu či pedagogických asistentiek a asistentov.“ (L. Pasternáková – Zahatňanská, 2021, s. 199).

UNESCO, ktorého zakladajúca listina bola podpísaná 16.11.1945 a nadobudla účinnosť 4.11.1946, sa už viac ako sedem desaťročí snaží rôznymi cestami a aktivitami prispieť k tomu, aby jav negramotnosti, ktorý je v dnešnom svete ponímaný v mnohých variáciách, stal sa čo najmenšou bariérou rozvoja jedincov, ale aj komunít a spoločnosti.

Na 14. zasadnutí generálnej konferencie UNESCO v r. 1966 bol 8. september vyhlásený ako Medzinárodný deň gramotnosti a podnetom na jeho zavedenie bol prvý svetový kongres o boji proti analfabetizmu, ktorý sa konal práve 8. septembra 1965 v Teheráne - World Congress of Ministers of education on illiteracy's elimination. Napr. pre rok 2020 sa niesol v znamení témy Výučba a učenie sa gramotnosti v kríze COVID-19 a po nej, so zameraním sa na rolu vzdelávateľov a meniacich sa pedagogických prístupov. (International Literacy Day).

Podľa údajov zo Štatistického inštitútu UNESCO (UNESCO-IUS, UNESCO Institute for Statistics) okolo 258 miliónov detí, adolescentov a mládeže nenavštevuje školu čo indikuje predpoveď, že v roku 2030 jedno zo šiestich detí vo veku 6 – 17 rokov nebude navštevovať školu a iba 6 z 10 ukončí stredoškolské vzdelávanie. Podľa týchto odhadov 55% detí a dospelievajúcich vo veku základnej a nižšej strednej školy nedosahuje minimálnu

úroveň ovládania čítania a 60% tieto úrovne nedosahuje v matematike (Launch of the 2019 SDG 4 Data Digest). Iné údaje uvádzajú, že v kategórii dospelých, t. j. 15 rokov a starších, je okolo 750 miliónov negramotných, z nich je 473 miliónov negramotných žien, čo predstavuje 63% dospelaj negramotnej populácie. (4th Global Report on Adult Learning and Education).

Ako vo svojom príspevku uvádzajú autori Lukáčová a kol. (2020, s. 166): „Príčiny predčasného odchodu zo škôl sú zvyčajne multidimenzionálne a kolíšu medzi individuálnymi motívmi a štrukturálnymi motívmi (založenými na základe rodinného a školského prostredia).“ D. M. Kelly (1995) určila dva základné modely príčin a faktorov, ktoré majú za následok predčasný odchod mladých ľudí z primárnej edukácie.

1. Model „drop out“, t. j. vypadnutie zo vzdelávania, v ktorom zdôraznil individuálne faktory a situačné príčiny spôsobujúce predčasné opustenie vzdelávania:
 - osobné zlyhanie,
 - sociálne a ekonomické charakteristiky rodinného prostredia,
 - tehotenstvo,
 - založenie rodiny.
2. Model „push out“, t. j. vytlačenie zo vzdelávania, vymedzuje charakteristiky školského systému alebo iných procesov nadindividuálnej povahy, ktoré vedú k predčasnému ukončeniu školskej dochádzky.

Jedna z ďalších štúdií (Jimenez, E. Y. - Kiso, N. - Ridao-Cano, C., 2007) mapovala základné príčiny prečo mladí ľudia nevyhnutne potrebujú možnosť zúčastňovať sa druhohšancového vzdelávania. Prvou z nich je fakt, väčšina z tých, ktorí potrebujú druhohšancové vzdelávanie, sú chudobní, ktorí nedokázali využiť svoju prvú vzdelávaciu cestu, pretože dostupné vzdelávanie bolo buď príliš drahé, alebo nebolo kvalitné. Nedostatok primeraného kreditu vo väčšine rozvojových krajín tiež znamená, že chudobní študenti vzhľadom k svojim budúcim zárobkom, nemajú možnosť požičať si finančné prostriedky na financovanie svojho vzdelávania.

Druhou príčinou je to, že aj keď mladí ľudia majú hlavné slovo pri rozhodovaní o svojom vzdelaní, často im chýbajú informácie potrebné na to, aby sa dobre rozhodli, alebo majú jednoducho mylné predstavy. Neznalosť skutočnej hodnoty investícií do vzdelávania môže mať za následok nedostatočné investície do vzdelávania zo sociálneho hľadiska.

Tretou príčinou je potvrdený jav, že predčasné ukončenie školskej dochádzky a zlyhanie na trhu práce zvyšuje pravdepodobnosť, že mladí ľudia sa budú dopúšťať protispoločenského konania, alebo budú vystavení rizikovému správaniu vrátane zneužívania drog, nechráneného sexu a násilia, ktoré majú obrovské sociálne dôsledky. Nedávne štúdie tiež ukázali, že vzdelanie zvyšuje účasť voličov, čo je dôležité meradlo aktívneho občianstva nevyhnutného pre politickú a ekonomickú stabilitu krajín.

Ako štvrtá príčina sa javí fakt, že pre investovanie do ľudského kapitálu až v čase dospelosti sú charakteristické vysoké náklady. Ako ľudia starnú, náklady na ich udržanie v programe druhej šance sú vyššie. Preto je dôležité, aby sa mladým ľuďom poskytli druhé šance na vzdelávanie, keď je návratnosť investícií do vzdelávania stále dostatočne vysoká. Investovanie do mladých ľudí má tiež väčšiu návratnosť ako investovanie do dospelých z dôvodu dlhšieho časového obdobia, počas ktorého je možné ťažiť z výhod.

K piatej príčine patrí to, že neinvestovanie do druhošancových vzdelávacích aktivít mrhá skoršími investíciami z detstva.

Dnes majú mladí ľudia v priemere vyššiu vzdelanostnú základňu, na ktorej možno budovať ľudský kapitál, než staršie ročníky obyvateľstva. Učenie je kumulatívne a vedomosti a zručnosti získané skôr uľahčujú pokračovanie v učení neskôr. Tieto skoršie investície by teda priniesli vyššie sociálne výhody jedincom aj spoločnosti, ak by sa ďalšie investície poskytli tým, ktorí predčasne ukončili školu s určitými základnými zručnosťami (Hall, 2006).

V danom kontexte Lukáč, M. – Lukáčová, S. – Pirohová, I. (2019) zdôrazňujú, že získanie stredoškolského vzdelania (stredné odborné, úplné stredné odborné, úplné stredné všeobecné vzdelanie) je považované za nevyhnutné pre adekvátne sociálne fungovanie, plnenie sociálnych rol kultúrne (rodovo i historicky) prisudzovaných obdobiu dospelého veku, a to bez ohľadu na etnickú príslušnosť či pozíciu v sociálnej stratifikácii, najmä vo vzťahu k dospelým s nízkym alebo žiadnym vzdelaním a nízkou úrovňou základných zručností.

V tomto kontexte I. Ištvan (2013, s. 107) uvádza: „V európskych krajinách existujú rôzne modely umožňujúce tým, ktorí z iniciálneho vzdelávania z rôznych príčin vypadli alebo doňho vôbec nenastúpili, aby si zvýšili svoju úroveň vzdelania v druhošancovom vzdelávaní (vzdelávanie druhej šance, školy druhej šance).“

Popredný slovenský pedagóg Š. Švec (2008, s. 225) vymedzuje pojem druhošancové vzdelávanie ako „príležitosť pre dospelých získať v pokračovacom, kontinuálnom cykle vzdelávania taký druh a stupeň vzdelania, ktoré sa normálne nadobúda v detstve alebo mladosti počas počiatočného, iniciálneho cyklu vzdelávania.“

Vo svojej monografickej práci autori Pirohová, I. – Lukáč, E. – Lukáčová, S. (2020, s. 13) uvádzajú, že v praktickej realizácii druhošancového vzdelávania v súčasnosti ale dochádza k vzájomnému prelínaniu pedagogiky a andragogiky, pretože:

- ide o formálne vzdelávanie (školská inštitúcia) za účelom získania stupňa vzdelania (ten je možné podľa platnej legislatívy získať len v školskej inštitúcii),
- uskutočňuje sa v súlade s pedagogickými zákonitostami a dokumentmi výchovy a vzdelávania detí a mládeže,
- cieľovou skupinou nie sú deti a mládež ale dospelí, ktorých podľa Beneša (2008) nie je možné redukovať na žiakov (pretože dospelí ľudia nie sú izolovaní od svojich sociálnych rol v pracovnej, rodinnej a súkromnej oblasti života),
- subjektom vzdelávania nemôže byť lektor alebo vzdelávateľ dospelých (tak ako je tomu v andragogike), ale učiteľ (základnej alebo strednej školy).

Na základe výsledkov výskumu v roku 2020 v krajinách Európskej únie (Early leavers from education and training) v priemere 9,9 % mladých ľudí vo veku 18-24 rokov predčasne ukončilo vzdelávanie a odbornú prípravu, t. j. ich najvyššie ukončené vzdelanie bolo nižšie stredné vzdelanie a štyri týždne pred prieskumom neabsolvovali žiadne ďalšie vzdelávanie.

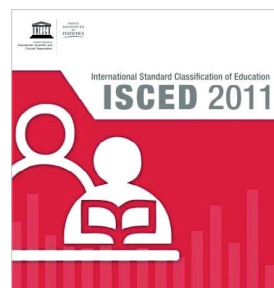
V zmysle ponímania UNESCO je pojem druhošancové vzdelávanie definované v dokumente Medzinárodná štandardná klasifikácia vzdelania ISCED 2011 (International Standard Classification of Education. ISCED 2011) ako: „Vzdelávanie špecificky zamerané na

Tabuľka č. 1 Predčasne ukončené vzdelávanie 18 – 24-ročných vo vybraných krajinách

Krajina	2011	2013	2015	2017	2019	2020
Dánsko	10,3%	8,2%	8,1%	8,8%	9,9%	9,3%
Poľsko	5,6%	5,6%	5,3%	5,0%	5,2%	5,4%
Česko	4,9%	5,4%	6,2%	6,7%	6,7%	7,6%
Maďarsko	11,4%	11,9%	11,6%	12,5%	11,8%	12,1%
Slovensko	5,1%	6,4%	6,9%	9,3%	8,3%	7,6%
Rakúsko	8,5%	7,5%	7,3%	7,4%	7,8%	8,1%
Švédsko	6,6%	7,1%	7,0%	7,7%	6,5%	7,7%
Nórsko	16,6%	13,7%	10,2%	10,4%	9,9%	9,9%
Malta	22,7%	20,8%	20,2%	17,7%	17,2%	16,7%
Taliansko	17,8%	16,8%	14,7%	14,0%	13,5%	13,1%
Španielsko	26,3%	23,6%	20,0%	18,3%	17,3%	16,0%

(Zdroj: Early leavers from education and training by sex and labour status.)

jednotlivcov, ktorí z rôznych dôvodov nikdy nenavštevovali školu alebo školu nedokončili ani pred ukončením stupňa vzdelania, na ktorý boli zapísaní, alebo ukončili tento stupeň, ale chcú vstúpiť do vzdelávacieho programu alebo povolania, pre ktoré nie sú ešte kvalifikovaní. Účastníci sú často starší ako typická cieľová veková skupina pre daný program na úrovni ISCED (ale nie nevyhnutne dospelí).

Niekedy sa druhošancové vzdelávanie označuje aj ako „premostovacie programy“ alebo „programy reintegrácie.“ (TVETIpedia Glossary). Vo vyššie uvedenej ISCED 2011 klasifikácii je druhošancové vzdelávanie vymedzené na troch úrovniach:

a) ISCED 1

Táto úroveň tiež zahŕňa druhú šancu na primárnej úrovni alebo reintegračné programy. Také vzdelávacie programy sa obyčajne zameriavajú na jednotlivcov, ktorí:

- i) opustili školu pred ukončením primárneho vzdelávania a umožňujú im opätovné prijatie do vzdelávacieho systému a ukončenie primárneho vzdelávania; alebo
- ii) ktorí ukončili primárne vzdelávanie, ale želajú si nastúpiť do vzdelávacieho programu alebo zamestnania, pre ktoré nie sú kvalifikovaní.

Účastníci sú obyčajne starší ako cieľová veková skupina pre úroveň ISCED 1 (ale nie nevyhnutne dospelí).

b) ISCED 2

Táto úroveň zahŕňa aj programy druhej šance na nižšej sekundárnej úrovni alebo reintegračné programy. Také vzdelávacie programy sa obyčajne zameriavajú na jednotlivcov, ktorí:

- i) opustili vzdelávanie po ukončení primárneho vzdelávania alebo pred ukončením nižšieho sekundárneho vzdelávania, umožňujú im, aby boli znovu prijatí do vzdelávacieho systému a ukončili nižšie sekundárne vzdelávanie, alebo
- ii) tých, ktorí ukončili nižší sekundárny program, ale želajú si nastúpiť na vzdelávací program, pre ktorý nie sú kvalifikovaní.

Účastníci sú obyčajne starší ako je cieľová skupina pre úroveň ISCED 2.

c) ISCED 3

Táto úroveň tiež zahŕňa vyššie sekundárne programy druhej šance alebo reintegračné programy. Také vzdelávacie programy sa obyčajne zameriavajú na jednotlivcov, ktorí:

- i) opustili vzdelávanie pred ukončením vyššieho sekundárneho vzdelávania a je im umožnené opätovné prijatie do vzdelávacieho systému a ukončiť vyššie sekundárne vzdelávanie; alebo
- ii) ukončili vyššie sekundárne vzdelávanie, ale želajú si nastúpiť na vzdelávací program alebo zamestnanie, pre ktoré nie sú ešte kvalifikovaní.

Účastníci sú obyčajne starší než cieľová veková skupina pre úroveň ISCED 3.

Podľa názoru I. Pirohovej (2021, s. 259) je len zrejmé, a dnešný stav to potvrdzuje v každodennej realite, že ľudia bez ukončeného základného vzdelania, resp. s nízkym stupňom vzdelania a zručností, sú ohrození chudobou „v dôsledku občasného alebo trvalého vylúčenia z trhu práce.“

UNESCO je napr. v súčasnosti zapojené do druhošancového vzdelávania žien a dievčat v Nigérii prostredníctvom rádiového vzdelávacieho programu. V tejto krajine bolo podľa údajov UNESCO v roku 2018 iba 52,65% gramotných dievčat v kategórii 15-ročných a starších. „Tento program je vyvinutý v rámci iniciatívy „Spotlight Initiative“ s cieľom poskytnúť zrýchlené možnosti vzdelávania v rámci druhej šance dievčatám a deťom nenavštevujúcim školu, ktoré čelia prierezovej marginalizácii. Mnohé z nich, na ktoré je zameraný tento program, sú buď ostrakizované, alebo sú na okraji spoločnosti, pretože žijú buď s HIV/AIDS, alebo sú obeťami predčasného a neúmyselného tehotenstva, detských sobášov, rodovo podmieneného násillia alebo sú klasifikované ako chudobné na vidieku. Tento program im dáva príležitosť na opätovné začlenenie do bežného formálneho vzdelávania.“ (Lives Resumed by Education: The Second-Chance Education for Women and Girls in Nigeria).

Ochorenie COVID-19 si vynútilo aj uvedenie dištančnú formu (rádio), no zároveň prispelo k nárastu domáceho a sexuálneho zneužívania. To viedlo aj k zmene obsahového zamerania orientovaného na informovanie o všeobecných právach detí a dospelých (Lukáč, 2022). V kontexte využívania rádia vo vzdelávaní dospelých uvádza A. Altun (2012), že mediálnou gramotnosťou sa UNESCO začalo intenzívne zaoberať na základe Medzinárodného sympózia o mediálnej výchove, konaného v poľskom meste Grunwald v r. 1982.

Pod supervíziou UNESCO bol v Inštitúte vzdelávania dospelých v Dar el Salaam (Tanzánia) implementovaný program s názvom „Poskytovanie alternatívnych vzdelávacích príležitostí pre dospievajúce dievčatá, ktoré opustili školy v dôsledku tehotenstva.“ Pre mladé ženy a dievčatá, ktoré neukončili stredoškolský stupeň vzdelania, bol pripravený

2 a 1½-ročný vzdelávací kurz v dvoch stupňoch. Z celkového počtu 220 mladých žien ho v roku 2020 úspešne ukončilo 149. Prvý stupeň bol zameraný na posilnenie základných schopností dievčat zdokonalením ich gramotnosti a matematických schopností, ktoré boli doplnené rozvojom podnikateľských a životných zručností. Druhá časť pozostávala z odborného výcviku v rôznych odboroch identifikovaných študujúcimi: krajčírstvo a vyšívanie, batikovanie, farbenie odevov, výroba mydla, výroba vazelíny ako aj varenie. (Empowering Out of School Young Mothers through Second Chance Education).

UNESCO a Svetová banka boli pri zrode a samozrejme aj naďalej pomáhajú s financovaním „Programu druhošancového vzdelávania“ (Second Chance Education Programme), ktorého cieľom je:

- zvýšiť počet mladých ľudí a mladých dospelých, ktorí nedokončili školu a program druhošancového vzdelávania im poskytnú dokončiť uznávané rovnocenné programy;
- znížiť počet a/alebo mieru absolventov z každého programu a úrovne, čím sa zvýši vnútorná efektívnosť programu.

Projekt sa skladá zo štyroch aktivít:

1. Podpora rozvoja ekvivalentne kvalitných učebných osnov, školenie trénerov pri ich pôsobení a posilnenie kvality a dostupnosti učebných a inštrukčných materiálov.
2. Zlepšovanie kvality poskytovaných služieb, čoho súčasťou je posilnenie manažmentu, školenie a financovanie pedagogických zamestnancov a komunitných facilitátorov, monitorovanie a hodnotenie a propagácia edukačného programu.
3. Rozšírenie miestnej kapacity pre poskytovanie služieb prostredníctvom komunitných vzdelávacích centier, okrem iného sa podporí hodnotenie, plánovanie a dodanie rozšírenej kapacity poskytovania služieb prostredníctvom zriadenia až 65 centier komunitného vzdelávania.
4. Informačné, monitorovacie a hodnotiace technológie. (Timor-Leste Second Chance Education Programme).

Príkladom adaptovania tohto programu je štát Bangladéš, kde bol zavedený špecifický edukačný program „The Reaching Out of School Children“ (ROSC) poskytujúci vzdelanie druhej šance deťom mimo školy v cielených oblastiach – chudobných vidieckych komunitách a mestských slumoch. Vláda ním reagovala na nelichotivú skutočnosť, keď v roku 2010 takmer 5,6 milióna detí vo veku 6 – 13 rokov bolo vylúčených z primárneho vzdelávania a to najmä z dôvodu chudoby, prejavujúceho sa vo viacerých faktoroch – nemožnosť zakúpenia učebníc a školskej uniformy, chýbajúce financie umožňujúce dopravu do školy, nutnosť zarábania namiesto návštevy školy a pod. (A Second Chance to Education).

Pre vzdelávanie týchto detí boli založené tzv. „školy radosti“ (ananda schools), ktoré poskytujú deťom štipendiá na zmiernenie záťaže pre ich rodiny, bezplatné učebnice, písacie potreby a uniformy. Projekt ROSC, ktorý je od roku 2013 vo svojej druhej fáze (ROSC II) spustil štyri pilotné programy:

- rozšírenie vzdelávania druhej šance pre deti z mestských slumov a predprofesijný tréning zručností pre starších študentov, pričom sa vyhodnocujú pilotné intervencie zamerané na deti v domácnosti a rozvíjajú sa skoré čitateľské návyky u študentov ROSC;
- posilnenie vnútornej monitorovacej kapacity ROSCU prostredníctvom revidovanej štruktúry riadenia na úrovni terénu;
- poskytnutie príležitosti na vzdelávanie rohingských detí žijúcich v Bangladéši prostredníctvom dodatočného finančného grantu;
- poskytnúť predprofesijnú prípravu postihnutej mládeži a dospelým.

Školy radosti poskytujúce druhošancové vzdelávanie sa od bežných škôl líšia tým, že študenti sú vekovo starší, pracujú prostredníctvom flexibilného rozvrhu hodín a jeden učiteľ pripravuje všetkých žiakov v triede pre postup do sekundárneho stupňa vzdelávania.

Je len prirodzené, že problematika druhošancového vzdelávania je v záujme aj iných nadnárodných inštitúcií, k nim patrí napr. aj Organizácia spojených národov. Pod jej gesciou a za podpory BHP Foundation je spustený projekt zameraný na druhošancové vzdelávanie žien „UN Women’s Second Chance Education and Vocational Learning Programme (2018 – 2021)“, ktorý umožňuje ženám znovu vstúpiť do formálneho vzdelávania, získať odborné a podnikateľské zručnosti a spája ich s pracovnými a podnikateľskými príležitosťami. (Second Chance Education and Vocational Learning Programme).

Doterajší encyklopedický model vyučovania staval žiaka do roly submisívneho vykonávateľa didaktických inštrukcií učiteľa, čo mimoriadne potláčalo jeho tvorivosť i kritické myslenie. Požiadavky učiacej sa spoločnosti kladú dôraz na tzv. učenie sa pre budúcnosť. (Kosturková, 2014, s. 190). Súčasťou dnešných edukačných politík i praktických aktivít „by mal byť dôležitým systémovým prvkom aj systém druhej šance, ktorého cieľom je zapájať ľudí s nízkym stupňom vzdelania a chýbajúcou kvalifikáciou späť do vzdelávania. Hlavnou úlohou druhošancového vzdelávania je ochrániť túto cieľovú skupinu pred týmito rizikami a poskytnúť im potrebné vedomosti a zručnosti, ako aj znovu získať vieru v seba samého, svoje schopnosti, vieru vo vzdelávanie i pracovnú uplatniteľnosť.“ (Lukáč, M. – Temiaková, D., 2021, s. 24)

V dnešných podobách sa pojem druhošancové vzdelávanie využíva na realizáciu viacerých edukačných aktivít smerujúcich do oblasti primárneho vzdelávania, ako aj do oblasti profesijne orientovaného vzdelávania s cieľom poskytnúť nevyhnutné poznatky a zručnosti pre uplatnenie sa na trhu práce. „V škole druhej šance, by okrem požadovaných vedomostí k ukončeniu vzdelania, či nadobudnutia kompetentnosti, malo ísť zároveň o nový pohľad na výchovu, na seba, na svet a seba v ňom.“ (Porubčanová, 2013, s. 31). Realizuje sa podobou klasického prezenčného vyučovania, vyučovania prostredníctvom on-line pripojenia, resp. prostredníctvom alternatívnych vzdelávacích systémov, ktoré kombinujú individuálny modulárny spôsob s prezenčnou formou, ktorú zabezpečujú mobilní učitelia putujúci po jednotlivých regiónoch krajiny. V. Šuťáková (2023, s. 36) uvádza, že cieľom druhošancového vzdelávania je „umožniť osobám bez vzdelania, alebo s nízkym stupňom vzdelania, opätovný návrat do systému vzdelávania a umožniť im doplniť si chýbajúce vzdelanie, získať určitú kvalifikáciu, podporiť rozvoj odborných zručností, gramotnosti ale i sociálnych a osobnostných spôsobilostí, čo im umožňuje lepšie uplatnenie na trhu práce a skvalitniť ich sociálny a osobný život.“

Špecifickú podobu má aj druhošancové vzdelávanie odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, ktoré je limitované mnohými faktormi. Jedným z nich je napr. aj režim vo väznici, ktorý ovplyvňuje spôsob komunikácie vyučujúceho s učiacimi sa väzňami. (Lukáčová, S. a kol., 2018). Tí predstavujú, oproti žiakom v klasickom vzdelávaní, špecifickú cieľovú skupinu, ktorá je značne heterogénna – stupeň dosiahnutého vzdelania, pracovná kvalifikácia, vek, motivácie a postoje k vzdelávaniu, absencia v pohybe, rozhodovaní a konaní a pod. (Lukáčová, S. – Temiaková, D., 2020). Jednotlivé príklady, ale aj každodenná skúsenosť dokazujú, že druhošancové vzdelávanie je už súčasťou vzdelávacích systémov nielen vyspelých krajín, ale aj nevyhnutnou realitou pre rozvojové krajiny.

Pod pojmom povinná školská dochádzka Pedagogická encyklopédia Slovenska (Pavlík, 1985, s. 97) poníma „časové určenie trvania povinného školovania detí s vymedzením jeho začiatku a ukončenia.“ Na jej nedodržiavanie upozorňuje napr. i S. Barnová (2008, s. 442): „Mnohí zo žiakov, ktorí na vyučovanie nechodia, alebo z neho utekajú, žijú v narušených alebo dysfunkčných rodinách, ktoré majú deformovaný vzťah k normám a hodnotám. V tejto súvislosti sa stredobodom záujmu odborníkov stávajú asociálne, špeciálne rómske rodiny.“

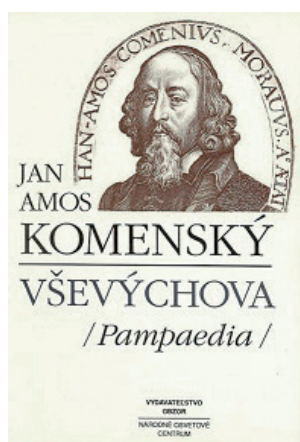
Pre potreby nášho historického prístupu k sledovaniu prejavov druhošancového vzdelávania na dnešnom území Slovenska, vychádzame z ponímania pojmu negramotnosť podľa definovania autorov Ďuriča, Hotára a Pajtinku (2000 s. 291): „Negramotnosť (aj analfabetizmus) [z gr. gramma = písmo, písmeno, cez rus. gramota = listina a gramotnosť = znalosť písania a čítania; angl. illiteracy; nem. Analfabetismus; fr. l'illettrisme; rus. negramotnosť] – neznalosť čítania a písania, ktorá má tieto stupne:

1. (integrálna n.) stav, keď jednotlivec nie je nijako schopný čítať a písať hlavne v dôsledku toho, že sa to nikdy neučil;
2. (spätná, opätovná n.) situácia, keď jednotlivec sa síce učil čítať a písať, ale v dôsledku absencie akejkoľvek praxe v čítaní a písaní tieto schopnosti a vedomosti čiastočne alebo úplne stratil, zabudol;
3. (pologramotnosť), semianalfabetizmus, situácia, keď jednotlivec vie čítať, ale nevie písať.

Je len zrejmé, že tento pojem sa „vyvíjal“ a má mnohé ďalšie ponímania na základe rozličných aspektov a vnímania jednotlivých pedagógov, sociológov a predstaviteľov iných vedných oblastí.

2 DRUHOŠANCOVÉ VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU DO VZNIKU ČSR

Jednou z charakteristických črt obdobia osvietenstva je jeho dôraz na oblasť vzdelávania, ba v niektorých aktivitách aj so zameraním na dospelú populáciu. Podnetom k nim mohlo byť už úsilie J. A. Komenského, ktorý sa snažil presadzovať myšlienku rozširovania všeobecného vzdelania pre celú populáciu. Príkladom tohto snaženia môže byť jeho pedagogický spis „Veľká didaktika“ (1635), v ktorom pod týmto pojmom chápe všeobecné umenie, ako naučiť všetkých všetkému, či encyklopedické dielo, učebnica elementárneho poznania pre všetky vekové kategórie „Orbis pictus“, resp. „Svet v obrazoch“ (1658), kde sa na základe pedagogického realizmu snaží prezentovať veci a javy zobrazené v prirodzenom prostredí, vo vzájomných vzťahoch.

V tomto kontexte je nutné samozrejme spomenúť aj celoživotné dielo „Všeobecná porada o náprave vecí ľudských“ a najmä jeho 4. časť s názvom „Vševýchova“, kde týmto pojmom Komenský označuje univerzálne vzdelanie celého ľudského pokolenia, teda všetkých ľudí, vo všetkom a všestranne, čo rozpracoval do podoby celoživotného vzdelávania, t.j. od „školy zrodenia“ až po „školu smrti“.

Na tejto báze vzniklo i dielo známych francúzskych osvietenecov – encyklopedistov (Denis Diderot, Jean d'Alembert, Julien Offroy des La Mettrie, Dietrich von Holbach, Adrien Helvétius, Francois Marie Arouet – Voltaire, Charles de Sécondat Montesquieu, Jean Jacques Rousseau), ktorí sa zaslúžili o zrod 28 zväzkového diela „Encyklopédia alebo Rozumne koncipovaný slovník vied, umení a remesiel“ (1751 – 1766). V našich pomeroch sa tieto snahy pretavili do zakladania osvetových spolkov, ako napr. Societas slavica (1785) v Banskej Bystrici, **Čitateľská spoločnosť malohontská** (1791-1831) pôsobiaca v obci Pondelok, Učená spoločnosť malohontská (1808-1855) v Nižnom Skálniku, Učená spoločnosť banského okolia (1810-1832) v Banskej Štiavnici, resp. Slovenské učené tovarišstvo (1789) zal. v r. 1789 v Trnave, ktoré už ale malo svoje pobočky po celom území Slovenska prostredníctvom ktorých šírilo ním vydávané osvetové publikácie.

2.1 POVINNÁ ŠKOLSKÁ DOCHÁDZKA A JEJ (NE)DODRŽIAVANIE NA NAŠOM ÚZEMÍ

Výsledkom snahy osvietenskej panovníčky Márie Terézie boli tzv. tereziánske reformy, ku ktorým patrili aj aktivity zamerané do oblasti vzdelávania a školstva. Tieto snahy boli pretavené v legislatívnej podobe v dokumente Ratio educationis (1777), ktorý „obsahuje jednotnú školskú sústavu od národných škôl po univerzitu.“ (Mátej, 1988, s. 16). Napriek deklarovanému úsiliu poskytnúť prístup k tejto jednotnej školskej sústave všetkým občanom, nedostatkom dokumentu bol ten fakt, že v ňom nebola stanovená povinná školská dochádzka. Elementárne vzdelávanie mali žiaci získavať na jednotlivých typoch

ľudových škôl, no Ratio educationis (1777) v II. časti o organizácii a obsahu vyučovania ani v jednej z nich neuvažuje o povinnom získavaní elementárneho vzdelania.

1. Pri ľudových (národných) školách s jedným učiteľom, ktoré boli zriaďované v mestečkách a na dedinách (tzv. dedinské školy), bolo vyjadrené iba želanie, aby sa mládež povinne zúčastňovala vyučovania v letnom aj zimnom období, no zároveň sa to očakávalo iba od malého počtu žiakov. Ako „ospravedlnenie“ tohto nedostatku dokument uvádza nasledovný dôvod, ktorý, z hľadiska sociálneho zaškatul'kovania občanov dokonca považuje za spoločensky prospešný a výhodný. „Väčšina rodičov totiž pripútava svoje deti k prácam na poli, k domácim prácam alebo aj k iným zamestnaniam, sotvaže prekročili piaty či šiesty rok svojho veku. Tento zvyk sa už záväzne upevnil a – ako sa zdá – je veľmi užitočný celému štátu. Práve preto sa musí trpieť, lebo veľmi na tom záleží, aby sa roľnícka mládež už od samého začiatku zocelovala a včas si privykala na veľmi ťažkú robotu, ktorú bude vykonávať po celý svoj život. Preto bude treba mládež po ukončení poľných prác, keď ju už rodičia menej potrebujú, horlivo povzbudzovať, aby navštevovala školu a usilovne sa zúčastňovala na vyučovaní tých predmetov, o ktorých sme už hovorili, a to dve hodiny ráno a dve popoludní.“ (Kováčsová – Vaníková, 1988, s. 94). Ratio educationis (1777) určilo pre tieto školy jednotlivé skupiny predmetov pre žiakov:

a/ povinné pre všetkých

- poznávanie písmen, spájanie slabík, čítanie tlačených a rukopisných kníh;
- pravopis a krasopis;
- základy počtových úkonov a ich použitie v poľnohospodárstve a v mnohých prípadoch, ktoré sa v ňom vyskytujú;

b/ len pre niektorých

- základy latinčiny pre tých, ktorí chcú prestúpiť do latinskej školy (deti šľachticov usadených na dedinách a v mestečkách a nadaní žiaci);
- osvojovanie nemčiny v regiónoch, kde nie je tento jazyk všeobecne používaný. (tamtiež, s. 93-94).

2. Pre ľudové školy vo väčších dedinách a v mestečkách, v ktorých vyučovali dvaja učitelia osobitne v triedach, bol obsah vzdelávania rozšírený do nasledovnej podoby predmetov:

a/ povinné pre všetkých

- poznávanie písmen, spájanie slabík, čítanie tlačených a rukopisných kníh;
- získavanie zručností pravopisu a krasopisu, a to rovnako v oboch triedach;
- počty rozdelené do dvoch tried, orientované na využitie v domácom hospodárstve a v rozličných remeslách, ktoré záviseli od praktických potrieb a využitia v každodennom živote podľa miestneho prostredia;
- nemecký jazyk;
- štylistická úprava textov v materinskom a v nemeckom jazyku;

b/ len pre niektorých

- základy latinského jazyka (tamtiež, s. 95).

K organizácii výučby na týchto školách a teda aj k povinnej školskej dochádzke sa v *Ratio educationis* (1777) uvádza podobné stanovisko, ako je citované vyššie: „Pretože v dedičných provinciách Uhorskej koruny nielen tí, ktorí bývajú v mestech, ale aj tí, ktorí bývajú v menších obciach, sa zvyčajne zaoberajú poľnohospodárstvom, vinohradníctvom, včelárstvom a chovom dobytka, je zrejmé, že tu žiaci omnoho menej navštevujú školu v lete ako v zime alebo koncom jesene, respektíve začiatkom jari. Preto sa treba prispôbiť už zaužívaným spôsobom života a prv, než sa ustália pevné a všeobecné pravidlá, treba zistiť mienku tých inšpektorov, ktorým sa zveria tieto školy.“ (tamtiež, s. 96).

3. Školy v mestách, na ktorých mali pôsobiť okrem troch učiteľov aj učiteľ latinského jazyka a katechéta, mali poskytovať nasledovné vzdelanie:

a/ povinné pre všetkých

- poznávanie písmen, spájanie slabík, čítanie tlačených a rukopisných kníh;
- písať úhladne a podľa zákonov pravopisu;
- počítat' tak, aby vedeli používať počtové výkony vo všetkých prípadoch, ktoré sa vyskytujú v obchodovaní a vo významnejších manufaktúrach v najväčších obciach;
- základy náuky o domácom hospodárstve;
- pestovať materinský jazyk a tiež
- nemecký jazyk tam, kde nie je materinským jazykom;
- zostavovať písomné práce na rozličné témy;
- nakoniec všetko, čo má vzťah k cnosti, šľachetnosti a vhodnému spoločenskému správaniu, ktoré je pre všetkých rovnako potrebné.

b/ len pre niektorých

- základy latinského jazyka pre tých, ktorí chcú pokračovať v štúdiu na latinských (gramatických) školách;
- základy geometrie, fyziky, v rysovaní a v iných zručnostiach potrebných pre tých, ktorí nehodlajú pokračovať v štúdiu na latinských školách. (tamtiež, s. 97).

Odporúčaný čas výučby bol stanovaný na doobedňajší čas – v lete od 7. do 10 hodiny a v zime od 8. do 11. hodiny a poobede v čase od 14. do 16. hodiny, avšak bez zmienky o povinnej návšteve školy s nasledovným odporúčaním: „Ale aj v tomto smere by mali predstavení škôl prihliadať na miestne podmienky a zachovávať ten rozvrh hodín, ktorý sa už zaviedol na základe dlhoročnej praxe.“ (tamtiež, s. 97-98).

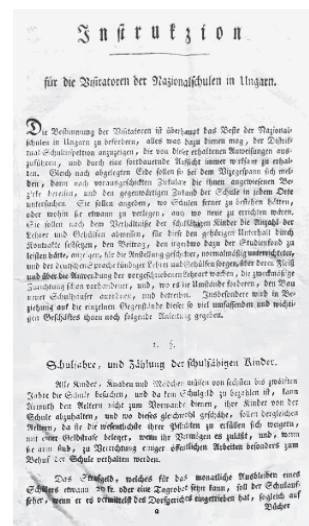
Syn Márie Terézie a následne panovník Jozef II. (1780 – 1790) pokračoval v centralizačných tendenciách, ktoré sa snažil realizovať aj v oblasti školstva. Za účelom lepšieho styku so školami a štátneho dozoru nad nimi boli školské obvody rozdelené na menšie celky – vizitačné okruhy.

Na ich čele boli tzv. vizitátori a pre uľahčenie výkonu ich funkcie boli predchádzajúce i nové nariadenia sústredené do jedného spisu s názvom „Inštrukcia pre vizitátorov národných škôl v Uhorsku“ (1788). V ňom sa v § I. s názvom Školské roky a platenie školného pre deti uvádza, že všetky deti, chlapci aj dievčatá, od šiesteho do dvanásteho roka, musia povinne navštevovať školu. Nakoľko za túto návštevu nie sú stanovené žiadne školské poplatky, chudoba nemôže byť dôvodom, aby rodičia bránili svojim deťom navštevovať školu. Ak by k tomu niekde došlo, takíto rodičia, ak teda odmietnu plniť najnutnejšie povinnosti, budú, ak im to ich prostriedky dovoľia, pokutovaní, a ak sú chudobní, budú musieť vykonávať niektoré bežné práce súvisiace so starostlivosťou o školu. (Inštrukcia pre vizitátorov národných škôl, Štátny archív v Košiciach).

K tomu predpisu uvádza E. Kowalská (1987, s. 29): „Za jeden vynechaný mesiac sa platilo 20 grajciarov alebo 1 deň roboty v prospech školy. Vybrané peniaze sa použili na materiálnu pomoc chudobným žiakom (učebnice, oblečenie a pod.).“ Vizitátori sa zamerali na ľudové školy v obciach, v ktorých zisťovali reálny stav existujúcich rôznych domov a počet detí s povinnou školskou dochádzkou, pôsobenie ľudovej školy, resp. nutnosti jej zriadenia, dohodnúť výšku platu pre učiteľa, zabezpečovať chod školy, ustanoviť dozorcú školy a dbať na kvalitu učiteľov a ich dobré meno v spoločnosti a pod., čo prinieslo zvýšenie počtu ľudových škôl, ako aj ich úrovne. Dobré mierené úsilie o pozdvihnutie úrovne ľudových škôl pod dozorom štátu, ako aj myšlienka povinnej školskej dochádzky, však narážali na odpor vedenia stolíc a duchovenstva, ktorí sa snažili okrem iného o prinavrátenie dozoru nad školami a výchovou.

Už ku koncu vládnutia Jozefa II. boli rušené jeho reformné nariadenia a jeho smrť 20. februára 1790 naplno otvorila priestor protireformným opatreniam. „Hneď po smrti Jozefa II. sa stolice postavili proti školským reformám, proti nemčine a novej vyučovacej metóde, ba niektoré stolice nevyčkali ani úradnú reštitúciu a zrušili školský plat zavedený Jozefom II., v ktorom videli zemanian porušenie svojich výsad, a nariadili, aby sa vyučovalo podľa starej metódy.“ (Vajcik, Schubert a Mátej, 1971, s. 51). K uvedeným opatreniam patrilo i nariadenie (intimát) kráľovskej miestodržiteľskej rady z 20. apríla 1790, ktoré zrušilo pokuty za nedodržiavanie povinnej školskej dochádzky a k 1. máju boli zrušené aj funkcie vizitátorov.

Povinná školská dochádzka tak v praxi nebola dodržiavaná a to aj najmä pre využívanie detí pri hospodárskych činnostiach. Potvrdilo sa to aj v prepracovanom dokumente Ratio educationis z roku 1806, v ktorom sa opäť nepožadovalo dodržiavanie povinnej školskej dochádzky: „Bolo by žiadúce, aby vidiecka i mestská mládež počas celého roka navštevovala školu, kým by dosiahla vek vhodný na vykonávanie vidieckych robôt. Toto však bude možné očakávať len od málokterých, pretože väčšina rodičov sotva dovolí, aby sa ich deti v pia-

tom alebo šiestom roku života vzdialili od prác na rodinnom majetku. Tento zvyk v praxi už udomácnенý sa zdá byť prijateľným, pretože veľmi záleží na tom, aby sa vidiecka mládež už takpovediac od prvých krôčikov otužovala a znášaním najťažších robôt si skoro privykala na budúcnosť. Preto rektor školy určí čas vymedzený na vyučovanie, ako aj na prázdniny podľa miestnych podmienok, upovedomí o tom krajinského inšpektora a oznámi to v škole na vývesnej tabuli.“ (Ratio educationis, 1988, s. 277-278).

Dôležitým medzníkom vo vzťahu k povinnému vzdelávaniu sa stalo tzv. Rakúsko – Uhorské vyrovnanie v r. 1867. Panovník František Jozef I. dňa 28. júla 1867 podpísal zákon uhorského snemu a Rakúske cisárstvo sa rozdelilo na konštitučnú dualistickú monarchiu – Rakúsko (Predlitavsko) a Uhorsko (Zalitavsko). V danom kontexte boli potom prijímané pre Uhorsko samostatné legislatívne opatrenia, ktoré riadili jeho správu, ku ktorým patrili aj zákonný článok XXXVIII/1868, uvádzaný aj ako uhorský školský zákon z roku 1868 (Pšenák, 2001). Podľa neho sa národné školy členili na nasledovné stupne:

1. elementárne ľudové školy – 6-ročné;
2. vyššie ľudové školy – pre chlapcov 3 roky, pre dievčatá 2 roky;
3. meštianske školy – prístupné po skončení 4. ročníka elementárnej školy, pre chlapcov 6 rokov, pre dievčatá 4 roky;
4. učiteľské prípravky (preparandie) – 3 roky, od škol. r. 1881/1882 4 roky
5. opakovacie školy – pre žiakov, ktorí ukončili elementárnu ľudovú školu a nepokračovali v štúdiu na žiadnej inej škole, štúdium na nej malo trvať do 15. roku života a vyučovanie v lete trvalo 5 hodín/týždenne a v zime 2 hodiny/týždenne.

Povinná školská dochádzka bola stanovená na 6 rokov, mala sa realizovať návštevou 6-ročných elementárnych škôl a bola doplňovaná štúdiom na opakovacích školách (do 15. roku života žiaka), alebo štúdiom na vyšších ľudových školách. Realita však bola úplne iná, ako boli predstavy tejto legislatívnej normy, pretože ako uvádza Pšenák (2001,

Tabuľka č. 2. Reálna školská dochádzka a počet žiakov na jedného učiteľa v r. 1869

župa	Počet žiakov	reálne v škole		župa	povinná škol. doch.	reálne v škole	
		počet	%			počet	%
Abovská	108	55	50,73	Šarišská	127	68	53,17
Oravská	163	68	42,60	Spišská	114	67	58,64
Tekovská	131	59	56,15	Turnianska	135	81	59,93
Gemer-malohont.	83	48	57,14	Trenčianska	141	52	36,89
Hontianska	100	55	54,76	Turčianska	101	43	42,86
Liptovská	107	60	55,97	Užská	122	47	38,95
Novohradská	94	60	63,90	Zemplínska	111	51	45,89
Nitrianska	118	61	52,21	Zvolenská	96	49	51,15
Bratislavská	112	40	35,49	16 spiš. miest	64	52	65,22

(Zdroj: Vesztróczy 2015, s. 231)

s. 112): „Štatistika z roku 1870 poukazuje 89 percentný úbytok žiakov od 1. po 6. ročník a v roku 1880 štvrtina školopovinných žiakov nenavštevovala školu.“ Túto situáciu dokumentujú aj údaje z tabuľky č. 2:

Z vyššie uvedených hodnôt vyplýva to, že priemerný počet žiakov pripadajúcich na jedného učiteľa zo skupiny školopovinných žiakov bol 113, avšak z reálne navštevujúcich školu bolo iba 56 žiakov na jedného učiteľa a z percentuálneho podielu, napriek platnej povinnej školskej dochádzke, to bolo 51,20%.

Tabuľka č. 3. Znalosť čítania a písania v Československu pred 1. sv. vojnou

Územie, krajiny	1880	1890	1900	1910
	Zo 100 osôb starších 6 rokov vedelo čítať a písať			
Slovenské župy	44,6	55,8	64,0	72,3
Rusínske župy	19,2	26,0	32,1	40,1
	Zo 100 osôb starších 6 rokov vedelo čítať a písať			
Čechy	bez údajov	92,7	95,8	97,3
Morava	bez údajov	88,4	92,9	95,7
Sliezsko	bez údajov	83,9	89,6	94,2

(Zdroj: Tišliar a Šprocha 2017, s. 46)

Tieto údaje potvrdzuje vo svojej publikácii aj I. Sedlák (2012, s. 265), ktorý so špecifickým zameraním na územie východného Slovenska uvádza: „V čase uzákonenia školského zákona z roku 1868, ktorý mal vytvoriť ucelenú jednotnú sústavu nižšieho školstva, boli pomery v oblasti školstva a kultúry na východnom Slovensku veľmi nepriaznivé. V priemere 50 – 60 % dospelého obyvateľstva nevedelo čítať ani písať. Do roku 1910 sa podarilo síce znížiť tento stav v Šarišskej župe na 42 %, v Zemplínskej na 39 %, Užskej na 47%, Gemerskej na 20%, no v čase po národnom oslobodení roku 1918 prešlo východné Slovensko do ČSR ešte s ťaživým dedičstvom analfabetizmu.“

2.2 NEDEĽNÉ ŠKOLY - DRUHOŠANCOVÉ VZDELÁVANIE NA ÚZEMÍ SLOVENSKA V 19. STOROČÍ

Obdobie osvietenstva prináša v našich podmienkach prvýkrát sústredenejšie zaostrenie pozornosti aj na oblasť výchovy a vzdelávania dospelých, a tak ako aj v iných prípadoch, aj tu sa hľadali inšpiratívne myšlienky zo zahraničia. Ako to zdôrazňuje vo svojom príspevku aj M. Krystoň (2013, s. 54-55): „Prínos osvietenstva je zreteľný najmä pre oblasť edukácie dospelých. Ľudovýchovné a osvetové aktivity orientované na dospelú populáciu nadobúdajú, najmä v 19. storočí, viaceré špecifické formy.“ K nim patrila aj idea zakladania nedeľných škôl vo Veľkej Británii, ktoré zohrali významnú úlohu najmä v oblasti šírenia najmä náboženskej, ale i elementárnej gramotnosti u detí a neskôr i u dospeléj populácie.

V tomto obsahovom zameraní je nedeľná škola chápaná v zahraničnej literatúre, kde má dominanciu práve nábožensky orientované vzdelávanie. Ako príklad uvádzame

preklad pojmu „Sunday school“ z internetovej encyklopédie Britannica: „Nedeľná škola, nazývaná aj cirkevná škola alebo kresťanská škola, škola na náboženské vzdelávanie, zvyčajne pre deti a mládež a zvyčajne súčasť kostola alebo farnosti. Toto hnutie bolo dôležité predovšetkým v protestantizme. Bola hlavným prostriedkom vyučovania zásad kresťanského náboženstva a Biblie.“ (Britannica).

Je zaujímavé, že tento pojem nenájdeme ako samostatné heslo v prehľadových andragogických spisoch, ako napr. E. Livečka – J. Skalka „Slovník pedagogiky dospělých“ (1983), či J. Průcha – J. Veteška „Andragogický slovník“ (2014).

Pedagogická encyklopédia Slovenska (Pavlík, 1984, s. 623) uvádza, že nedeľné školy sú „mimoškolské výchovno-vzdelávacie ustanovizne na odstraňovanie negramotnosti, rozširovanie všeobecnej vzdelanosti ľudu, sprístupňovanie prírodovedných, zdravotníckych, technických poznatkov a ich využívanie v hospodárskej praxi.

V kolektívnej práci editorov Ďurič, L. – Hotár, V. S. – Pajtinka, L. „Výchova a vzdelávanie dospělých - Andragogika. Terminologický a výkladový slovník.“ (2000, s. 93) sa s týmto pojmom stretneme pod heslom dejiny výchovy a vzdelávania dospělých, kde sa v texte uvádza: „Typickými školami pre dospělých boli *nedeľné školy*, kt. priekopníkmi boli L. Štúr, J. M. Hurban, Š. Závodník, S. Jurkovič, J. Holček a i. reagovali na aktuálne potreby obyvateľstva (najmä dedinského), mali cieľavedomý vzdel. obsah prispôsobený záujmom a potrebám dospělých.“ Šípka v texte pred pojmom nedeľné školy označuje, že tento pojem by mal byť v danom slovníku spracovaný aj osobitne, no nenachádza sa tam.

Encyklopédia Slovenska (1980, s. 66) ich definuje ako „spolkové a výchovné ustanovizne. Podľa nariadenia Uh. Miestodržiteľskej rady r. 1845 sa mali starať o všeob. vzdelanie remeselníkov. Štúrovci ich zakladali ako vzdelávacie školy dospělých pre mešťanov, remeselníkov, obchodníkov a roľníkov, kt. v určitom zmysle mali nahradiť nedostatok slov. škôl.“

V podstate zhodné ponímanie sa uvádza aj v Lexikóne slovenských dejín (Škvarna a kol., 1990, s. 280), že ide o „vzdelávacie a výchovné zariadenia v 19. stor. Pomáhali odstraňovať negramotnosť a duchovnú zaostalosť chudobnejších vrstiev, nahrádzali nedostatok škôl a učiteľov. Ich činnosť podporoval aj štát. Zakladali a viedli ich farári, učitelia i študenti, navštevovali predovšetkým dospelí, najmä remeselníci, obchodníci, roľníci.“

2.3 PRVÉ NEDEĽNÉ ŠKOLY VO SVETE

K podnetným priekopníkom výchovy a vzdelávania dospělých patrí Gerrard Winstanley (1609 – 1676), ktorý ako prvý vypracoval vo Veľkej Británii ucelený pohľad na miesto VVD v spoločnosti. Jeho prístup k vzdelávaniu dospělých je obzvlášť zaujímavý a významný z toho hľadiska, že do rámca tradičného náboženského vzdelávania umiestnil aj svetskú obsahovú koncepciu VVD, s dôrazom prevažne na vedecké poznatky svojej doby. V roku 1652 v diele „The Law of Freedom“ prezentoval projekt budúceho Britského kráľovstva. V ňom navrhoval, aby hlavnou funkciou kňazov mala byť práve oblasť výchovy a vzdelávania dospělých. Každú nedeľu mali zodpovední ľudia vzdelávať dospělých prostredníctvom prednášok a rozpráv v obsahu:

- a) deklarovať zákony a sledovať najstarší historický vývoj spoločnosti so zameraním na vývoj slobody a historické formy riadenia spoločnosti
- b) najnovšie poznatky zo všetkých druhov vedy a umenia (fyzika, astrológia, astronómia, navigácia, medicína, poľnohospodárstvo)
- c) celkový historický vývoj sveta.

Podľa návrhu Winstanleyho mal mať právo prejsť svoje poznatky a skúsenosti okrem vybraných ľudí každý, kto sa chcel o ne podeliť s ostatnými dospelými a prednášky sa mali konať aj v cudzích jazykoch pre zdokonalenie ich ovládania dospelými.

Prvé systematické vzdelávanie dospelých vo veľkej Británii je spojené so šírením náboženskej gramotnosti, vychádzajúc z tézy: chudobní ľudia sú hriešni, pretože sú nevzdelaní a cestou k spaseniu duší je čítanie Biblie. Inštitúciou, ktorá zabezpečovala realizáciu takto orientovaného vzdelávania, sa stali nedeľné školy. V nich sa pod vedením dobrovoľných učiteľov v nedeľu dospelí učili čítať texty z Biblie, no iba v málo z nich sa preberali aj svetské texty, pretože nedeľa bola vyhradená pre náboženské obrady a vzdelávanie.

K prvým zakladateľom nedeľných škôl patrili v Anglicku Joseph Alleine (1634 - 1668) a v USA to bol John Wesley (1703 - 1791), ktorý zakladal nedeľné triedy, prvú z nich otvoril v r. 1737. Po prvých ojedinelých individuálnych pokusoch sa vo väčšej miere tieto nedeľné školy začali zakladať v Anglicku od konca 18. stor., ako výraz filantropického hnutia s náboženským obsahom vzdelávania.

Zakladateľom hnutia nedeľných škôl sa stal Robert Raikes (1736 - 1811), ktorý založil svoju prvú nedeľnú školu v r. 1780 v meste Gloucester. Nedeľná škola vznikla na základe myšlienky poskytovania vzdelania mladým negramotným chlapcom ako prevencia voči možným kriminálnym javom. Čas nedele bol určený preto, lebo v daný deň nemuseli pracovať a neskôr túto školu začali navštevovať aj dievčatá. Od r. 1783 propagoval zakladanie nedeľných škôl vo vlastných novinách Gloucester Journal, čo vzbudilo pozornosť aj v iných novinách, ktoré tiež informovali o tejto aktivite. V r. 1785 bola v Londýne založená necirkevná národná organizácia Združenie nedeľných škôl (Sunday School Society), ktorá systematizovala a koordinovala ich činnosť a starala sa o ich šírenie v britských domíniách. V roku 1872 bolo v New Yorku založené Medzinárodné združenie nedeľných škôl - Sunday School Union.

2.4 ZALOŽENIE A PÔSOBNIE NEDEĽNÝCH ŠKÔL NA NAŠOM ÚZEMÍ

K najvýznamnejšiemu rozvoju vzdelávania dospelých na našom území do vzniku Československa (1918) došlo v období činnosti štúrovskej generácie. Ich osvetová činnosť bola neoddeliteľne spojená s bojom za národné povedomie, spisovný jazyk, kultúru a svojbytnosť národa.

Slovenské školstvo tohto obdobia bolo málo efektívne a jeho negatívnym výsledkom bola, okrem krátkeho času stráveného v školách, i vysoká negramotnosť u dospelých.

lych. V tom čase to boli hlavne „miestni kňazi, farári, učitelia a predstavitelia kultúrneho života sa stali neúnavnými bojovníkmi zápasu o pozdvihnutie sociálneho postavenia a vzdelanostnej úrovne zuboženého ľudu.“ (Denciová, 2013, s. 284).

K hlavným príčinám nevzdelanosti radil Ľ. Štúr (1815 – 1856) chabú školskú dochádzku detí, ktorá vo väčšine prípadov trvala len zopár zím, teda ani nie celé školské roky, pretože v ostatnom čase sa zúčastňovali poľnohospodárskych prác. A aj počas zimných mesiacov sa učiteľ a žiaci zúčastňovali na príprave a slávení rozličných sviatkov, čím si učiteľ privyrábal, aby mohol ako-tak prežiť.

Osobitným problémom boli odlahlé oblasti, lazy a kopanice, odkiaľ deti len výnimočne chodili do školy. „K chybám nášho vyučovania i to sa pripočítat musí, že v mnohých našich školách sa deti krem katechizmu a histórií biblických máločo viac cez rok učia a len pred skúškami sa im aj niečo z iných známostí, z histórie, zo zemepisu, z prírodopisu, takrečeno len aby pri skúške to vyhovorili, prednáša, čo by medzitým cez celý rok sa v tom cvičiť a vyučovať mali.“ (Štúr, 1845, č. 4, s. 14.)

Takýto stav mal priamy dopad i na vysoký stupeň negramotnosti u dospelých, a to najmä v oblasti elementárnej negramotnosti. „Vzdelanosť a osveta“, článok s týmto názvom publikoval Ľ. Štúr v Slovenských národných novinách v r. 1846 (č. 74 – 77), boli tými prostriedkami, ktoré si štúrovci zvolili ako hlavné „zbrane“ k pozdvihnutiu národa na poli hospodárskeho, spoločenského i politického života. Z hľadiska obsahového zamerania bolo úlohou osvety pomáhať pri zveľaďovaní všetkých odvetví hospodárstva, oboznamovať ľud s novými spôsobmi obrábania pôdy, s novými plodinami, s technickými novinkami, starať sa o všeobecné a odborné vzdelávanie.

Vzdelaní príslušníci štúrovskej generácie podrobne sledovali vývojové tendencie v oblasti vzdelávania dospelých v zahraničí a nechali sa inšpirovať niektorými príkladmi – čitateľské spolky, osvetové združenia, protialkoholické hnutie a pod. Je však nutné poznamenať, že sa nejednalo o mechanické preberanie vzorov z iných krajín, pretože konkrétne organizačné formy dokázali vhodne a efektívne aplikovať v neľahkých politických, spoločensko-kultúrnych a ekonomických podmienkach svojej doby. Za priekopníka zakladania nedeľných škôl na našom území sa pokladá Michal Rešetka (1794 – 1854), farár v Hornej Súči, kde v r. 1834 založil prvú nedeľnú školu. Jej obsahové zameranie bolo v zmysle prvých anglických nedeľných škôl, t.j. v duchu náboženského vzdelávania.

Táto prvá nedeľná škola „podľa smislu okol. listu p. biskupa Fuchsa dňa 28. mája r. 1793ho rozoslatjeho, a od dobrej pamiatki biskupov p.p. Klucha, Vuruma a Paludayho obnovenjeho do r. 1845ho z väčšej strani len na náboženskou ludu viučuvanja obmedzená bola.“ (Chrástek, 1847, s. 646.) Podľa uvedeného článku Michal Rešetka založil v roku 1845 v Hornej Súči novú nedeľnú školu, „v ktorej spolu i s učiteľom v nedeľní i svjatoční čas do 70 – 85 dospelejších vinaučováva“ (tamtiež), ako i spolok miernosti.

Impulzom pre rozvoj nedeľných škôl bol článok Ľ. Štúra s názvom Nedeľné školy v tlačovine Slovenskje narodnje novini, v ktorom propaguje ich zakladanie vo vzťahu k dnes ponímanému a celospoločensky uznávanému celoživotnému učeniu. Nedeľné školy mali

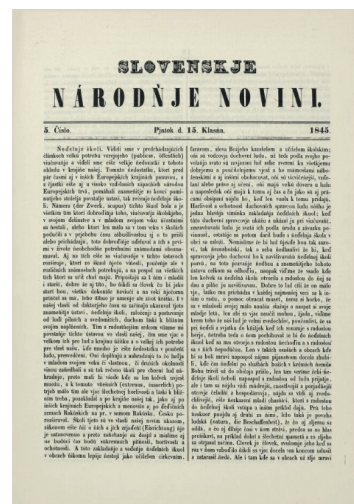
byť podľa Štúra otvorené pre celú populáciu, „pripúšťajú sa k nim i mladší i starší, dobre, že aj títo, bo nikdy sa človek, čo by jako starý bol, všetko dokonale nevyučí a naveky niečomu priučať sa má, lebo dlhé je umenie, ale život krátky. I v našej vlasti od daktorého času sa začínajú ukazovať tieto znamenité ústavy, nedeľné školy, založené a pestované od ľudí pilných a svedomitých, duchom lásky k bližným svojim naplnených. Tým s radostnejším srdcom vítame my povstanie týchto ústavov vo vlasti našej, čím sme viac o veľkom ich pre ľud a krajinu úžitku a o veľkej ich potrebe pre vlast našu, kde mnoho je ešte nedostatku v poučení ľudu, presvedčení. Ony dopĺňujú a nahrádzujú to, čo ľudia v mladom svojom veku či vlastnou, či druhých okolností vinou zanedbali a sú takrečeno školy pre obecný ľud náhradné, preto mali by všade, kde sa len koľvek uviesť môžu a k tomuto vonkajších potrieb málo, tým ale viac šľachetnej horlivosti a lásky k bližným treba, pozakladať a po krajine našej tak, jako aj po iných krajinách európskych a menovite aj po dedičných zemiach rakúskych, napr. v samom Rakúsku, Česku, porozširovať.“ (Štúr, 1845, č. 5, s. 17).

Štúr dobre poznal situáciu ohľadom činnosti nedeľných škôl v okolitých krajinách (napr. v Rakúsku, v Česku) a odvolával sa na ich úspešné pôsobenie pri šírení vzdelania medzi dospelými, keď ich dával za vzor pri zakladaní na našom území. V roku 1845 síce vyšlo nariadenie Uhorskej kráľovskej rady o zakladaní nedeľných škôl, ale iba s obmedzenou pôsobnosťou, t.j. mali sa starať o „všeobecné vzdelanie remeselníkov, o ich doškolenie. V úradne vymedzenej možnosti vzdelávania v nedeľných školách videli štúrovci len úzky rámec pre to, čo chceli a čo Slováci potrebovali.“ (Škoda – Paška, 1069, s. 57).

K hlavným osobnostiam, ktoré by mali stáť na čele zakladania nedeľných škôl, patrili podľa Štúra cirkevní učitelia, farári a školskí učitelia. Tí boli v najbližšom každodennom styku s obecným ľudom a zároveň aj odborne pripravení na šírenie najnovších poznatkov. Štúr v spomínanom článku vyjadril i presvedčenie, že ľud s radosťou uvíta zakladanie nedeľných škôl, bude ich navštevovať a snažiť sa o nadobudnutie vedomostí nevyhnutných pre napĺňanie potrieb každodenného života.

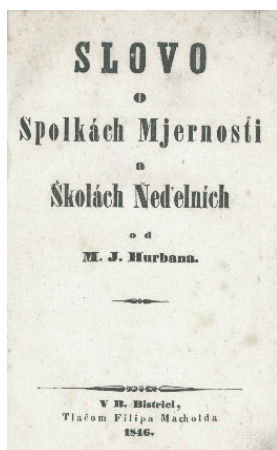
Práve k takto aplikovanej myšlienke patrili nedeľné školy pre dospelých. „Nedeľné školy, ktoré sa zakladali na Slovensku, našli svoj vzor v zahraničných nedeľných školách, avšak riadili sa pritom domácimi požiadavkami.“ (Rozinajová, 1969, s. 148.) Nedeľné školy boli v tom čase najvýznamnejšou vzdelávacou inštitúciou pre dospelých a zakladali sa spolu s knižnicami.

V pokračovaní uvedeného článku L. Štúr, v súvislosti so špecifickými podmienkami nášho regiónu a potrebami ľudu, načrtol ich dvojstupňovú organizáciu, ktorá sa uplatnila, v mnohých nedeľných školách. Nižší stupeň (nižšia škola) bol určený pre tých, ktorí predtým vôbec nenavštevovali školu, alebo ak do nej chodili (väčšinou len zriedka), všetko už zabudli. Tento stupeň poskytoval elementárnu gramotnosť: čítanie, písanie, počítanie, náboženstvo. Vyšší stupeň (vyššia škola) navštevovali tí dospelí, ktorí už získali elementárne vzdelanie a využívali ho v bežnom živote. Obsah vzdelávania na tomto stupni vytýčil Štúr nasledovne:

- „a) cvičeňje sa v reči materskej a skladaňje v nej,
- b) počtuvaňje viššje,
- c) prírodoskus (fysika) s obzvláštním pozorom na úkazi prirodzenje u nás sa zjavujúce,
- d) prírodopis (historia naturalis; Naturgeschichte) so zvláštnim pozorom na naše kovi, rostlinstvo i zveri,
- e) historia všeobecná na krátko, obšírnejšie našej vlasti,
- f) zemepis, nájme Európi a hlavne vlasti našej,
- g) známost' krátka krajinských zákonou, nájme čo sa obecnjeho ludu tíka,
- h) hospodárske veci, užitočnje novje v tomto ohladě vinálezi,
- i) zábavnje a ponaučnje všeljake rozprávki, a naposledok aj nječo o obchodě (Handel; commercium).“ (Štúr, 1845, č. 6, s. 21.)

Za najvhodnejší čas na vyučovanie určil L. Štúr čas po nedeľných bohoslužbách, no zároveň v tom istom čase mal platiť zákaz návštevy krčiem. V lete, v období najväčšej pracovnej vyťaženia ľudu, mala byť činnosť nedeľných škôl pozastavená a mala byť obnovená až v jeseni. K vzdelávaniu poslucháčov nedeľných škôl mali slúžiť i knižnice nedeľných škôl.

Organizačný rámec činnosti nedeľných škôl vypracoval Jozef Miloslav Hurban (1817 – 1888) v diele „Slovo o Spolkách Mjernosti a Školách Nedělních“, ktoré autor písal začiatkom marca r. 1845, no vyšlo až v r. 1846. Posledné úpravy, ktoré v spise vykonal v novembri r. 1845, mu umožnili zhrnúť niekoľkoročné poznatky a praktické skúsenosti. Hurban venoval spis jednak samotným Spolkom miernosti a Nedeľným školám, ako aj ich zakladateľom, podporovateľom a priateľom, ktorí mali podnecovať ich zakladanie a ďalej šíriť myšlienky načrtnuté v tomto diele. Obe tieto inštitúcie pokladal za nevyhnutné pre obrodienie národa a jeho ďalší rozvoj v duchu predstáv štúrovskej generácie o osvetovom pôsobení na do-

spelých. „Najkrásnejšie zjaveňja v terajšom čase na svete sú: láska k osvetě a známost'am, a láska národou k sebe samím a svojím krajom. Tjeto sa spolu aj hlbokje studňe bohatstva, šťest'ja pokoja a slávi krajín a národou. Níkdá ešte celí svet tak nepřemišľuvau o sebe, jako teraz; ludstvo sa ešte níkdá tak něusilovalo seba vzdělať, osvjet'it', k poznaňú vuole.“ (Hurban, 1846, Úvod.)

Nedeľným školám sa Hurban venoval v druhej kapitole uvedeného spisu, ktorá má názov „O nedeľných školách“. Tie podľa neho „sú alebo kvet a ovocja spolkou mjernosti, alebo základ, prameň a počjatok jejich. Jakje sa kde okolnosti – tak sa tjeto dôležitosti sami tvorja, rjad'a a určujú.“ (Hurban, 1846, s. 37.) Ich poradie, resp. nutnosť zakladania záležali od miestnych pomerov, nanešťastie však v mnohých dedinách sa nadmerné pítie alkoholu pokladalo za niečo prirodzené, resp. ospravedlňovalo sa ako ochrana pred morovou nákazou. Nedeľné chvíle mali byť predovšetkým určené pre náboženské obrady, duchovnú obrodu, relax a sebazvdelávanie. „Nědele a svjatki sa ale u nás vjac prepili a prebili. Či je to sláveňje nědele, ožralstvo, bitki, bujnosti prostopaše? Či to něvjedlo z rovna k zhovad'ilosti? (Hurban, 1846, s. 38.) Napriek tejto skutočnosti štúrovci verili, že zanedbaný národ je schopný uvedomiť si svoje pochybné smerovanie a prostredníc-

tvom ponúkaných osvetových aktivít a inštitúcií sa môže dostať na správnu cestu. Ich optimizmus sa prejavoval aj v užívaní hesla: „Nikdaj je ňje ňeskoro – a vždi je najviší čas!“ (Hurban, 1846, s. 39.) Hurban uznával odlišnosť obsahu vzdelávania a metód pre nedeľné školy na dedine a pre nedeľné školy v meste, no bol presvedčený, že ich zakladanie je nevyhnutné vo všetkých osídlach. Za hlavné prekážky pri ich zakladaní a pôsobení označil v mestách najmä pýchu a hlúposť polovzdelaných jedincov a na dedinách hlavne chudobu, ktorá bráni nakupovaniu publikácií a novín pre knižnice nedeľných škôl. „V d'ed'inách ňjeto aňi tolko prekážok ňed'elním školám, jako v mestečkách, len že je iná odpornosť, a to síce tá, že Ňedel'ňa škola ňemuože biť bez knihovňi, a tato bez peňazí. Musí tedi dlho kňaz osvecuvať ľudí d'ed'inských, až sa stanú schopnými dať pár groší na duchovňú zábavu.“ (Hurban, 1846, s. 45.)

V druhej prílohe jeho diela, ktorá nesie názov Pametnica Ňed'elnej Školi Brezouskej (založenej k dobrjemu a vzd'elaňú obivaťelou tunajších roku 1842 dňa 10-ho Dubna skrze Mil. Joz. Hurbana a Karla Sucháča, tamtoho na ten čas Cirkv. Ev. Brezouskej kaplána, tohto prednjeho učiteľa), uverejnil Hurban i „Zákony nedeľnej školy brezovskej“. Zakladatelia definovali danú nedeľnú školu ako: „Ústau pre mešťanou, remesel'níkou, obchodníkou, sedľakou, áno všetkých, ktorí bo vo známost'ach prospešných a k povolau'ňu svojmu potrebných zrost' brať a tím cjelom v popoludňajších hod'inách ňed'elných a sjatočných do školi sa schádzat' chceli. Ňed'elnja škola táto má teda slúžiť k vzd'elaňú tím, ktorí večmi si váža ušlechtilú zábavu v poučení sa záležjacu, lež rozkoše, leňiveňje a zaháleňje. Boh požehnaj toto predsevzat'je!“ (Hurban, 1846, s. 61.)

Jej stanovy, ktoré sa skladajú z piatich kapitol, sa stali vzorom pre zakladanie ďalších nedeľných škôl. V prvej kapitole je definovaná nedeľná škola tak, ako je vyššie citovaná. V druhej kapitole je široko určený obsah vzdelávania v nedeľných školách. Mal byť všeobecne zameraný – a to napr. na: dejiny uhorskej krajiny, históriu slovenského národa, životopisy slávnych osobností, mravnú a náboženskú výchovu, zdravotvedu, ako i na získavanie odborných poznatkov a zručností pre pôsobenie dospelých ako hospodárov, roľníkov, remeselníkov, kupcov a pod. Tretia kapitola sa zaoberá personálnym vedením nedeľných škôl – predstavenými, kde sa vyzdvihuje ich horlivosť a vzájomné spolupôsobenie s poslucháčmi. Tí sú členení vo štvrtej kapitole podľa počtu rokov navštevovania nedeľnej školy, čomu zodpovedá aj ich platenie členského. Zaujímavosťou je, že účasť na prednáškach, ktoré sa konali v nedeľu a počas sviatkov, bola ponechaná na „svedomie a dobrú vôľu“, podľa voľného času členov, bez určenia minimálneho počtu zúčastnených. Posledná kapitola stanov sa zaoberá knižnicou nedeľnej školy, ktorá má byť „jako matka, ktorá buďe zaopatruvat' d'jetki svoje pokrmami a nápojmi, abi ňezomdleli; údovja zas ňech budú jako vernje d'jetki starajúce sa o to, abi matka ich od ňích milovaná a poda síl a možnosťi napomáhauá bola.“ (Hurban, 1846, s. 64) Okrem členov nedeľnej školy, bola knižnica prístupná i nečlenom, ktorí mali záujem o literatúru, ba i bývajúcim mimo Brezovej, pravda za vyšší poplatok ako platili za požičanie knihy členovia nedeľnej školy.

Za stanovami nasleduje časť „Pripomenutje Zakladaťelou budúim Predstavením tak jako údom tejto Školi Ňed'elnej“, v ktorej zakladatelia brezovskej nedeľnej školy vyjadrujú nádej na ďalšie skvalitnenie jej činnosti. „Mi ale Predstavení máme silnú nádeju a vjeru k naším Nástupcom, že oňi ňjelen nastúpa kolaj skutkou našich, ale vivedú Ústau tento ešte višje, lebo to je povaha a spolu aj povinnosť ducha ľudského, že vždi ďalej stú-

pa a višje stáva.“ (Hurban, 1846, s. 66.) K tomu majú slúžiť i stanovy školy, ktoré zakladatelia nepovažujú za nemenné, ba naopak požadujú ich ďalšie zdokonaľovanie. Poslednou časťou celého diela je „Prídavok k slovu o Spolkách mjernosti a Školách ňedelných“, ktorá je datovaná 26. augusta 1845. V nej autor povzbudzuje ďalších zakladateľov spolkov mjernosti vymenovávaním osobností, miest a dedín, kde sa tieto spolky stali úspešnou súčasťou života spoločnosti. „Naše je svatuo povolaŋje teraz, uchopuvať sa tohto pospolitjeho híbaŋja sa, spolkou mjerností a ňedelných škuol.“ (Hurban, 1846, s. 73.) Vo vzťahu k tejto nedeľnej škole je možné uviesť i to, že F. Ruttkay v súvislosti s pôsobením ďalšieho významného predstaviteľa Samuela Jurkoviča uvádza, že v záverečnom období revolučných rokov „istý čas viedol ešte na Brezovej nedeľnú školu.“ (Ruttkay, 1965, s. 177.)

V kontexte Hurbanových snáh o vypracovanie vzorových opatrení pre nedeľné školy pre dospelých je nutné pripomenúť, že v praxi existovali len nariadenia pre zakladanie nedeľných škôl pre mládež vo veku 13 – 18 rokov. „Vzhľadom toho teda už (königl. Studien-Oberdirection) 8-ho Aprila 1846 čís. 4545. narídila, aby sa pre dospelejšiu mládež, zvlášte pre remeselníckych učeníkov, každú nedeľu ustanovily hodiny opakovacie,

ktoréžto pilne navštívovať majú.“ (Král, 1859, s. 48) Uvedené nariadenie bolo obnovené Ministerstvom kultu a vyučovania 31. marca 1854 č. 2314, no tiež bolo zamerané na mládež.

Štefan Závodník (1813 – 1885), ako jedna z najznámejších osobností osvetového pôsobenia v čase štúrovskej generácie, sa rovnako zapojil do edukácie dospelých. Už v rámci svojho prvého pôsobiska vo Veľkej Divine (1836 – 1850) sa presvedčil o chudobe, mravnej biede a chabej vzdelanosti svojich farníkov z radov detí i dospelých. Veľkodivínska farnosť bola zložená z pobočiek – osád a kopaníc, no mala k dispozícii iba jeden kostol a jednu ústrednú školu, do ktorej v podstate nechodilo žiadne dieťa. Závodník, odhodlaný šíriť aspoň základné vzdelanie medzi obyvateľmi Veľkej Diviny, chodil sám peši raz týž-

denne do jednotlivých filiállok, v ktorých učil deti i dospelých v súkromných domoch. Zdravie pre túto fyzicky náročnú činnosť mu však vydržalo iba rok a preto sa musel zriecť tohto spôsobu poskytovania elementárneho vzdelania. V budove ústrednej školy zriadil aj „nedeľnú školu“. „Každú nedeľu a sviatok schádzala sa mládež i dospelí do ústrednej školy a Závodník ich predovšetkým učil čítať a písať.“ (Martiš, 1973, s. 18.)

Myšlienku pôsobenia nedeľnej školy však Š. Závodník umne využil s ohľadom na špecifickosť rozloženia svojej farnosti a jej pôsobenie obohatil o významné poslanie. „Táto Divínska ňedelná škola v tom je od običajných ňedelných škuol rozďjelna, že v nej krem obecnej farskej odrastlejšej mládeže sa tjež priúcajú a cvičia z každej osadi, dolini a kopaŋice, kde je škola potrebná, vivolení, v mravoch viznačení, duchovne najschopnejší, čítaŋí, v počtoch už pred tím viučení mládenci a mužovja, a síce v tom čo im celí tíďen pri každodennom viučuvaní k ňím idúcej susedskej mládeže a malích d'jetok je potrebnou, abi ale žjadaní osoh z takjehoto viučuvŋja vikvitnuv, krem častejšjeho navštívuváŋja pána farára alebo kaplána veci náboženskej a mravnosti sa tíkajúce prednášajúcich, navštívuje školi tieto tjež za hlavŋjeho škuol tíchto núdze dozorca a učiteľa prijatí porjadni, mravní, v Slovenskej, Maďarskej a latinskej reči a v ostatŋích potrebných vedomosťach zbehlí

od hlav. Škuol direktora viskúsení muž, ktorjeho povinnosť je každy d'ën druhú a druhú z týchto škuol navštíviť, na podučiteľou dozerat', nedokonaluo ich viučuvanje popravuvat' d'jetki v kostolnom spevev známost'ach hospodárskich, v sadení a štepeňi stromou atd'. viučuvat'." (V. S. L., 1845, Od Žilini z Trenčjanskej stolice, s. 142.)

Vedomý si tohto, že v týchto pobočkách nemôže vybudovať samostatné školy ani tam posielat' učiteľov, vybral si teda najschopnejších mládencov, ktorých pripravoval každú nedeľu na pôsobenie v rolách pomocných učiteľov. (Lukáč, 2015). Títo mládenci vo svojich osadách (filiálkach) následne učili tamojšie deti, mládež i dospelých v súkromných domoch, ktoré Závodník nazval „dedinské školy“. Úroveň získaného vzdelania, ako i „pedagogickú činnosť pomocných učiteľov“ (podučiteľov), kontroloval v nedeľu farár, ako i samotný učiteľ návštevami v jednotlivých osadách. Po ukončení bohoslužieb sa v nedeľu poobede „podučitelia“ stretávali v nedeľnej škole, kde ich učiteľ pripravoval pre ich ďalšiu „pedagogickú prácu“ v jednotlivých odľahlých oblastiach, kde počas týždňa odovzdávali svoje poznatky ďalším záujemcom. Závodník si uvedomoval aj nevyhnutnosť získavať finančné prostriedky na platbu pre učiteľa, stravu pre „podučiteľov“ počas ich výučby v nedeľnej škole, základné školské potreby pre učenie čítania a písania a pod. Túto nelichotivú situáciu, keď obecný ľud „račej aňi o školách aňi o d'et'och a ich viučuvaní nič počut' nechceu, keď bi on na to nakladať mau“ (tamtiež), riešil Š. Závodník založením spolku dobrodincov, podporujúcich nedeľnú školu a cezpoľné „dedinské školy“.

Svoje skúsenosti a návrh na zriaďovanie takýchto dedinských škôl publikoval vo veršovanej divadelnej hre „Škola dedinská alebo spôsob ľahkého uvedenia škôl dedinských“ (1846). V nej Š. Závodník poukazuje na zaostalosť vzdelanostnej úrovne na dedinách, v ktorých častokrát prevládala negramotnosť sprevádzaná závislosťou na alkohole, na ktorý boli dospelí dedinčania ochotní obetovať nielen peniaze, ale aj svoje hospodárske produkty či statok.

Pre dedinčanov bol problém, odkiaľ zobrať peniaze na plat pre učiteľa, na čo však Závodník ponúka jednoduché riešenie slovami dedinského notára:

„Ja vám len na krátko poviem tieto slová:
Že sa darmo na plat kto z vás odvoláva,
Len tretiu časť z toho čos do krčmy platel,
Od tvojho dieťaťa nech bere učiteľ,
Za niekoľko rokov bude ti učenuo,
Šikovnuo, porjadno, súco, vimravnenuo.“ (Závodník, 1846, s. 16)

Aj vo svojom ďalšom pôsobisku, v obci Pružina, kde prežil 35 rokov (od r. 1850 až do svojej smrti v r. 1885), sa venoval negramotným dospelým. Po vzore a úspechu vzdelávania dospelých vo Veľkej Divine, zriadil Š. Závodník aj v Pružine nedeľnú školu, v ktorej učil dospelých čítať a písať, poskytoval im svoje vlastné knihy, nakupoval najmä hospodársky orientované časopisy a literatúru, čím postupne priťahoval do nej čoraz väčší počet dospelých. „Nitriansky schematicizmus z roku 1858 uvádza, že pružinskú nedeľnú

školu navštevovalo 94 osôb a do škôl pružinskej farnosti chodilo 230 detí.“ (Martiš, 1973, s. 26.) Nebol by to však Závodník, keby sa aj v tomto prostredí nesnažil prispôsobiť špecifickosti okolia. Vychádzajúc z toho, že v Pružine sa v minulosti zaoberali pletením košíkov, zriadil Š. Závodník pri nedeľnej škole košíkársky ústav, v ktorom v utorok a vo štvrtok učili dospelí i mládež plietť košíky, ktorých predaj potom slúžil ako zdroj obživy.

Príkladom oduševnenia pri zakladaní nedeľných škôl môže byť situácia v obci Nemecká Ľupča, kde si vysoko cenili jej založenie. Stalo sa tak 14. júna 1846 a škola mala oficiálny názov Nemecko-Ľupčianska nedeľná škola. V triede vítal dospelých žiakov nápis „Osveta a vzdelanosť základ včasného i večného šťastia“. Pri otvorení nedeľnej školy mal slávnostný prejav tamojší učiteľ a skladateľ náboženských piesní Daniel Krman (1775 – 1860), ktorý privítal takmer 200 poslucháčov – starších mešťanov, remeselníkov. Druhým učiteľom v nedeľnej škole bol Matej L. Bohuš (1808 – 1893), ktorý nasledovne charakterizoval význam nedeľných škôl:

- a) „Mládeži odnímajú príležitosť v ňedelnom čase zaháľať a vjeme že je „záhalka čertova hlavňa“.
- b) Osvecujú misel našu, ktorá v ťažkej roboťe telesne otupňuje, keď nemá príležitostí aspon kedi tedi dačo duchovnjeho sa naučiť.
- c) Spuosobujú nám vážnosť i pred našimi i pred cudzími, lebo národ bez cti je povrhel sveta !
- d) Naučajú nás ceňiť a vážiť si život spoločenský – abi sme ňeobcúvali medzi ľudmi ako surovci, ale ako vzdelaní ľudja, aby sme ňežili iba pre seba, ale i pre obec, cirkev a národ – jednotliví uhlík skoro zhasína.
- e) Pozdvihujú mišljenki naše k Bohu, abi sme sa usilovali jemi biť podobními podla toho: Bud’te dokonalí atd’.“ (Bohuš, 1846, s. 310.)

Pre úspešné pôsobenie daroval nedeľnej škole Emerich Vyšný svoje české a slovenské knihy, školský inšpektor Ďord’ Koričánsky st. svoje slovenské knihy, stolár Jozef Kusý sľúbil vyrobiť knižnicu a pod. Priestory nedeľnej školy využíval vo večerných nedeľných chvíľach aj tamojší čitateľský spolok.

Aj v obci Zemianske Podhradie (okres Nové mesto nad Váhom) bola v r. 1845 zriadená nedeľná škola. Pri jej zakladaní zohrali hlavnú úlohu ev. farár Ondrej Hlaváč a miestny učiteľ Pavol Mikulík. Podľa správy o činnosti tejto nedeľnej školy v Slovenských národných novinách učiteľ Pavol Mikulík vyučoval v nedeľu popoludní tých dospelých, „ktorí sa chcjú v čítaní, v písaní rozličných listou, prosieb, záväzkou atd’. a v počtuvaaní ďalej a lepšie pocvičiť, a to trvá dokjal ňeideme do chrámu božjeho.“ (Štúr, 1846, s. 143.) Po ukončení bohoslužieb vo vzdelávaní pokračovali tí, ktorí sa predtým učili čítať a písať a k nim sa pridali ďalší záujemcovia, ktorí už získali elementárne poznatky a zručnosti. Obsahom tohto vzdelávania boli vedomosti zo zemepisu, dejepisu, kresťanskej histórie, základov fyziky a prítomným sa čítali a vysvetľovali články zo Slovenských národných novín. Pri tejto nedeľnej škole ide zrejme o prvú explicitne vyjadrenú informáciu o vzdelávaní žien: „bo na veľkú týchto žjadosť, že bi sa ani chceli dačo naučiť, pripustili sme i ženi i panni do našej ňedelnej školi. A ňevjeme veru prečo bi sme aj tjeto k učeňú ňepripustili?“ (tamtiež)

Začiatkom novembra 1847 bol na podnet Karola Kuzmányho (1806 – 1866) v Banskej Bystrici založený Spolok všeobecnej vzdelanosti. Idea grófa I. Szechényiho o zakla-

daní čitateľských spolkov, resp. kasín, sa v mnohých prípadoch zvrtila len na zakladanie zábavných stredísk. „Asi pred dvanástimi rokmi narádzau gróf Széchényi abi sa po mes-tách „cassina“ usporjadali. To mali biť mjesta k schuodzkam, kdebi sa, pravda – vedla jeho tehďajšej mjenki – najvjac politickej veci pretrjasali; ale aj druhje. Tak, tak! – on misleu prjemisel, kupectvo, umeňja, remeslá, hospodárstvo, - a mimo toho zábavu. Čože on muože z toho, že tá zábava s tak veľkými ústami sa narodila, že i hospodárstvo, i re-meslo, i umeňja, i prjemisel, i kupectvo, ba i len samú politiku, - horrendum dictu, u nás „prókátor országban“ a i len politiku prežrela. ... Namjesto kassínov sú to opravdivej kar-tárne a teda kazína, lebo tých trochu novín za reč ňestojí.“ (Kuzmány, 1848, s. 731) Spolok všeobecnej vzdelanosti mal za cieľ spoločne napomáhať rastu majetku svojich členov, šľachetnému zmýšľaniu a mravnému správaniu v domácnosti a na verejnosti. Organi-začne mal byť spolok tvorený z menších útvarov – spolkov zameraných na jednotlivé záujmové činnosti dospelých – a jedným z prvých, popri čitateľskom spolku, bol založený i „spolok ňedelní“ s nasledovnými stanovami:

1. Cjel jeho je vzd'elávaňja sa v známost'ach užitočných, mravných a prjemiselných – a ňevinná zábava.
2. Prostrjedok jeho je: Schádzaňja sa v ňedelu popoludní, kde: sa budú držať prednáški o stvorení sveta, z hvjezdoslovja, zemeslovja, prirodzenosti zeme, prírodopisu, člo-vekoslovja, prírodoslovja, národopisu, zemepisu, silozpitu, lučbi, nástrojníctva, re-meslopisu atď. atď.
3. Údom jeho je každí, kdo vlastním podpisom do spolku vstúpi, každoročne 10 gr. str. plaťiť sa zavjaže, a musí biť aj údom spolku všeobecnej vz'delanosti.
4. Peňjaze spolku vinaložja sa na nástroje silozpitnje a obrazi zemepisnje v hospode spolku všeob. vz'delanosti, kde sa aj schádzať bude.“ (tamtiež, s. 732)

Následne boli založené ďalšie spolky, ako napr. miernosti, remeselnícky, čitateľský, priemyselný, kupecký, ovocinársky, včelársky, poľnohospodársky, mineralogický, pre vzdelávanie budúcej čel'ade a k vzdelávaniu slúžila i spolková knižnica. Predsedom Spolku bol zvolený Karol Kuzmány, podpredsedom Štefan Záhorský (1817 – 1963), zapiso-vateľmi sa stali Michal Hyroš (1824 – 1908) a Ján Gotčár (1823 – 1883) a pokladníkom Spolku bol Samuel Dobroslav Štefanovič (1822 – 1910). „Spolok všeobecnej vzdelanosti bol prototypom mestskej meštianskej kultúrnej organizácie, ktorej však úrady neschvá-lili a nepotvrdili stanovy, zrejme pre slovenský národný charakter.“ (Pasiar, 1975, s. 134-135) Tento záver potvrdzuje i samotný K. Kuzmány, ktorý vo vyššie uvedenom citova-nom článku uvádza: „Tak sa aj stalo. Darma sa bolo k slovu domáhať; darma na statuta ukazovať: ak panslavism, tak panslavism.“ (Kuzmány, 1848, s. 733)

V druhej polovici 19. stor. sa o porevolučné znovuzrodenie a rozšírenie osvetového pôsobenia na dospelých zaslúžil Daniel Gabriel Lichard (1812 – 1882). Patril k priekopní-kom slovenského novinárstva a do našej histórie sa zapísal mnohými podnetnými aktivi-tami smerujúcimi k zlepšeniu postavenia a hospodárenia dospelých. K hlavným inštitú-ciám slúžiacim uvedenému cieľu patrili ním navrhované nedel'né hospodárske školy pre dorastajúcu mládež a dospelých. „Odporúča zaviesť do ich praxe okrem iného i spoločné rozhovory o hospodárskych záležitostiach, čítanie a vysvetľovanie textov a hospodár-skych kníh, pričom prisľúbil – a nielen prisľúbil – k tomu uspôsobiť aj svoj časopis Obzor.“

(Pasiar, 1983, s. 21.) V článku s názvom Nedeľné školy z r. 1850 vyzýval k ich opätovnému zakladaniu a činnosti, tak ako tomu bolo pred revolučnými udalosťami v r. 1848. „Že ony sú najjistějším prostředkem osvěty národní, to dokázalo jejich krátké sice, ale významné trvání; že ony jsou i nám pro budoucnost potřebné, to cítí každý kdo pocítil potřeby národní ústavy tyto uskřísiti a pevnější trvácnost jim na základě rovnoprávnosti wystawiti, jest opět swatou powinností nassi.“ (Lichard, 1850, s. 83.) V článku vyzdvihuje aj úlohu knižníc zriaďovaných pri nedeľných školách, ktoré slúžili k šíreniu všeobecnej vzdelanosti a zároveň motivovali dospelých získavať vyššie vzdelanie a zaujímať sa o najnovšie poznatky z jednotlivých oblastí života.

Lichardove predstavy o hospodárskych nedeľných školách sa pretavili napr. v podobe účinkovania Spolku hospodárskej nedeľnej školy v Beckove, ktorý bol oficiálne založený 25. novembra 1865. Zakladatelia Spolku v informačnom letáku nasledovne zdôvodňovali potrebu jeho založenia: „Že ľud slovenský, nemajúc vodičov, ktorí by mu láskave a otcovsky na ruku išli, sa oň starali a ho s dobrou radou napomáhali – nemajúc k cieľu primeraných škôl a ústavov – v hospodárstve v priemysle a vôbec v realných vedomosťách za jinými Národy ďaleko zaostal, je pravda všade známa smutná.“ (Babillonský, 1947, s. 231).

S t a n o v y

Spolku hospodárskej nedeľnej školy v Beckove

I.

V mestečku Beckove utvorí sa spolok, ktorý o hospodárstve a s týmto spojených prírodných vedách, podľa programu pripojeného – v nedeľných dňoch verejné prednášky držať bude.

II.

Spolok tento účinkovať bude pod názvom „Spolok hospodárskej nedeľnej školy“.

III.

Prednášky držať sa budú v reči slovenskej a síce v príbytku k tomu cieľu prenajatom každú nedeľu popoludní od 3-tej do 5-tej hodiny.

IV.

Spolok náležať bude:

- a) z protektorov
- b) z členov prednášajúcich
- c) z členov dopisujúcich
- d) z členov na tlačou vyšlé prednášky predplácajúcich a síce nielen v Beckove, ale kdekoľvek v krajine bydliačich.

V.

Vstúpenie do Spolku je bezplatné. Nepatrné výdavky, ktoré potrebné budú, zapraví sa cestou protektorátu – o čo výbor spolkový starosť mať bude. Naproti tomu žiadny člen spolkový nebude mať právo na akúkoľvek odmenu zo strany Spolku nároky robiť.

VI.

Člen prednášajúci povinný bude vo svojich prednáškach prísne programu sa pridržovať. Politických záležitostí žiadny prednášajúci člen dotýkať sa nesmie.

VII.

Zo stredu všetkých členov Spolku vyvolený bude predseda, dvaja prísediaci a jeden perovodca, ktorýžto výbor spolkové záležitosti povedie a riadiť bude.

VIII.

Prednášky odovzdané budú hneď po zasadnutí perovodcovi, ktorý také v listoch neviazaných tlačiť dá, potom ale všetkým predplácajúcim členom počtov vystrojí. Tlačové trovy zaprávať sa budú peniazmi predplatnými.

IX.

Člen prednášajúci povinný bude predmet svojej prednášky vopred predsedníkovi oznámiť, ktorý zase povinnosť bude mať o tom ostatných spolkových členov upovedomiť.

X.

Predseda právo, ba povinnosť mať bude, medzi prednášaním v Spolku pokoj a poriadok udržiavať a jestli by sa člen prednášajúci vo svojej prednáške od Stanov a programu odchýľoval - takového ku poriadku napomenúť. V neprítomnosti predsedu, predsedať bude jeden z prísediacich. (Tlačou Fr. X. Skarnitzla v Trenčíne 1865)

Podľa stanov Spolku bol pre nedeľné prednášky určený čas od 15.00 do 17.00 hod. Vstup do Spolku bol bezplatný a z jeho členov bol volený predseda, dvaja prísediaci „a jedon Perovodca – ktorýžto výbor spolkové záležitosti povede, a riadiť bude.“ (tamtiež, s. 232) Stanovy definovali štyri druhy členov, ktorými boli: protektori, prednášajúci členovia, dopisujúci členovia a členovia, ktorí si predplácajú vytlačené prednášky. Spolok si vytýčil nasledovné obsahové zameranie jednotlivých oblastí:

- I. Hospodárstvo – zásady hospodárstva, lučba (chémia) pre roľníctvo, strojuvoda pre roľníctvo, rastlinovoda pre roľníctvo, náuka o hnojive, chov lichvy (dobytka), zoológia pre roľníctvo, chov sliepok;
- II. Štepárstvo – stromková škôlka, spôsoby ušľachtňovania stromu, opatrovanie ovocného stromu, o druhoch ovociny, nepriatelia ovocného stromu, skúsenosti v štepárstve;
- III. Vinárstvo – škôlka viničová, o druhoch viniča, o prácach vo vinohrade, opatrovanie vína v pivnici, o Gallovom vinárskom systéme, štatistické prednášky o vinárstve;
- IV. Včelárstvo – zoológia včiel, chov včiel, bydlisko včiel;
- V. Chov hodvábných húseníc – zoológia hodvábanej húsenice, dorábanie hodvábu a kokónov, chov moruše;
- VI. Prírodovoda – povetronovoda (metheorologia), zemovoda (geologia), lučba (chemia), rastlinovoda so zvláštnym ohľadom na rastliny jedovate, silozpyt (physika), zemepis kosmický, štatistika, zemepis, silozpyt a lučba skusebná (experimental);
- VII. Miešané predmety prednášania – najnovšie vynálezy, kunštovné plodenie rýb, výjavy astronomické a kosmické, recepty domácich liekov, škodlivosť pálenky na ústrojnosť pálenky.

Vo vzťahu k nedeľným školám evidujeme i značné Lichardovo úsilie o ich zabezpečenie odborne vhodnou a ľudu jazykovo primeranou literatúrou. „V Obzore i v jeho korešpondencii nachádzame veľa dokladov toho, že aj keď dedinský ľud pre chudobu i značnú negramotnosť nekupoval jeho časopisy, predsa len bol s jeho obsahom oboznamovaný miestnou inteligenciou v nedeľných školách a na rôznych zhromaždeniach.“ (Ruttkay, 1961, s. 250.)

Jedným z mnohých novinárskych počinov D. G. Licharda bolo teda i vydávanie časopisu s názvom „Obzor. Noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život“, ktoré začali vychádzať v jeseni r. 1863. V prvom článku tohto časopisu s názvom Slovo k úvodu vyjadril svoju nádej i presvedčenie, „že i slabé ľudské slovo stať sa môže skutkom a tak

že i náradý tohto časopisu najmä tam nebudú daromné, kde verní a vzdelanejší synovia národa svojim príkladom predchádzajú budú, aby sa prelomila staroveká a škodlivá nedúvera ľudu nášeho proti tomu, čo iba „školským mudrovaním“ prezíva.“ (Lichard, 1863, s. 1.)

Na popud M. Chrásteka a ďalších priaznivcov tohto časopisu zaslal D. Lichard dňa 15. októbra 1867 na uhorské ministerstvo hospodárstva prosbu, aby ministerstvo odporúčalo nedeľným školám odoberať časopis Obzor a hospodársku príručku Malý gazda (Počiatky hospodárskych vedomostí, v otázkach a odpovediach vysvetlené), ako vhodnú literatúru. Lichard sa odpovede nedočkal a jeho žiadosť bola preformulovaná a začiatkom r. 1868 zaslaná

na ministerstvo kultu a verejného vyučovania. Napriek zápornej odpovedi od ministra baróna J. Eötvösa bol jeho časopis i uvedená hospodárska príručka akceptovaná i v katolíckych duchovných a svetských kruhoch. „Dôkazom toho je ďalej, že Malý Gazda bol s povedomím príslušných dôst. úradov dekanátskych, do viac škôl nedeľných uvedený, z ktorých na príklad udávame tu dôst. dekanát búr. sv. jurský, sv. benedický, pružinský, novobaňský a žarnovický.“ (Lichard, 1869, s. 145.)

Pri záverečnom všeobecnom pohľade na činnosť nedeľných škôl uvádza H. Rozinajová (1969, s. 156), že nižší stupeň nedeľnej školy mal jednotnú podobu, no vyšší stupeň nedeľnej školy sa vďaka špecifickosti našich podmienok prispôbil konkrétnym potrebám a mal tri nasledovné formy: hospodárska nedeľná škola, remeselnícka nedeľná škola a nedeľná škola slúžiaca k príprave podučiteľov (pomocných učiteľov), ktorí pôsobili na kopaniciach. K cieľom nedeľných škôl patrili:

- vzdelávací cieľ - vštepovanie potrebných vedomostí, odstránenie negramotnosti, zvýšenie kultúrnej úrovne dospelých, vypestovanie vzdelávacích návykov;
- výchovný cieľ - pestovanie dobrých mravov, boj proti alkoholizmu, efektívne využívanie voľného času, boj proti poverám a predsudkom;
- politický cieľ - pestovanie národného povedomia.

Z analyzovanej literatúry vyplýva i fakt, že nedeľné školy v uvedených dvoch obdobiach mali pomerne krátku životnosť, spôsobenú revolučnými udalosťami i situáciou po Rakúsko-Uhorskom vyrovnaní a prijatím zákon. čl. 38 v r. 1868. Zavedením povinnej

školskej dochádzky a tzv. pokračovacích škôl strácali nedeľné školy význam v oblasti šírenia elementárnej gramotnosti u dospelých a istý čas ešte prinášali poznatky najmä z hospodárskej oblasti. Ich význam v edukácii dospelých je však nespochybniteľný. Vo svojom čase patrili k ojedinelým zdrojom možnosti získania poznania pre dospelých a zakladania knižníc, no ich životnosť a úspešnosť bola takmer úplne závislá na odhodlaní zakladateľov – prevažne najvýznamnejších osobností nášho spoločensko-kultúrneho a osvetového života.

Príklad súčinnosti nedeľnej školy a knižnice môžeme uviesť na základe dokumentu „Poriadok cirkevnej knižnice a nedeľnej školy v obci Chrenovec“, ktorý uverejnil tamojší kaplán a pisár danej cirkevnej knižnice Alexander Bizay v r. 1864.

„1. Cirkev Chrenovská väčšinou sa uzniesla: založiť si pre cirkevníkov svojich cirkevnú knižnicu, a s ňou spojenú nedeľnú školu.

2. Účel cirkevnej knižnice je: rozširovať osvetu a vzdelanosť kresťanskú medzi cirkevníkmi, napomáhať ich dobro a blahobyť, nie len duchovný, ale i hmotný, a poskytovať im dobré knihy k čítaniu, a potrebné naučenie nie len vo vedení hospodárstva, ale i k uchráneniu výrobku uskrovneneho.

13. Cirkevná knižnica bude mať nasledujúcich úradníkov: knihovníka, hospodára, pisára a krom toho 4 výborníkov. Títo nebudú dostávať žiadneho platu. Knihovník bedliť bude na všetko, a jak knižnicu tak nedeľnú školu v poriadku udržiavať, u neho bude aj jeden kľúč od knižničnej pokladnice.“

Prejavom záujmu o edukáciu detí i dospelých bola i cieľavedomá príprava budúcich učiteľov, ktorí spolu s farármi boli v každodennom kontakte s dospelými a propagátormi osvetového snaženia v podobe zakladania čítacích a učenských spolkov, nedeľných škôl a knižníc, spolkov miernosti, hospodárskych ústavov a pod.

V roku 1844 vyšla príručka pre študentov učiteľstva s názvom „Népneveléstan“ (Veřejné školstvo). Autorom tohto diela bol Štefan Majer (1813 - 1893), ktorý pôsobil ako profesor učiteľskej prípravy tzv. preparandie v Ostrihome. V roku 1847 vyšiel preklad tohto spisu s plným názvom „Prostonárodno vychovoslovi čili paedagogia populárna ktorú púvodne v reči madjarskej na svetlo vidau Štefan Majer, v pripraviteľni ostrihomskej professor, a stolični prisednik. Na slovenski jazik ale preložiu Jisti národa svojho milovník. V Budíne, písmom Kr. uhor. univers. Knihtlačarňe. 1947.“

Milovník národa svojho, ktorý toto dielo preložil, bol komjatický katolícky farár Ondrej Caban (1813 - 1860), ktorého sám autor požiadal o preloženie svojho spisu (Korespondencia Jána Hollého). Preklad diela bol robený práve v čase najväčšej jazykovej a pravopisnej neistoty z hľadiska používania všetkých vtedajších spisovných jazykov – biblickej češtiny, bernolákovčiny, štúrovčiny, resp. i počas neustálenosti samotných jednotlivých verzií.

Sám O. Caban si bol vedomý tejto neutešenej situácie a vyjadril to i v predhovore samotného spisu : „Vďačne teda na seba som prijav tuú dost taškú, a pre mnohé príčini ňesnadnú, najme včil, kdiž z ohledu pravopisu nové rozepri a roztržitosti, medzi - krem toho dost roztrhaní - národ slovenskí sa vrutili, tak: že už ani ňevěme, jako bi sme najlepše pisat mali; totišto: či v Češini, lebo v Bernolačini, lebo v Šturčini.“ (Majer, 1847, s. IX.)

Tabuľka č. 4. Príklady nedeľných škôl na území Slovenska a ich zakladatelia, resp. učitelia

Pôsobisko	Rok	Meno	Pôsobisko	Rok	Meno
Banská Bystrica	(40)	Š. Rokos	Piešťany	(50)	F. Pachmann
Banská Štiavnica	1847	A. Radlinský	Prietrž	(40)	-
Beckov	1865	-	Príbelce	1846	J. Rotarides
Bojnice	1860	J. Majthényi	Pruské	(60)	Š. Korínek
Brehy	1865	A. Kubányi	Pružina	(50)	Š. Závodník
Brezová	1842	J. M. Hurban	Pukanec	1846	-
Czachy (Malinová)	(60)	A. Bizay	Rajec	1859	-
Devičie	1846	D. Hraško	Ratková	1845	J. Čipka
Dlhá Lúka	(40)	-	Revúca	1854	M. Hudáček
Hlboké	1842	J. M. Hurban	Rybany	(50)	J. Černožský
Hodruša	1846	G. Balkovič	Skalica	(40)	-
Horná Súča	1834	M. Rešetka	Sobotište	1845	S. Jurkovič
Chrenovec	(60)	J. Junas	Slovenská Ľupča	1864	Grosmann
Chyžné	(40)	-	Stredné Plachtince	1847	Dianovský
Kameňany	1858	-	Sv. Beňadik	1868	-
Kláštôr	(50)	J. Országh	Sv. Peter	1845	-
Kremnica	1863	-	Tajov	1859	-
Kšinná	1845	K. Sokolócy	Tisovec	1845	-
Lipt. Sv. Mikuláš	(40)	-	Trnovec	(60)	-
Lopašov	(60)	J. Kunszt	Uhrovec	1845	K. Modráni
Ľubietová	1862	-	Vážec	1845	D. Ferencík
Lukáčovce	1859	A. Fritsch	Víglaš	1859	-
Modra	1847	J. Štúr	Veľká Baňa	(40)	-
Muráň	(40)	-	Veľká Divina	1842	Š. Závodník
Myjava	-	-	Veľká a M. Poloma	1847	P. Bancík
Nandraž	(40)	-	Veľká Slatina	1859	-
Nemecká Ľupča	1846	D. Krman	Veľký Jasen	(40)	-
Nové M. n/Váhom	1846	P. Marossy	Veselé	(40)	J. Stanek
Opava	(40)	-	Zemian. Podhradie	1842	S. Štúr
Oslany	1846	-	Žaškov	(60)	J. Mareček
Ozorovce	1846	-			

(Spracované podľa: Pasiar a Paška, 1964, s. 105; Rozinajová, 1969, s. 160-161. Poznámka: uvedený je presný rok založenia nedeľnej školy, alebo približné obdobie 19. storočia.).

Š. Majer v duchu vtedajšieho ponímania kňazov a učiteľov, ako v podstate jediných osvetových dejateľov, prezentoval v kapitole s názvom „Vychovateľa ľudu obraz“ aj názory na vlastnosti a aktivity budúcich učiteľov vo vzťahu k výchove a vzdelávaniu dospelých. Učitelia v jeho predstave by mali byť ozdobení nasledovnými vlastnosťami, akými boli napr.:

- a) kresťanská láska = čistá, vrelá, nesebecká, bez postranných úmyslov a ziskov, ktorú vyjadruje vo svojom každodennom výchovnom pôsobení a zároveň mu pomáha pri prekonávaní prekážok a neľahkého poslanca;
- b) neúnavná trpezlivosť = s „ktorou by všelijaké obťažnosti a príkroty vo svojom živote a povolani s veselou myslou, bez hnevu a hromženia, s hrdinskou oddanosťou znášať mohol“ (tamtiež, s. 47);
- c) láskavosť a prísnosť = slúžiace k nasledovaniu dobrého príkladu, resp. zabraňovaniu napodobňovaniu nevhodného správania, používajúc v jednote a vyváženosti;
- d) bezúhonnosť = učiteľ slúži ako príklad svojim správaním pre svoje okolie, musí vzbudzovať dôveru aby bolo jeho výchovné snaženie efektívne;
- e) odborná príprava = so znalosťou základov pedagogického umenia i ľudskej povahy a potrieb človeka, ako i s nevyhnutnosťou ďalšieho vzdelávania sa čítaním odbornej literatúry, pretože „bez všetkého toho, aj keď niekto vedľa mena si bude uvádzať učiteľ, skutočným vychovávateľom ľudu nikdy nebude.“ (tamtiež, s. 49);
- f) zdravie i humor = dobrá fyzická i duševná kondícia ako nevyhnutné predpoklady pre učiteľské povolanie.

Adepti na učiteľské povolanie boli pripravovaní aj na osvetovú činnosť v rámci svojho pôsobiska, kde mali svojim príkladom, ako i múdrou radou, napomínaním i karhaním rozširovať bohabojnosť a nové poznanie. Na druhej strane mali obyvateľov odhovárať od peňažných hier, predsudkov, poverčivosti, úžery.

Osobitným neduhom v tých časoch bol alkoholizmus a mnohí učitelia hrali aktívnu úlohu pri zakladaní a rozširovaní činnosti spolkov miernosti. „Keby ale niekde na hostinu, svadbu, hody bol povolaný, nech sa tam pekne a striedlivo chová a aj tu nech príležitosť k poznaniu a svojim príkladom k zušľachteniu ľudu múdro využíva.“ (tamtiež, s. 57) Pre ľudových účely sa ďalej odporúča zakladať nedeľné školy: „Ak je to možné, nech zakladá nedeľné školy, riadi ich a povznáša.“ (tamtiež, s. 55) V poľnohospodárskych oblastiach, ktoré prevažovali na našom území, mali učitelia pomáhať pri presadzovaní nových postupov, pestovaní užitočných plodín či starostlivosti o ovocné stromy. K tomuto účelu malo slúžiť i múdro spravované domáce hospodárstvo samotného učiteľa, ktoré malo byť príkladom napr. i pre sadenie nových rastlín, ich ošetrovanie či štiepenie stromov štepmi odolnými voči chorobám a podnebiu.

3 PREJAVY DRUHOŠANCOVÉHO VZDELÁVANIA V OBDOBÍ MEDZIVOJNOVEJ ČSR

Vznik Československej republiky (1918 – 1938) odhalil školské pomery v neutešenom stave a navyše v osobitnom režime v českých krajinách a v osobitnom na Slovensku. „Po rakúsko-maďarskom vyrovnaní roku 1867 sa Čechy rozvíjali pod vyspelejším a liberálnejším Rakúskom a riadili sa jeho školskými zákonmi, zatiaľ čo Slovensko a jeho školstvo patrilo pod zaostalejšie Uhorsko, v ktorom okrem politického, hospodárskeho a kultúrneho úpadku bol na nemaďarské národy vyvíjaný systematický národnostný útlak.“ (Pšenák, 2011, s. 58).

3.1 K ZÁKLADOM OSVETOVEJ ČINNOSTI V NOVÝCH PODMIENKACH

Vznikom Československej republiky nastali vhodné podmienky aj pre štátom riadenú osvetovú činnosť, formovanie prvých štátnych osvetových inštitúcií, prípravu pracovníkov pre danú oblasť i zámernú finančnú a materiálnu podporu. „Školská legislatíva Československej republiky (1918 – 1945) prevzala a postupne rozvíjala ideu ďalšieho vzdelávania štátom predpísanými a organizovanými formami.“ (Pavlov, 2017, s. 28). Vytvorením centrálnych štátnych orgánov a vydaním osvetových zákonov a nariadení, sa tak popri dovtedy existujúcich osvetových snahách, ktorých základom bola dobrovoľná spolupráca jednotlivcov, spolkov a združení, začala rozvíjať aj štátom riadená ľudovýchovná a osvetová činnosť a politika.

Hneď po vzniku republiky bol v zmysle zákona č. 2/1918 Zb. z. a n. o budovaní novej štátnej správy dňa 2. novembra 1918 založený Úrad pre správu vyučovania a národnej osvetu v Prahe, onedlho premenovaný na Ministerstvo školstva a národnej osvetu v Prahe. V rámci jeho štruktúry pôsobil Osvetový odbor, resp. sekcia Ministerstva školstva a národnej osvetu v Prahe (ďalej MŠANO v Prahe), najprv ako 7. odbor a od 5. júla r. 1919 bol 6. odborom ministerstva a členil sa na tri oddelenia: XIV. oddelenie – veda, XV. oddelenie – krásne umenie a XVI. oddelenie – ľudová výchova. Po čiastočnej reorganizácii osvetového odboru MŠANO v Prahe v r. 1922 ostali v jeho pôsobnosti štyri oddelenia: I. vedecké, II. krásnych umení, III. ľudovýchovy a IV. školských a kultúrnych stykov so zahraničím. „Nejmocnejší zásah do vývoje čsl. osvetové práce stal se zřízením lidovýchovného oddělení v ministerstvu školství a národní osvěty, kdy stát sám počal pečovati o ony úseky výchovy lidu, které před převratem byly tak vyspělé a připravené, že je bylo možno normovati zákony.“ (Trnka, 1936, s. 147).

Diferencovanosť pomerov na území Slovenska spôsobila, že vytváranie centrálnych orgánov malo odlišnú postupnosť. „Kým agenda školstva sa skonsolidovala pomerne jednoznačne v školskom referáte pri úrade ministra s plnou mocou pre správu Slovenska, oblasť národnej osvetu sa stabilizovala až v r. 1922.“ (Orosová, 2012, s. 36). Za počiatky jej organizácie v nových podmienkach môžeme považovať Ľudovýchovné oddelenie školského referátu pri Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska, ustanovené na základe Výnosu MŠANO v Prahe č. 61975 z januára r. 1920 a „oprávnené môžeme pred-

pokladať, že vzniklo z Referátu pre ľudovú výchovu pri Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska.“ (Orosová, 2012, s. 40). Úlohou Ľudovýchovného oddelenia bolo „prostredníctvom pracovníkov školských inšpektorátov, vedenia škôl a učiteľských zborov ľudových, meštianskych, stredných a odborných škôl zabezpečovať budovanie a činnosť siete osvetových zborov, komisií a obecných knižníc.“ (Kázmerová, 2010, s. 94).

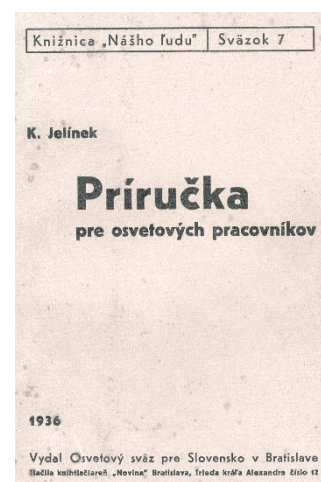
Výnosom MŠANO v Prahe č. 1203 zo dňa 8. februára 1922 bol na Slovensku zriadený Referát Ministerstva školstva a národnej osvetu v Bratislave (ďalej Referát MŠANO v Bratislave), ako organizačná súčasť pražského MŠANO. Vznikol zlúčením školského, osvetového a cirkevného referátu pôsobiacich pri úrade ministra s plnou mocou pre správu Slovenska a v náplni práce boli riadiaca, kontrolná, personálna a administratívna činnosť. (Pavlík, 1985, s. 163).

Prejavom prvých krokov v osvetovej činnosti bola i terminologická neujasnenosť, ktorá sprevádzala teoretickú i praktickú stránku činnosti odborných pracovníkov i učiteľov zapojených do rôznorodých edukačných aktivít s dospelou populáciou. V Pedagogickej encyklopédii Slovenska je pojem ľudová výchova definovaný ako „zámerné a cieľavedomé výchovné a vzdelávacie snaženia slovenskej inteligencie v podmienkach hospodárskeho, sociálneho a národnostného útlaku, zamerané na národné a politické uvedomenie ľudu a zlepšenie jeho hospodárskeho, sociálneho postavenia a zvýšenia vzdelanostnej úrovne.“ (Pavlík, 1984, s. 521-522). V Encyklopédii je tento pojem historicky prioritne spájaný s aktivitami v období pred vznikom ČSR, no používal sa aj po vzniku republiky najmä z ideologického hľadiska a to ako protiváha buržoázne ponímanému pojmu osveta. Pojem ľudová výchova bol prednostne orientovaný na aktivity zamerané na uspokojovanie potrieb pracujúceho ľudu, robotníckej triedy. Česká Pedagogická encyklopedie uvádza k pojmu lidová výchova aj pojmy „výchova dospelých, mimoškolská, poškolská jest soustavná činnost výchovná a vzdělávací mimo školu, jejímž předmětem jsou lidé škole odrostlí a jejímž cílem je činné rozvíjení jejich duševních sil a šíření vědění mezi nimi.“ (Chlup - Kubálek - Uher, 1939, s. 251)

Pod pojem ľudová výchova zahrnoval A. Matula (1925, s. 3) starostlivosť o mimoškolskú výchovu dospelých v dvoch rovinách:

- a) v užšom slova zmysle išlo o občiansku výchovu realizovanú prednáškami a o ľudové knihovníctvo,
- b) v širšom slova zmysle sa k nim priradzovali i ochotnícke divadlá, kultúrne-výchovná kinematografia, bábkové divadlo, ľudové besedy, besiedky pre mládež, ľudové akademie, náučné vychádzky, výstavy a pod.

V pojme ľudová výchova pokladá A. Matula (1928, s. 20) časť slova ľud za hromadné označenie ľudí, ktorí „navštevovali väčšinou len národnú školu alebo nemajú vôbec školského vzdelání, živí se převahou prací hmotnou a nemají proto možnosti býti ve stálem styku se školskou kulturou. Nižší školské vzdelání a tělesná práce je společným znakem této části národa.“

Príručný pedagogický lexikón od J. Čečetku z r. 1943 k heslu osvetová činnosť uvádza: „Zahrňame sem obyčajne celú mimoškolskú činnosť vzdelávaciu, ktorá smeruje zámerne ku zvýšeniu kultúrnej úrovne, vzdelanosti všeobecnej i odbornej v občianstve.“ (Čečetka, 1943, s. 33). K nami sledovanému obdobiu je v danom lexikóne spresnené, že: „Po r. 1918 stavia sa osvetová činnosť aj do služieb prevýchovy občianstva v duchu Česko-Slovenskej republiky, osvetová činnosť – najmä zo strany štátnej podnikaná – dostáva vo veľkej miere povahu štátnoobčiansky výchovnú.“ (Čečetka, 1943, s. 34).

K teoretickému rozpracovaniu pojmu ľudovýchova sa zapojil aj známy sociológ, filozof a pedagóg I. A. Bláha, ktorý žiadal inkluzívnosť a totalitosť ľudovýchovnej činnosti, čím rozumel pôsobenie na všetkých ľuďoch a na všetky kladné dispozície ľudskej duše, tak, aby sa mohli všestranne realizovať, aktualizovať a tým sa stali produktívnymi aby v človeku nič nezahynulo, čo by mohlo rásť, kvitnúť, prinášať ovocie a podmieňovať pravé ľudské šťastie. (Bláha, 1927). Cieľom výchovného pôsobenia mu bol človek, ktorý koná všetko za prítomnosti hlavy a srdca, človek racionalizovaných pracovných úkonov, pudov, racionalizovaných a voluntarizovaných vášní, osvietenského citu, kritického, zvrúcneného a tvorivého rozumu a iniciatívnej vôle. V jeho ponímaní sa ľudovýchova mala obracať ku všetkým vrstvám ľudu – chudobným i bohatým, mladým i starým, predovšetkým však vo vzťahu k dospelým. Nejednotnosť v terminológii pretrvávala aj po oslobodení a aj po februárovom prevrate v r. 1948, kedy sa pojem ľudovýchova naďalej používal. Pod názvom Ľudovýchova vychádzal v r. 1949 – 1952 časopis pre teóriu a metodiku výchovy a vzdelávania ľudu, ktorý vydávala Matica slovenská v Martine, v praxi pôsobili napr. i tzv. ľudovýchovné školy a pod.

Celkovo dané obdobie môžeme charakterizovať ako obdobie hľadania optimálnych riadiacich štruktúr a vytvárania základov štátnej osvetovej starostlivosti. Patrili k nim aj prvé legislatívne opatrenia, ako napr. zákon č. 67/1919 Zb. o organizácii ľudových kurzov občianskej výchovy a k nemu boli vydané Inštrukcie ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 14. júna 1920 č. j. 28.480/3554 n.o., ktorými sa prevádza zákon zo dňa 7. júna 1919, číslo 67. Sbierka zákonov a nariadení o organizácii ľudových kurzov občianskej výchovy na Slovensku. Na ich základe bola zriadená sieť štátom riadených osvetových inštitúcií okresné osvetové zbory, mestské osvetové zbory a miestne osvetové komisie. K ďalším patrili zákon č. 430 Zb. z. a n. z 22. júla 1919 o verejných obecných knižniciach, zákon č. 80. Zb. z. a n. z 30. januára 1920 o pamätných obecných knihách, čím sa obciam ukladalo založiť a viesť kroniky a pod. K týmto opatreniam bolo do 15. októbra 1924 vydaných okolo 100 normatívnych výnosov platných pre celú republiku, alebo zvlášť pre Slovensko, resp. zvlášť pre Podkarpatskú Rus. (Matula, 1925, s. 4).

3.2 STANOVENIE POVINNEJ ŠKOLSKÉJ DOCHÁDZKY

V novej republike bol prijatý Zákon zo dňa 13. júla 1922 č. 226, ktorým sa menia a dopĺňujú zákony o obecných a občianskych školách (Malý školský zákon), ktorý sa rovnako zaoberal povinnou školskou dochádzkou. Z hľadiska uplatňovania demokratických princípov v školskej politike štátu, medzi ktoré patrí získanie základného vzdelania, významnou súčasťou zákona bolo zavedenie povinnej osemročnej školskej dochádzky.“ (Kázmerová, 2008, s. 49). A tak na rozdiel od predchádzajúceho obdobia, v snahe o zjednotenie školských pomerov v novom štáte, bola povinná školská dochádzka stanovená na

8 rokov, avšak predsa len na počiatočné obdobie odlišne pre České krajiny a pre Slovensko. V paragrafe 11 sa k tejto téme stanovilo nasledovné:

- „1. Povinnosť chodiť do školy obecnej (ľudovej) a občianskej školy sa začína začiatkom školského roku, ktorý nasleduje po dni, keď dieťa dovŕšilo šiesty rok veku, a trvá plných osem školských rokov. Deti, ktoré ešte nepodliehajú povinnej školskej dochádzke a ktoré dovŕšia šiesty rok veku v čase od začiatku školského roku do najbližšieho konca občianskeho roku, môžu byť prijaté do školy, ak nie sú pochybnosti o ich telesnej a duševnej dospelosti, ak sa ich prijatím nepreplnia školské triedy a ak sa neprekročí najväčší počet detí v triede § 5. a 7.
2. Poskytovať akékoľvek úľavy v školskej dochádzke je zakázané. Povinnosť mládeže na Slovensku zúčastňovať sa opakovacieho školského vyučovania až do 15. roku, vyslovená v § 1. a 48. zák. čl. XXXVIII. z roku 1868, zostáva nedotknutá pre všetku mládež, ktorá chodila do ľudovej školy podľa doterajších zákonov len 6 rokov a nevzdelávala sa potom na vyšších školách.
3. Ustanovenie zákona zo dňa 29. januára 1920, čís. 75 Zb. z. a n. o hospodárskych ľudových školách zostávajú týmto zákonom nedotknuté. Avšak povinnosť chodiť do hospodárskej ľudovej školy podľa § 7 cit. Zák. nastane v budúcnosti až po skončení povinnej dochádzky do obecnej (ľudovej) a občianskej školy.
4. Pri obecných (ľudových) školách alebo občianskych školách zriadia sa pokračovacie školy alebo kurzy s povinnou dochádzkou pre mládež vo veku od 14 do 16 rokov, pokiaľ sa nevzdeláva na pokračovacích živnostenských, obchodných školách alebo na iných vyšších a odborných školách. Podrobné ustanovenia o zriaďovaní a zariadení týchto pokračovacích škôl alebo kurzov, o vyučovacej dobe, o učebných osnovách a o školskej dochádzke budú vydané nariadením vlády.“ (Zákon zo dňa 13. júla 1922 č. 226, s. 62).

Pre Slovensko boli v § 12 uvedené nasledovné špecifická:

- „1. Predĺženie povinnej školskej dochádzky do obecných (ľudových) a občianskych škôl na 8 plných školských rokov vykoná sa na Slovensku postupne podľa toho, ako bude možné získať potrebné miestnosti a učiteľstvo pre nevyhnutné rozšírenie škôl. Ministerstvo školstva a národnej osvety ustanoví, kedy a v ktorých obciach na Slovensku nastane povinnosť všeobecnej osemročnej dochádzky do obecných (ľudových) a občianskych škôl.
2. V každom prípade bude však od začiatku školského roku 1927 – 28 povinná osemročná školská dochádzka pre všetku mládež na Slovensku.“ (tamtiež, s. 63).

K tomuto oneskorenému uvedeniu povinnej 8-ročnej školskej dochádzky na Slovensku uvádza Ľ. Kázměrová (2012, s. 21) vo svojej štúdii nasledovné hodnotenie situácie: „Príčina zaostávania realizácie *Malého školského zákona* na Slovensku vyplývala zo všeobecne prevládajúcich spoločensko-politických a hospodárskych podmienok na Slovensku. Zavedenie osemročnej školskej dochádzky si vyžadovalo nové školské priestory, väčší počet učiteľov,

Zákon zo dňa 13. júla 1922 č. 226, ktorým sa menia a dopĺňajú zákony o obecných a občianskych školách (Malý školský zákon)

Národné zhromaždenie Československej republiky sa uznieslo na tomto zákone:

§ 1

1. Povinné vyučovanie predmetov na obecných (ľudových) školách sú: náboženstvo (s výhradou § 3, odst. 3); občianska náuka a výchova, čítanie a písanie, vyučovací jazyk, počty a náuka o geometrii, hmotných, prírodných, prírodných, zemepis a dejepis in, umenie, na domácnosť a vlast, kreslenie, spev, ručné práce a telesná výchova. Náuka o domácom hospodárstve sa môže zaviesť ako osobitný vyučovací predmet. Nariadením sa upraví účasť školských telových pri telesnej výchove žiakov.

2. Rozhodnutím župnej školskej rady (v prechodnom období krajskej školskej rady a na Slovensku Ministerstva školstva a národnej osvety) a pri školách spravovaných priamo Ministerstvom školstva a národnej osvety § 2 zákona zo dňa 9. apríla 1920, č. 292, Zb. z. a n., rozhodnutím tohto ministerstva môžu sa na obecnej (ľudovej) škole podľa miestnej potreby vyučovať iné predmety - ako nepovinné, najmä jazyk československý, ak nie je vyučovaný jazykom tej istej školy. Vydávateľom školy nech sa vopred poskytnú príležitosti, aby sa o veľa vyslovil.

3. Rozhodnutím Ministerstva školstva a národnej osvety môže byť ustanovený československý jazyk pre tú istú školu sa povinný.

§ 2

1. Povinné vyučovanie predmetov občianskej školy sú: náboženstvo (s výhradou § 3, odst. 3); občianska náuka a výchova, vyučovací jazyk s náukou o písomnostiach, zemepis a domáci prírodný a prírodný, počty a jednoduchým účtovníctvom, merba a rýsovanie, kreslenie, krasopis, spev, ručné práce a telesná výchova. Náuka o domácom hospodárstve môže byť ako osobitný vyučovací predmet. Nariadením sa upraví účasť školských telových pri telesnej výchove žiakov.

2. Na občianskych školách s iným vyučovacím jazykom ako československý jazyk nech sa žiacovi dať príležitosti naučiť sa československý jazyk. Rozhodnutím Ministerstva školstva a národnej osvety môže sa ustanoviť vyučovanie československého jazyka pre tú istú školu sa povinný.

3. Rozhodnutím župnej školskej rady (v prechodnom období krajskej školskej rady a na Slovensku Ministerstva školstva a národnej osvety) a pri školách spravovaných priamo Ministerstvom školstva a národnej osvety podľa § 2 zákona zo dňa 9. apríla 1920, č. 292, Zb. z. a n., rozhodnutím Ministerstva školstva a národnej osvety môžu sa na občianskej škole vyučovať iné predmety ako nepovinné, najmä iné jazyky, tanec, písanie na stroji a hudba. Vydávateľom školy nech sa vopred dať príležitosti, aby sa o veľa vyslovil.

§ 3

1. Zároveň povinné vyučovanie náboženstva na obecných (ľudových) a občianskych školách s dovolením naj naj cirkvi naj úradom (predstaveným židovských náboženských obcí) s výhradou práva

nové učebnice a učebné pomôcky, čo predstavovalo veľkú finančnú záťaž pre každého riaditeľa.“ Hlavne z týchto dôvodov sa na Slovensku pôvodne povinná 6-ročná školská dochádzka predĺžila na 8-ročnú až od škol. r. 1927/1928 a to na základe Výnosu MŠaNO zo dňa 26. apríla 1927, č. 45.305-I, o predĺžení povinnej dochádzky školskej do škôl ľudových a občianskych (meštianskych) na Slovensku na osem školských rokov, v ktorom sa okrem iného uvádza:

„Predĺženie školskej dochádzky sa prevedie na všetkých verejných i súkromných ľudových a občianskych školách na Slovensku podľa týchto smerníc:

1. Deti, ktoré po šesťročnej školskej dochádzke do školy každodennej, vykonanej najneskoršie do konca školského roku 1926-27, boli a budú z tejto školy právoplatne prepustené, nie sú od počiatku školského roku 1927-28 povinné ďalšou dochádzkou do školy každodennej. Týka sa ich len povinnosť zúčastniť sa opakovacieho vyučovania vo zmysle § 11, odst. 2, zákona č. 226-1922 Zb. z. a n.

Proti tomu deti, ktoré od počiatku školského roku 1927-28 začnú šiesty lebo nižší školský rok vyučovací, bude povinná dochádzka školská už osemročná, počítaná od počiatku ich školskej povinnosti podľa § 11, odst. 1, zákona č. 226/1922 Zb. z. a n. (Výnos MŠaNO zo dňa 26. apríla 1927, č. 45.305-I, s. 169-170).

Tabuľka č. 5. Gramotnosť obyvateľstva staršieho 6 rokov v ČSR – sčítanie ľudu v 1921 a 1930

Krajina	Zo 100 prítomných osôb starších ako 6 rokov nevedelo čítať ani písať					
	muži		ženy		spolu	
	1921	1930	1921	1930	1921	1930
Podkarpatská Rus	45,0	21,6	55,1	32,8	50,2	27,4
Slovensko	13,2	6,0	16,8	8,5	15,0	7,3
Česko	2,1	0,9	2,8	1,4	2,4	1,1
Morava a Sliezsko	3,0	1,1	3,5	1,6	3,3	1,4
Československo	6,6	3,0	8,1	4,4	7,4	3,7

(Zdroj: Tišliar a Šprocha, 2017, s. 47)

Pre špecifické pomery na slovenských prevažne chudobných dedinách vydalo Ministerstvo školstva a národnej osvety v Prahe (ďalej MŠNO) dňa 21. októbra 1919 výnos č. 48 756 o vzdelávacích kurzoch na vidieku. V ňom sa odporúča „usporiadať spoločné podniky osvetové pre niekoľko susedných obcí v dobre volenom stredisku, kam okolité obyvateľstvo bez obťažít dochádza a kde je dosť učiteľov.“ (Štancl, 1929, s. 93).

Tak ako v školskej oblasti, aj v osvetovej oblasti sa pomery na Slovensku líšili od pomerov v českých krajinách, v porovnaní, žiaľ však boli na nižšej úrovni. Podľa hodnotenia A. Matulu (1921) k hlavným príčinám tohto zaostávania patrili:

- v kultúrnom smere bol maďarskou vládou slovenský ľud úmyselne zanedbávaný;
- svopomocné ľudovýchovné akcie slovesných vlastencov boli maďarskou vládou násilne potláčané;
- neznalosť písma;
- nedostatok školského vzdelania v materinskom jazyku;
- nedostatok ľudovýchovných pracovníkov;
- nedostatok slovenských kníh;
- nedostatok finančných prostriedkov;
- rozhárané politické pomery.

Špecifickým problémom, na rozdiel od českých krajín, bola vysoká negramotnosť, ktorá sa prejavovala vo všetkých sférach života. „Jelikož na Slovensku je 30% lidí, kteří neumějí čísti ani psáti (analfabetů), v Podkarpateské Rusi je jich 60%, věnovaná zde (t. j. na Slovensku – pozn. autora) hlavní pozornost lidovým naukobehům mateřského jazyka pro neznalé písma.“ (Matula, 1921, s. 37).

3.3 NAUKOBEHY MATERINSKÉHO JAZYKA

Osobitná starostlivosť na Slovensku bola venovaná šíreniu základov gramotnosti medzi dospelými. Už od r. 1919 boli organizované ľudové naukobehy pre analfabetov - kurzy pre odstránenie úplnej alebo čiastočnej negramotnosti. Ich význam prezentoval na zjazde ľudovýchovných pracovníkov zo Slovenska, konaného 22. – 24. mája 1926 v Štubnianskych Tepliciach, vtedajší vedúci odboru na MŠNO v Prahe V. Patzak: „Na Slovensku prvým krokom boli ľudové naukobehy materinského jazyka, v skrátenej forme označované aj ako ľudové naukobehy, ku ktorým podnet dala skutočná potreba širokých vrstiev občianskych.“ (Patzak, 1926, s. 56). Naukobehy, v dobovej literatúre pomenované aj ako kurzy, sa konali s výraznou podporou MŠNO, ktoré ich podporovalo s veľkým porozumením z hľadiska ich dôležitosti pre jednotlivcov i spoločnosť a to formou:

- náležitého honorovania učiteľov, ktorí v nich vyučovali;
- podporovaním chudobných dedín prostredníctvom zakupovania kuriva;
- zakupovaním prostriedkov pre osvetlenie učební;
- odmeňovania knižnými darmi tých dospelých, ktorí boli zvlášť usilovní pri získavaní nových poznatkov a zručností.

Uvedené zameranie prvých osvetových aktivít na Slovensku potvrdil pri hodnotení prvých rokov vývoja ľudovýchovy v ČSR aj A. Rambousek (1928, s. 38): „Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi sosustředovala se první léta práce kulturní v boji proti analfabetismu. Byly konány přechetné kursy mateřského jazyka, při nichž napomáhaly slabikáře pro dospělé, sepsané zvláště za tímto účelem (Kožíškův „Velký čitatel“). Těchto kursů se účastnilo tisíce negramotných a pologramotných (na př. r. 1922/23 na Slovensku 44 tisíc, Podkarpatské Rusi přes 8 tisíc), při čemž se jim dostávalo potřebného poučení i z nauky občanské.“

Ľudové naukobehy materinského jazyka mali dve oddelenia:

1. pre začiatočníkov – v nich boli hodiny obsahovo zamerané na výučbu čítania, písania, počítania a na základy občianskej náuky;
2. pre pokročilých – v nich získavali dospelí znalosti a zručnosti z vedenia jednoduchých domácich písomností, z domáceho účtovníctva, z praktických ukážok občianskych práv a povinností, zo základov čsl. dejín a vlastivedy.

Tieto bezplatné 40-hodinové kurzy sa konali na ľudových školách v zimných mesiacoch dva – trikrát za týždeň vo večerných hodinách, resp. v nedeľu poobede, kde sa prihlásilo aspoň 10 záujemcov. „Kurzy mohli viesť osvetoví pracovníci, ale z veľkej väčšiny ich robili učitelia ľudových škôl. Vyučovanie muselo byť pútavé, neznižujúce sebavedomie dospelých osôb.“ (Orosová, 2018, s. 17). Chudobní účastníci dostávali od štátu učebné pomôcky, štát prispieval i na kúrenie a osvetlenie. Ako uvádza I. Marks na základe štúdia archívnych dokumentov: „V rokoch 1919 a 1920 sa kurzy pre začiatočníkov konali v 28 obciach a zúčastnilo sa ich 810 účastníkov. Kurzy pre pokročilých boli v daných rokoch organizované oveľa viac. Spolu to bolo 122 kurzov v 110 obciach, ktorých sa zúčastnilo 5 243 účastníkov (z toho 1 772 žien) vo veku od 9 do 70 rokov.“ (Marks, 2007, s. 54). Napriek finančnej i materiálnej podpore ministerstva nenašli v prvých rokoch u dospelých patričnú odozvu zrejme aj preto, lebo mnohí dospelí sa hanbili priznať svoju negramotnosť, no aj z dôvodu, že nenašli dostatočnú podporu zo strany učiteľov, ktorí ich mali zabezpečovať.

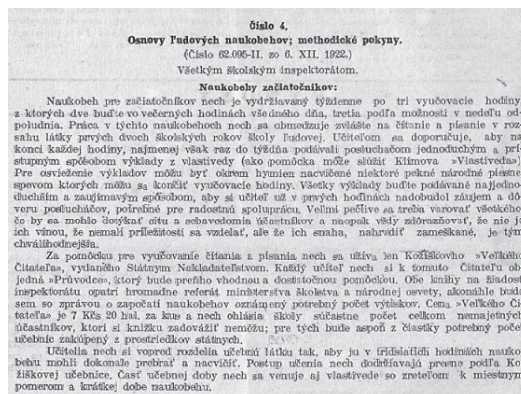
Aj pre tieto dôvody došlo v r. 1921 k ich premenovaniu na ľudové naukobehy materinského jazyka, ktoré však rovnako slúžili pre získavanie elementárneho vzdelania. „Dospelým obyvateľom mali poskytnúť základné alebo doplňujúce vzdelanie, ktoré z rôznych dôvodov nemohli absolvovať v detstve.“ (Orosová, 2016, s. 22). Pre ich realizáciu vydalo MŠNO Výnosom č. 77.875 zo dňa 14. novembra 1920 inštrukcie s nasledovným apelom: „Vedený pečlivosťou o blaho ľudu na Slovensku, vyzývam školské úrady a združenia, ktoré majú vo svojom programe vzdelanie ľudu, aby horlivo zakladali ľudové kurzy materinského jazyka. Štát na ne poskytne primeranú podporu.“ (Jelínek, 1936, s. 57). Išlo hlavne o školské inšpektoráty, ktoré vo svojej pôsobnosti mali podnecovať ich zakladanie, schvaľovať ich personálne zabezpečenie učiteľmi, vyplácať odmeny a vykonávať aj kontrolnú úlohu pri vyučovaní kurzu na školách.

Priekopnícka práca v tejto oblasti nebola jednoduchá a v škol. r. 1921/1922 počet týchto kurzov dosiahol sotva 200 s 8 000 dospelými účastníkmi, k čomu prispela i politická situácia na Slovensku. „Ľud presýtený politickými schôdzkami a agitačnými prednáškami, ktoré hojne navštevoval v nádeji, že účasť v politických stranách donesie mu odľahčenie ťažkých poválečných pomerov, stratil onedlho všetku dôveru v živé slovo rečníkov aj časopisov, keďže sľubovaný raj sa nedostavoval, aspoň nie tak rýchle, ako ľud čakal. Je prirodzené, že túto nedôveru prenášal potom i na všetky podniky kultúrne a vzdelávacie, ktoré sa mu ponúkali, lebo nevidel v pre seba bezprostredného osohu.“ (Maule, 1925, s. 27). Na zjazde Svazu osvetového, konaného v dňoch 1. – 3 júla 1922 v Prahe, informoval prednosta ľudových oddelenia MŠANO v Prahe K. Velemínsky o situácii v oblasti vzdelávania analfabetov. Poukázal na to, že už v r. 1920 „byly uspořádaný ministerstvem na Slovensku kursy pro analfabety-nevojáky, do té doby již na 400. Bohužel, že se na Slovensku kromě učitelstva nikto nehlasí k této práci.“ (Rambousek, 1922, s. 131).

Problémom bol i ten fakt, že mnohé dediny na Slovensku boli mimo železničného spojenia, čoho dôsledkom bolo i to, že osvetové aktivity sa do týchto sídiel dostali len zriedkavo a práve v nich bolo v mnohých prípadoch potrebné šíriť základy vzdelania. „Je treba skutočnej ľudovej školy pre občanov škole odrástlych, v ktorej by si zadovážili aspoň najnutnejšie základy školského vzdelania, aby mohli neskôršie s úžitkom a záujmom prijímať aj ďalšie prvky potrebného vzdelania.“ (Maule, 1925, s. 28).

S cieľom podpory týchto kurzov bol prijatý Výnos Referátu MŠNO v Bratislave určujúci osnovy a metodické pokyny k ich organizácii, ktorá bola osobitne rozpracovaná pre začiatočníkov a pre pokročilých.

Pre kurzy určené začiatočníkom, t.j. úplným analfabetom, stanovil Výnos nasledovné: „Naukobež pre začiatočníkov nech je vydržovaný týždenne po tri vyučovacie hodiny, z ktorých dve budú vo večerných hodinách, tretia podľa možnosti v nedelu odpoľudnia. Práca v týchto naukobehoch nech sa obmedzuje zvlášte na čítanie a písanie v rozsahu látky prvých dvoch školských rokov školy ľudovej. Učiteľom sa odporúča, aby na konci každej hodiny, najmenej však raz do týždňa podávali poslucháčom jednoduchým a prístupným spôsobom výklady z vlastivedy (ako pomôcka môže slúžiť klímova „Vlastiveda“). Pre osvieženie výkladov môžu byť okrem hymien navedené niektoré pekné národné piesne, spevom ktorých môžu sa končiť vyučovacie hodiny. Všetky výklady budú podávané najjednoduchším a zaujímavým spôsobom, aby si učiteľ už v prvých hodinách nadobudol záujem a dôveru poslucháčov, potrebnú pre radosťnú spoluprácu. Velmi pečlivo sa treba vyvarovať všetkého, čo by sa mohlo doviesť k citu a sebavedomia účastníkov a nespak výkyv nadvŕzať, že nie je ich vinou, že nemali príležitosť sa vzdelávať, ale že ich snaha, nahradiť zameškané, je tým chválhodnejšia. Za pomôcku pre vyučovanie čítania z písania nech sa užíva, len Kofčíkova „Veľkého Čítateľa“, vydaného Štátnym Nákladateľstvom. Každý učiteľ nech si k tomu Čítateľu obdĺžnu „Príručku“, ktorý bude preňho vhodnou a dostatočnou pomôckou. Obe knihy na žiadosť inšpektorátu opatrí hromadne referát ministerstva školstva a národnej osvety, akonáhle bude sem so správou o započatí naukobehov oznámený potrebný počet výkladov. Cena „Veľkého Čítateľa“ je 7 Kčs 20 hal, za ktorú a nech ohlasia školy súčasne počet celkom najmenejších účastníkov, ktorí si knižku zadovážia nemôžu; pre tých bude sepoť z blasky potrebný počet učebnice zakúpený z prostriedkov štátnych. Učiteľ nech si vopred rozdelí učebnú látku tak, aby ju v triťástich hodinách naukobehu mohol dôkladne prebrať a nacvičiť. Postup učenia nech dohliadajú presne podľa Kofčíkovej učebnice. Časť učebnej doby nech sa venuje aj vlastivede so zreteľom k miestnym pomerom a kratšej dobe naukobehu.“

Pre spestrenie obsahu a so zámerom prípravy občanov nového štátneho zriadenia sa odporúčal aj nácvik hymny a národných piesní, ktorých spevom sa mohli končiť vyučovacie hodiny. Z didaktickej stránky sa odporúčal učiteľom používať ľahko zvládnuteľný a prítiažlivý postup prezentácie učiva, aby sa u učiacich sa dospelých vzbudil záujem o učivo a dôvera k učiteľovi, s cieľom radosťnej spolupráce.

V tomto kontexte výnos zvlášť upozorňoval na skutočnosť, aby sa učitelia vyvarovali „všetkého, čo by sa mohlo dotýkať citu a sebavedomia účastníkov a naopak vždy zdôrazňovať, že nie je ich vinou, že nemali príležitosť sa vzdelávať, ale že ich snaha nahradiť zameškané, je tým chválhodnejšia.“ (tamtiež). Išlo tu jednoznačne o posilnenie vnútornej motivácie dospelých účastníkov tohto vzdelávania a to napriek ich predchádzajúcej neúspešnej snahe na ceste k získaniu elementárneho vzdelania.

Vyšším stupňom kurzov materinského jazyka boli kurzy pre pokročilých, ktorých cieľom bolo, aby „sa rozšíril obzor ich všeobecných vedomostí vôbec a aby sa zdokonalili v čítaní, písaní a praktických dôležitých úkonoch početných.“ (tamtiež). Osnovy pre tento stupeň určili základné obsahové zameranie v predmetoch:

- čítanie (významné dejinné udalosti, aktuálne dianie z denných a týždenných časopisov, poučné články z ľudovýchovných časopisov spojené s vysvetľovacím rozhovorom);
- počítanie (precvičovanie sčítania, odčítania, delenia a násobenia s celými číslami a číslami na dve desatinné miesta, prepočítavanie mier, váh a finančných prostriedkov, percentá a vypočítavanie úrokov, prehľad vlastného domáceho hospodárenia);

- vlastiveda (zemepis vlastného kraja, Slovenska, ČSR, poznatky o Zemi, slnečnej sústave a pohybu jej planét, striedania dňa a noci a ročných období);
- dejepis (najvýznamnejšie obdobia a udalosti dejinného vývoja vo vzťahu k ČSR, s využitím povestí, rozprávok a stručnej histórie najvýznamnejších historických pamiatok v okolí);
- občianska náuka (štátne zriadenie ČSR, práva a povinnosti občanov, samosprávne a štátne orgány v obci, mestách a župách);
- prírodné vedy (ľudské telo, životospráva, choroby, starostlivosť o deti, význam telesného cvičenia, negatíva fajčenia a alkoholizmu, udržiavanie čistoty v domácnosti).

Kurzy pre pokročilých mali byť realizované „dva razy do týždňa vždy po dvoch hodinách naraz, aby asi za desať týždňov bola látka prebraná. Aj tu musia učitelia osviežovať prácu rozhovorom s účastníkmi, prispôsobujúc vždy učivo miestnym pomerom a využívajúc dôležitých udalostí k všestrannému poučeniu ľudu.“ (tamtiež). Pre učiteľov sa odporúčalo pre spestrenie výučby zaradenie recitácie básní, poskytnúť priestor pre dospelých učiacich sa oboznamovať ostatných o zaujímavých prečítaných textoch, resp. ukončenie výučby spevom národných piesní.

Učiteľom vyučujúcim v obidvoch stupňoch kurzov materinského jazyka, t. j. pre začiatočníkov a pre pokročilých, výnos navrhol uskutočňovať aj nedeľné zábavno-vzdelávajúce ľudové besiedky v škole, resp. v iných priestoroch, kde ale mal platiť striktný zákaz pitia alkoholu a fajčenia. „Besiedky majú byť ukážkou ušľachtilej zábavy a zaujímavého poučenia. Preto musí ich program obsahovať časť zábavnú aj poučnú.“ (tamtiež) Pre tieto časti výnos predpokladal nasledovné činnosti:

- a) zábavná časť besiedky – bola určená pre aktivity samotných účastníkov a to v podobe spevu, recitácie, hudobného vystúpenia, divadelných predstavení, telesných cvikov. Dopĺňať to mali čítané ukážky z kníh, resp. z časopisov, ale s vylúčením obsahu akejkoľvek stranícky orientovanej politiky, a to hlavne so zámerom vypestovať u účastníkov vzťah k čítaniu, k poznávaniu literatúry a týmto spôsobom ich poprípade naviesť aj k predplateniu a odoberaniu novín a časopisov, ktorých ukážky mali byť súčasťou ľudovej besiedky,
- b) poučná časť besiedky – mala byť zameraná na prezentovanie krátkej náučnej prednášky (napr. vysvetlenie nových nariadení a zákonov, problematika vystaňovalectva, programy politických strán a pod.), alebo odborne orientovaného článku napr. z dejepisu, poľnohospodárstva, sociálnej oblasti, slovenskej literatúry. Pridanou hodnotou tohto pôsobenia učiteľov malo byť uvedomenie si samotného vzdelania pre jednotlivcov a spoločnosť a dosiahnuť porozumenie u obyvateľov pre zakladanie a pôsobenie verejných obecných knižníc.

„Pri celej práci v naukobehoch musia mať učitelia na pamäti, že voľbu a rozsah učiva je treba vždy prispôbovať úrovni a potrebám poslucháčov; ale jedno treba uplatniť všade rovnako: Podávať radšej menej dobre, ako mnoho len povrchné!“ (Osnovy ľudových naukobehov, 1923, s. 3). Naukobeh riadil správca naukobehu, ktorý ho zastupoval v styku s úradmi a do funkcie musel byť potvrdený príslušným školským inšpektorátom. (Matula, 1921). Správca podával školskému inšpektorátu výkaz obsahu, počtu hodín, počet

prítomných, žiadosť o preplatenie nákladov a mal možnosť vydať účastníkom vysvedčenie o absolvovaní naukobehu, bez uvedenia známky, ako aj poskytnúť knižné dary pre nausilovnejších účastníkov.

Následne, vďaka prijatiu zákona č. 251/1922, ktorý určil za povinnosť učiteľom bezplatne podieľať sa na mimoškolskej osvetovej a ľudovýchovnej práci, ako aj konsolidácii v oblasti hospodárstva a spoločenských vzťahov, sa uvedená situácia zlepšila. Uvedený zákon v druhej hlave, čl. VII., odst. 1. uvádza: Učitelia všetkých kategórií sú aj nad výmeru vyučovacej povinnosti povinní podľa pokynov nadriadeného úradu spolupôsobiť pri vyučovaní na verejných školách pokračovacích a verejných kurzoch všetkých typov a pri práci ľudovýchovnej zákonne organizovanej podľa miestnej potreby, a to až do štyroch hodín týždenne nad normálnu mieru učebnej povinnosti. Povinná ľudovýchovná a osvetová činnosť sa neodmeňuje.“ (Štancl, 1929, s. 74).

V období škol. r. 1922/1923 už bolo usporiadaných 1 626 večerných a nedeľných kurzov materinského jazyka v 52 okresoch Slovenska, na ktorých sa zúčastnilo spolu 44 069 obyvateľov, z nich 13 456 začiatočníkov - analfabetov (3 787 žien a 9 669 mužov) a 30 613 pokročilých - pologramotných dospelých (7 671 žien a 22 942 mužov). (Lidová výchova na Slovensku v r. 1922-23, 1923, s. 529.) V zmysle vyššie uvedeného zákona účasť učiteľov na kurzoch materinského jazyka už nebola honorovaná, no ostatná materiálna pomoc a dotácie od štátu pre chudobných občanov a pre obce boli zachované.

Tabuľka č. 6. Počet účastníkov kurzov materinského jazyka

školský rok	kurzy spolu	začiatočníci			pokročilí			účastníci spolu
		muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	
1922/1923	1 626	9 669	3 787	13 456	22 942	7 671	30 613	44 096
1923/1924	1 734	6 604	2 843	9 447	27 637	8 917	36 554	46 001
Spolu	3 360	16 273	6 630	22 903	50 579	16 588	67 167	90 097

(Spracované podľa: Maule, 1925, s. 29-30)

V zimnom období škol. r. 1923/1924 sa kurzy materinského jazyka konali nielen v tých miestach, kde ešte neboli, ale po predchádzajúcich pozitívnych skúsenostiach sa ich dožadovali aj obce, kde v minulom období už boli realizované. V danom období sa kurzy uskutočnili v 1496 obciach pre spolu 9447 začiatočníkov a pre 36 554 pokročilých účastníkov. V danom období boli v zmysle nariadení náklady naukobehov hradené štátom a to aj v rámci podpory úplne chudobných účastníkov. Dokladoval to s vyčíslením konkrétnych nákladov vo svojej správe za šk. r. 1922/1923 V. Maule v časopise Slovenská Politika, ktorú prevzal časopis Ľudovýchovný vestník pod názvom Ľudové naukobehy: „Učitelia vyučujú v týchto naukobehoch celkom zdarma, chudobní návštevníci naukobehov dostávajú zo štátnych prostriedkov ešte aj písacie potreby, knižky a iné pomôcky. Pretože v mnohých chudobných dedinách je ťažko z vlastných príjmov obce zadovážiť potrebné drevo na okurovanie školy vo večerných hodinách, podporuje ministerstvo školstva a národnej osvety naukobehy aj tým, že chudobným školám dáva podporu

na kúrenie a drevo. Roku 1922 – 1923 vyžiadali si tieto naukobehy celkového nákladu 201 032,74 Kčs, tohto roku bude pri väčšom počte naukobehov i návštevníkov náklad iste väčší. Pri tom všetkom, keď prizeráme na nemalý význam tejto systematickej osvetovej práce, je zaujímavé, že skutočný náklad na jedného účastníka ľudových naukobehov pri 40-hodinovom kurze je tak nepatrný, že činí iba 4,99 Kčs za jednu osobu na jeden kurz, alebo dvanásť a pol haliera za jednu vyučovaciu hodinu každého účastníka.“ (Ľudové naukobehy, 1924, s. 11).

Tabuľka č. 7. Počet kurzov materinského jazyka v škol. r. 1923/1924

školský rok	počet obcí	kurzy		
		spolu	pre začiatočníkov	pre pokročilých
1923/1924	1 496	1 734	489	1 245

(Spracované podľa: Maule, 1925, s. 30)

Tak napr. Školský inšpektorát v Prešove II. v hodnotiacej správe za škol. r. 1923/1924 uvádza, že sa kurzy materinského jazyka konali v 51 školách daného obvodu. Nekonalí sa iba v obciach Červenica a Medzany pre odchod učiteľov zo školy a v obci Jarovnice, kde bol kurz predčasne ukončený. Zo spolu realizovaných 67 kurzov bolo 23 pre začiatočníkov (347 mužov a 160 žien = spolu 507 účastníkov), 44 kurzov pre pokročilých (1038 mužov a 441 žien = spolu 1479 účastníkov), s celkovým počtom 1986 účastníkov. Správca tohto inšpektorátu uvádza nasledovné stanovisko: „Výsledok naukobehov všeobecne za zdarilý môžem považovať, lebo náš pospolitý ľud vidíac duševný osôh týchto naukobehov, postupne počína sa spriatelíť s týmito a ich čo ďalej vďačnejšie navštevuje, preto možno úfať, že prospech naukobehov na budúce len zväčší sa.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Ľudové naukobehy materinského jazyka v roku 1923/24. Vyúčtovanie.).

Je len samozrejmé, že nie vždy sa učiteľom darilo zabezpečovať účasť všetkých dospelých na každom stretnutí a preto sa snažili spájať naukobehy aj s inými aktivitami, ktoré by podnietili účasť mládeže a dospelých na získavaní elementárneho poznania. Jedným z nich bol aj P. Gallo, školský inšpektor v Župe košickej, ktorý si uvedomoval túto situáciu a navrhol jej svojské riešenie. Vo svojom spomínaní na účinkovanie v roli učiteľa ľudových naukobehov P. Gallo (1924, s. 2) uvádza nasledovnú skúsenosť: „Po mnohých experimentoch napadla mi šťastná myšlienka. Navrhol som župnému úradu vydať nariadenie pre všetky okresné úrady, aby len vtedy tam povolili tanečné zábavy, jestli sú spojené so zábavnopoučným programom a v obci je naukobeh, ktorí účastníci pilne navštevujú.“ Pre istotu oslovil so svojou žiadosťou aj priamo okresné úrady a „tento pokus sa tak vydaril, že môžem ho každému odporúčať. Na jeden povel dochádzka sa zlepšila a docielili sme mimo toho i to, že nebolo naukobehu bez divadelného predstavenia alebo večierka.“ (tamtiež). Zároveň však upozorňoval, že len zábavné podujatia nezabezpečia účasť na naukobehoch, preto prizvukoval učiteľom nevyhnutnosť svedomitej prípravy na naukobehy, ktoré nesmú byť „nudným preťahovaním času“ a odmenou bude dôvera účastníkov a ich ochota z vlastného popudu získavať nové poznatky nevyhnutné pre každodenný život.

Tabuľka č. 8. Rozvrh hodín a učebnej látky ľudového naukobehu pre začiatovníkov v Gr.-kat. ľudovej škole v obci Belža

Deň	hodina	Vyučovacia látka	počet
17.11.1925	7 - 8	rozhovor o potrebe vzdelania (spolu aj pre 10 z pokročilých)	19
24.12.1925	7 - 8	hlásky, delenie hlások, písanie malé písmená	9
1.12.1925	7 - 8	dvojhásky, vokáln, polsamohlásky, rátanie spočítanie	9
8.12.1925	7 - 8	hlásky d, l, n, t, písanie jednoslabičné slová	9
15.12.1925	7 - 8	čítanie Šarkan, vlastiveda moc zákonodarná	9
22.12.1925	7 - 9	čítanie Telo ľudské, písanie jednoduchá veta, odčítanie	9
27.12.1925	7 - 9	čítanie Deň slobody, vlastiveda poslanec. snemovňa, odčítanie	9
5.1.1926	7 - 9	čítanie Som Slovák, písanie vety, násobenie	9
12.1.1926	7 - 9	čítanie Lev a zajac, vlastiveda senát, báseň Slovenka	9
19.1.1926	7 - 9	čítanie Zajac a líška, písanie vety, násobenie a delenie	9
25.1.1926	7 - 9	čítanie Svätopluk a jeho synovia, vláda a výkonná moc	9
2.2.1926	7 - 9	čítanie Vytrvalosť, písanie, porekadlá, delenie	9
9.2.1926	7 - 9	čítanie Mátoha, zemepis Veľžupa XX, písanie, porekadlá	9
16.2.1926	7 - 9	čítanie Buď ústupný, vlastiveda Prezident republiky	9
23.2.1926	7 - 9	čítanie Učený syn, násobenie a delenie	9
2.3.1926	7 - 9	čítanie Muchotrávka, vlastiv. Vláda, obč. práva a povinnosti	9
9.3.1926	7 - 9	čítanie Búrka, písanie opis kravy, rátanie opakovanie	9
16.3.1926	7 - 9	ukončenie naukobehu	9

(Zdroj: Slovenský národný archív v Bratislave. Gr. kat. ľudová škola v Belži. Rozvrh hodín a učebnej látky poslucháčov ľudového naukobehu.)

Tabuľka č. 9. Rím. kat. ľud. škola v Riečke – látka naukobehu materinského jazyka pre pokročilých

Dátum	Čas	Počet	Hodina	Obsah
11.11.1928	18. 00 - 20.00	50		Zoznámenie sa - rozhovor, návod a úvod. Význam vzdelaného a mravného človeka v ľudskej spoločnosti. Doba Cyrilo – Metodejská.
13.11.1928	18. 00 - 20.00	42	1.	Kde sa píše v koreni slova tvrdé y. Písanie na tabuli – vety, ktoré sú zložené zo slov v koreni s tvrdým y. Slová, ktoré majú po b, r, h, k tvrdé y.
			2.	Listy: a/obálka – adresa komu–kde a známka; b/ vlastný list – oslovenie-obsah-dátum a podpis.
16.11.1928	18. 00 - 20.00	31	1.	Sčítanie – inventár školy, domu, gazdovstva atď.
			2.	Písanie listu, debata ako sa nemá písať list, kto napísal Nad Tatrou sa blízka – životopis. J. Matúšku.

Dátum	Čas	Počet	Hodina	Obsah
18.11.1928	18. 00 - 20.00	48	1.	Opakovanie. Slová, ktoré majú po l, m, ch, v tvrdé y v koreni. Písanie viet.
			2.	Písanie viet na tabuľu a tvorenie slohovej práce.
			3.	Bernolákovci – Ján Hollý.
20.11.2028	18. 00 - 20.00	15	1.	Vlastné mená píšeme veľkou začiatočnou písmenou. Čítanie článku Slovensko a určovanie vl. mien.
			2.	Účet. Domácnosť.
23.11.2028	18. 00 - 20.00	31	1.	Odčítovanie; príklady z bež. života.
			2.	Písomnosti: Poistenka. Opakovanie životopisu J. Matúšku, nápev Kopala studienku – spev.
25.11.2028	18. 00 - 21.00	50	1.	Z čl. Slovensko – vypisujú sa vlastné mená na tabuľu a odôvodňujú (riek, hôr a pod.).
			2. – 3.	Zemepis = Slovensko – hranice-povrch-rieky-hlavné mesto-zemské krajinské zriadenie.
27.11.2028	18. 00 - 20.00	31	1.	Pods. mená rod-číslo-pád, ten – tá – to.
			2.	Žiadosť. Inzert (oznam) a dľa inzertu písaná bola žiadosť. Zmenka.
30.11.1928	18. 00 - 20.00	42	1.	Násobenie, výhody 10, 100, 1000, 5 atď. Desiatková sústava.
			2.	Hej Slováci Samo Tomášik.
2.12.1928	18. 00 - 20.00	42	1.	Zmena viet z jednotného do množného čísla.
			2. – 3.	Ján Jiskra na Slovensku.
4.12.2028	18. 00 - 20.00	15	1.	Zmena viet z jednotného počtu do množného počtu.
			2.	Pošt. poukážka. Sprievodka.
7.12.1928	18. 00 - 20.00	42	1.	Delenie; váhy, miery, čím meriame plochu (m ²), vzduch – drevo (m ³); opakovanie.
			2.	Kde domov můj ?
9.12.1928	18. 00 - 21.00	50		Opakovanie. Ľudevít Štúr – čistá slovenčina r. 1848. Čiastky reči. Zakončenie naukobehu stalo sa zaspievaním hymien.

(Zdroj: Slovenský národný archív v Bratislave. Rím. kat. ľudová škola v Riečke. Prebratá látka v naukobehu materinského jazyka usporiadaného od 11.XI.1928 – 9.XI.1928 v Riečke.)

Pri hodnotení 5-ročnej existencie osvetovej práce v nových spoločensko-politických podmienkach zhodnotil V. Maule, pracovník Referátu MŠNO v Bratislave ich význam nasledovne: „Naukobehy sú prvým vážnym a úspešným krokom v systematickej práci o ľudové vzdelanie na celom Slovensku a podľa potešiteľného ich výsledku možno očakávať, že sa vžijú tak, že nebude potom ťažko premeniť ich na pravidelné ľudové školy s vyššou úrovňou, akonáhle len budú položené najprimitívnejšie základy.“ (Maule, 1925, s. 29). Pri

pohľade na počet aktivít v Košickej župe za rok 1923 je zrejmé, že naukobehy patrili k významným ľudovýchovným podujatiam a v danom prípade sú tretím najčastejšie organizovaným podnikom.

Tabuľka č. 10. Ľudovýchovné aktivity v Košickej župe v r. 1923

školský inšpektorát	ľudové školy	prednášky	besiedky	divadlá	koncerty	akadémie	naukobehy	jazyk. kurzy	iné	spolu
Bardejov	65	103	5	26	1	3	46	-	-	184
Humenné	57	54	3	19	1	1	66	-	-	144
Košice I.	94	198	373	78	-	49	134	10	76	618
Košice II.	87	47	47	38	26	57	92	6	11	324
Medzilaborce	33	82	5	10	1	2	42	5	-	147
Michalovce	94	23	2	22	-	1	98	-	78	224
Prešov I.	75	128	13	71	-	4	16	-	57	489
Prešov II.	54	404	160	57	2	8	128	2	84	845
Sabinov	60	181	10	20	-	1	14	-	-	226
Snina	47	78	7	3	-	-	24	-	-	112
Sobrance	55	64	77	6	-	177	33	-	54	411
Trebišov	79	79	7	20	1	-	29	1	139	276
V. Kapušany	92	92	1	8	-	-	30	-	-	131
Spolu	892	1533	710	378	32	303	852	24	599	4431

(Zdroj: Maule, 1925, s. 31.)

Pre zdarný priebeh týchto naukobehov vydával Referát MŠANO v Bratislave každoročne obežníky zasielané všetkým školským inšpektorátom na Slovensku. Ich príkladom je Obežník č. 118 z 1. decembra 1924 o organizovaní ľudových naukobehov v škol. r. 1924/25, z ktorého uvádzame nasledovný text: „Ako v rokoch minulých bud’te aj v tomto roku na všetkých ľudových školách na Slovensku, kde prejavia občania záujem o ďalšie vzdelávanie, zriadené ľudové naukobehy materinského jazyka. Naukobehy, ktoré nech započnú sa podľa možnosti ešte v prosinci t. r. trvajú 30 – 40 vyučovacích hodín, konajú sa v určité, presne stanovené dni v hodinách večerných, prípadne v nedeľu po poludní v miestnostiach škôl.

Pre začiatočníkov, ktorí nevedia dosiaľ čítať a písať bud’te zriadené osobitné oddelenia, v ktorých prevažná časť vyučovacích hodín venovaná bude výučbe čítania, písania a základných úkonov početných. Pri čítaní nájde sa príležitosť zdôrazniť základné prvky domácej vlastivedy a československých dejín.

Pre pokročilých, ktorí navštevujú naukobehy druhý, alebo tretí raz, bud’ k četbe vybraná vhodná látka z domácej literatúry slovenskej, pri čom zvlášte upozorňujem na ľu-

dové diela Tajovského, Kukučina, Vansovej, Vajanského, ďalej na Kulhánkove dejiny, ktoré môžu byť dobrým podkladom výučby dejín podobne ako Bottove Krátke dejiny Slovákov. Šrobárova „Vláda ľudu v demokracii“ a „Ľudová zdravotníctvo“ sú tiež veľmi vhodným materiálom pre čítanie a výklad čítanej látky. Vhodným doplnkom čítania sú písomné práce účastníkov, reprodukuje vlastným stručným spôsobom poznatky nadobudnuté z čítania. Z praktických dôvodov nech sú účastníci poučovaní o najdôležitejších domácich písomnostiach, vyplňovaní poštových tlačív, tlačív finančných úradov (priznanie k daniam) a pod.

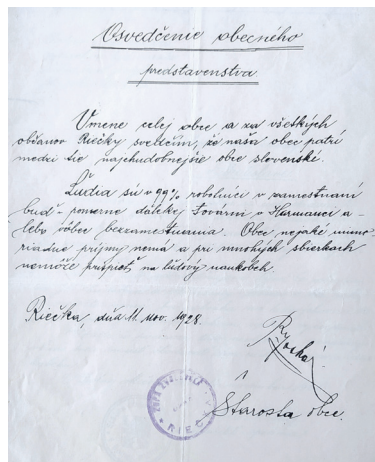
O všetkých hodinách naukobehu vedie učiteľ zápis, z ktorého musí byť patrné:

- Deň, hodina a trvanie výučby.
- Látka vyučovacia.
- Počet prítomných účastníkov.

Učitelia nech pamätajú hneď od počiatku na to, aby zadržali úradnej potrebe najlepšie práce účastníkov kurzu, ktoré po ukončení naukobehu inšpektorát naraz s presným označením školy a mena účastníka naukobehu zašle tunajšiemu úradu.

Ako v minulých rokoch odporúčam aj teraz, aby vyučovanie v naukobehu bolo sprevčené zábavnými besiedkami účastníkov, pri ktorých oni sami predčítajú, recitujú, spievajú národné piesne atď., aby zobudila sa v nich chuť pokračovať v učení.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Obežník č. 118 Referátu MŠANO z 1. decembra 1924).

V Obežníku sa ráta aj so situáciou, že naukobehy budú navštevovať úplne chudobní účastníci, pre ktorých bola vyčlenená čiastka 3 koruny na nákup základných potrieb – papier, ceruzka, pero, atrament a písanky. Zoznam takýchto účastníkov musel byť učiteľom vedený osobitne a ich chudobu musel potvrdiť notár, resp. obecný starosta a účastník podpisom potvrdzoval prijatie základných pomôcok.

V Slovenskom národnom archíve v Bratislave sú uložené aj dokumenty často svedčiacie o biednych pomeroch mnohých účastníkov naukobehov. Informuje o nich napr. L. Čunderlík, učiteľ a správca naukobehu materinského jazyka, ktorý sa konal v dňoch 11.11.1928 – 9.12.1928 v obci Riečka, ktorá je situovaná v okrese Banská Bystrica. V žiadosti zo dňa 11. novembra 1928 adresovanej Referátu MŠANO v Bratislave prosí o finančnú podporu pre tento naukobeh s týmto odôvodnením: „Miestna obec je natoľko

chudobná, že hmotný náklad na naukobeh materinského jazyka by vôbec nemohla uhradiť. Občania sú chudobní továrenskí robotníci, ktorí horko-tažko môžu užiť z dennej mzdy svoje 8 – 12 členné rodiny. Keď však uvažujeme aj to, že mnohí jednotlivci sú bez práce, uznáme, že požadovanú alebo v podobnom páde podobnú hmotnú obeť nemôžu priniesť.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Žiadosť o podporu pre naukobeh materinského jazyka usporiadaného v Riečke v jesennom a zimnom období jubilejného roku). Aby takáto žiadosť bola akceptovaná, musela byť, v zmysle pokynov z Obežníka č. 118 Referátu MŠANO z 1. decembra 1924, zlá finančná situácia návštevníkov kurzu po-

tvrdená notárom, alebo starostom obce. V prípade daného kurzu sa v archíve zachoval aj príslušný dokument, v ktorom vtedajší starosta obce Riečka vystavil nasledovné osvedčenie: „V mene celej obce a za všetkých občanov Riečky svedčím, že naša obec patrí medzi tie najchudobnejšie obce slovenské. Ľudia sú v 99% robotníci v zamestnaní buď v pomerne ďalekej továrni v Harmanci alebo vôbec bez zamestnania. Obec nejaké mimoriadne príjmy nemá pri mnohých zbierkach nemôže prispieť na ľudový naukobeh.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Osvedčenie obecného predstavenstva).

Tabuľka č. 11. Správa Škol. inšpektorátu v Jelšave o ukončení naukobehov v škol. r. 1924/1925

Č.	Miesto	Kurzy pre		Koniec kurzu	Účastníci				
		začiat.	pokr.		začiatočníci		pokročilí		Spolu
					muži	ženy	muži	ženy	
1.	Behynce	-	1	2.4.1925	-	-	25	-	25
2.	Držkovce	-	1	24.3.1925	-	-	14	-	14
3.	Gem. Leváre	-	1	27.3.1925	-	-	10	-	10
4.	Hucín	-	1	30.3.1925	-	-	23	-	23
5.	Kameňany	-	1	29.3.1925	-	-	29	19	48
6.	Lenka	1	1	27.3.1925	9	13	13	-	35
7.	Mehynce	-	1	24.3.1925	-	-	12	10	22
8.	Nováčany	1	-	17.3.1925	24	-	-	-	24
9.	Miglés	-	1	30.3.1925	-	-	4	6	10
10.	Mníšany	-	1	29.3.1925	-	-	18	8	26
11.	Muránska Huta	-	1	20.3.1925	-	-	15	11	26
12.	Rákoš	1	1	27.3.1925	10	8	11	12	41
13.	Ratková	-	1	20.3.1925	-	-	12	8	20
14.	Nandráž	-	1	30.3.1925	-	-	31	-	31
15.	Sivetice	-	1	24.3.1925	-	-	39	-	39
16.	Sa. Gemer	-	1	26.3.1925	-	-	2	7	9
17.	Polina	1	-	17.3.1925	19	2	-	-	21
18.	Španie Pole	1	1	27.3.1925	3	2	9	5	19
19.	Licince	1	1	21.3.1925	11	-	7	-	18
20.	Muránska Lehota	-	1	30.3.1925	-	-	14	12	26
21.	Sirk	-	1	29.3.1925	-	-	44	20	64
22.	Králik	1	-	21.3.1925	16	8	-	-	24
Spolu		7	19		92	33	332	118	575

(Zdroj: Slovenský národný archív v Bratislave. Školský inšpektorát v Jelšave. Ľudové kurzy materinského jazyka. Správa o ukončení naukobehu.)

Okrem toho dostávala finančnú podporu na kúrenie o osvetlenie počas trvania naukobehu. Ďalší obežník však upozorňoval na to, že: „Kurivo nesmie byť brané zo súkromných zásob učiteľa alebo školy, ale musí byť zakúpené na osobitný účet naukobehu od miestnych obchodníkov alebo živnostníkov.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Obežník č. 122 zo 6. decembra 1924).

Príslušné inšpektoráty predkladali do 1. decembra kedy končil školský rok správu o priebehu naukobehov, s menoslovom účastníkov a požadovanými finančnými nákladmi jednotlivých škôl.

Do organizácie kurzov (naukobehov) materinského, niekde boli uvádzané aj ako kurzy slovenského jazyka, resp. slovenčiny, sa okrem osvetových zborov a osvetových komisií zapojili aj odborne zamerané inštitúcie a zväzy. Ako konkrétny príklad uvádza-

Tabuľka č. 12. Prehľad ľudových naukobehov na Slovensku v škol. r. 1927/1928

Školský inšpektorát	Počet kurzov pre		Účastníci -začiatočníci		Účastníci -pokročilí		Účastníci		Účastníci spolu
	začiat.	pokročilí	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	
Bánovce	-	1	-	-	-	39	-	39	39
Bardejov	-	4	-	-	24	86	24	86	110
Bratislava I.	-	3	-	-	14	6	14	6	20
Bratislava II.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bratislava III.	1	5	3	2	13	94	16	96	112
Brezno	2	1	7	29	-	17	7	46	53
Bystrica	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Banská	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Veľká Bytča	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Čadca	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Čop	-	35	-	-	459	853	459	853	1312
Galanta	9	35	120	121	273	661	393	782	1175
Hlohovec	-	1	-	-	-	23	-	23	23
Humenné	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jelšava	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kežmarok	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Komárno	3	15	21	10	88	316	109	326	435
Košice I.	6	15	57	103	63	320	120	423	543
Košice II.	1	3	1	3	19	82	20	85	105
Kríž Svätý	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kubín Dolný	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Levice	-	13	-	-	49	305	49	305	354
Lučenec I.	-	1	-	-	-	16	-	16	16

Školský inšpektorát	Počet kurzov pre		Účastníci -začiatočníci		Účastníci -pokročilí		Účastníci		Účastníci spolu
	začiat.	pokročilí	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	
Lučenec II.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Medzilaborce	3	17	20	54	138	255	158	309	467
Michalovce	11	24	64	92	162	398	226	490	716
Mesto N. V.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Moravce Zlaté	-	1	-	-	-	32	-	32	32
Martin Turč.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mikuláš Lipt.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Poprad	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Prešov I.	3	13	5	28	62	219	67	247	314
Prievidza	-	7	-	-	130	76	130	76	206
Prešov II.	-	2	-	-	15	19	15	19	34
Rožňava	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ružomberok	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sabinov	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skalica Uhor.	-	1	-	-	4	33	4	33	37
Snina	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sobrance	-	12	-	-	77	197	77	197	274
Šahy	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Teplá	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tisovec	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Topoľčany	-	1	-	-	-	28	-	28	28
Trebišov	-	9	-	-	29	230	29	230	259
Trnava	6	46	18	34	328	942	346	976	1322
Trstená	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Trenčín	-	6	-	-	82	137	82	137	219
Zámky Nové I.	1	7	15	17	65	377	80	394	474
Zámky Nové II.	-	9	-	-	60	108	60	108	168
Žilina	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zvolen	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sobota Rimav.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ves S. N.	1	2	1	17	3	28	4	45	49
Kameň Modrý	2	10	4	10	59	168	63	178	241
Spolu	49	299	336	520	2216	6065	2552	6585	9137

(Zdroj: Slovenský národný archív v Bratislave. Žiadosti o vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy.)

me aktivitu Miestneho odboru Slovenskej remeselníckej jednoty v Levoči. Podnet k organizovaní kurzu dal stavitel' J. Hlavaj a s prosbou o pomoc sa obrátil na ústredie Matice slovenskej v Martine. Jej tajomník v liste zo dňa 16. októbra 1923 vrelo privítal túto snahu a zároveň odporúčal, aby súčasťou kurzu boli aj „výklady z praktických odborov, ktoré majú pre Vaše členstvo dôležitosť, a preto sme písali Miestnemu odboru Matice slovenskej v Levoči a Spišskej Novej Vsi a riaditeľstvám gymnázia v Levoči a Obchodnej školy v Kežmarku, aby Vašu peknú snahu čím najviac napomáhali. Ráčte sa teda na nich rovno obrátiť a o usporiadaní naukobehu dohovoriť.“ (Archív Matice slovenskej v Martine, 503/1923/22, kurz slovenčiny v Levoči). Matica slovenská v Martine prispela na realizovanie kurzu sumou 100.- Kčs, určených na financovanie osvetlenia, kúrenia a upratovania miestnosti (Archív Matice slovenskej v Martine, 521/1924/29, Výdavky Matice slovenskej za kurz slovenského jazyka) a ostatné výlohy vo výške 670.- Kčs boli hradené pobočkou Slovenskej remeselníckej jednoty v Levoči zo zápisného (Archív Matice slovenskej v Martine, 521/1924/30, Remeselnícka jednota v Martine).

V rámci zachovania objektivity je nutné uviesť, že nie v každom období a nie vo všetkých regiónoch sa naukobehy stretli s priaznivým ohlasom, a to z najmä z dôvodov, ku ktorým môžeme zaradiť nasledovné:

a) *účasť mužov na týždenných pracovných pobytoch mimo domova*

K najhlavnejšiemu dôvodu zrejme patrila zlá finančná situácia, až bieda a z toho plynúca pracovná vyťaženosť najmä mužov z najchudobnejších obcí, ktorí odchádzali za prácou do iných regiónov. Príkladom je správa o konaní ľudových kurzov v škol. r. 1926/1927, ktorú dňa 2. februára 1927 vypracoval Školský inšpektorát v Banskej Bystrici a zaslal ju Referátu MŠANO v Bratislave. V tomto inšpektoráte boli naukobehy v danom škol. roku realizované len v troch školách a to s celkovým počtom 69 účastníkov a to aj s nasledovným odôvodnením: „Značná časť obyvateľstva hateaná je zúčastniť sa kurzov pre svoje životné zamestnanie. Veľmi značná čiastka obyvateľstva totiž je zamestnaná v lesoch ako rubači a furmani, značná časť v továrňach, ktorí sú celý týždeň von z rodinného kruhu a prijdú v nedeľu domov, radi sú, že môžu stráviť celý deň doma.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Ľudovýchovné kurzy v r. 1926/27). Rovnaké zdôvodnenie evidujeme aj v informácii Školského inšpektorátu v Rožňave, keď hodnotí realizáciu kurzov v škol. r. 1928/1929, resp. dôvody ich nekonania: „Sú ale aj iné príčiny. Obyvateľstvo tunajšieho okresu živí sa hlavne prácou drevorubačskou v lesoch a vyvážením dreva k železničným staniciam. Za tým účelom odchodí z dedín na miesto práce už v pondelok čase z rána a vracia sa domov len v sobotu pozde večer. Nedeľu strávi obyvateľstvo odpočinkom a v ten deň vôbec nerado sa nečím zamestnáva.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Ľudové naukobehy materinského jazyka v školskom r. 1928/29). V postate rovnakú situáciu musel konštatovať Školský inšpektorát aj pri hodnotení stavu v školskom roku 1930/1931, keď uvádza: „Tunajší obvod má 56 školských obcí, z ktorých 29 je maďarských a len 27 slovenských. Slovenské obce majú veľmi chudobné obyvateľstvo, ktoré odchádza za zárobkom často veľmi ďaleko, najviac do hôr a vracia sa z práce domov vždy len na nedeľu. Preto v mnohých obciach a vždy len v takých, kde by kurzu bolo najviac treba, zostala výzva bez výsledku.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Ľudové kurzy materinského jazyka v škol. r. 1930/31).

b) *neúčast' na kurze pre hanbu z priznania negramotnosti*

Tento dôvod bol typický najmä pre prvé roky realizácii naukobehov a to v období rokov 1919 – 1920, kedy sa tieto aktivity označovali ako ľudové naukobehy pre analfabetov. Preto došlo v roku 1921 k ich premenovaniu na ľudové naukobehy materinského jazyka, ktoré napriek zmene názvu plnili rovnaké poslanie. Medzi archívnymi dokumentmi sme však našli toto zdôvodnenie aj z neskoršieho obdobia a to napr. v správe Školského inšpektorátu v Rožňave pri hodnotení ľudových naukobehov v školskom roku 1928/1929: „Z väčšiny škôl došli sem správy, že naukobehy nebolo možné zriadiť pre neúčast' zo strany obyvateľstva. Dedinské obyvateľstvo je často tak zaostalé, že sa hanbí ísť do školy pre poučenie.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Ľudové naukobehy materinského jazyka v školskom r. 1928/29).

c) *(ne)dobrovoľná účasť učiteľov na spravovaní kurzov*

Ako sme už uviedli v predchádzajúcom texte, prijatím zákona č. 25/1922 bola učiteľom stanovená povinnosť bezplatne sa podieľať na mimoškolskej osvetovej a ľudovovýchovej práci vyplývajúcej z príslušných zákonov a nariadení, a to až do výšky štyroch hodín týždenne nad normálnu mieru učebnej povinnosti. V zmysle vyššie uvedeného zákona boli učitelia v malých obciach častokrát aj jedinými osvetovými pracovníkmi zabezpečujúcimi činnosť miestnej osvetovej komisie (MOK), alebo tam, kde tieto komisie nemohli byť pre nedostatočný počet záujemcov o túto činnosť zostavené, pôsobil ako miestny osvetový dôverník priamo riadený okresným osvetovým zborom. Podľa pokynov v Inštrukciách mal za úlohu „starat' sa o všetky spôsoby a prostriedky ľudovej výchovy. Zvlášť:

- a) obstarat' pomocou obce miestnosti na prednášku a pre knižnice;
- b) ustanovovať rečníkov alebo vyžiadať si ich od okrskového zboru osvetového;
- c) obstarat' náklady na kurzy z príspevkov jednotlivcov, obce, po prípade župy a štátu;
- d) viesť presnú štatistiku poslucháčov;
- e) zasielať okresnému zboru osvetovému zoznam vydržiavaných prednášok a iných podnikov ľudovovýchoých, správy o ich úspechu a štatistický prehľad.“ (Archív Matice slovenskej v Martine. Inštrukcie ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 14. červenca 1920).

Potvrďuje to aj hodnotenie stavu, ktorý vo svojej publikácii priblížil A. Zbaviteľ (1932, s. 58): „Ponevác učiteľ je často jediným reprezentantom MOK a škola jediným miestom, kde sa konajú ľudovovýchové podniky, spojuje sa agenda MOK často s agendou školy a pre MOK nevedie sa samostatný jednací protokol. Tiež sa stáva, že správy škôl nerozlišujú podávanie správ o činnosti učiteľstva škol. inšpektorovi a podávanie správ o činnosti MOK okresnému osvetovému zboru. Vychádza sa z predpokladu, že činnosť MOK je vlastne činnosťou učiteľstva.“

Naproti tomu napr. lektori, pôsobiaci na hospodárskych naukobehoch boli odmeňovaní sumou 50.-Kčs za každú prednášku. A je len zrejmé, že práca učiteľa nekončila poslednou vyučovacou hodinou, ale jej súčasťou bola napr. aj oprava písomných prác žiakov, vedenie školských knižníc, účasť v opakovacej škole, administratíva a príprava na vyučovacie hodiny, vyžadovaná a kontrolovaná školskou inšpekciou. Učitelia sa preto

snažili, ak to bolo možné, dať prednosť honorovanej činnosti, akými bola napr. práca pre potravinové družstvá, resp. peňažné ústavy. K dokresleniu tejto neľahkej finančnej situácie je nutné uviesť, že platovou úpravou štátnych zamestnancov v roku 1921 boli postihnutí najmä učitelia ľudových škôl. Boli totiž zaradení do platovej kategórie „E“, až za posledné kategórie úradníkov, naproti tomu boli zvýšené platy dôstojníkom. „Slovenskí učitelia prijali tento neľudský zákon s veľkým pobúrením a rozhorčením ako urážku pedagogickej a osvetovej práce. Na veľkej protestnej schôdzi v Žiline v októbri 1922 asi 2000 učiteľov zvolilo si deputáciu a vyslalo ju k prezidentovi Masarykovi. Prezident sľúbil síce nápravu, ale učitelia sa jej nedočkali.“ (Pasiar – Paška, 1964, s. 233).

Tento stav zhodnotil vo svojej správe pre Referát MŠANO v Bratislave školský inšpektor v Skalici, ktorý mal na starosti školy v okresoch Skalica a Senica: „Píšem otvorene z tej príčiny, aby sme sa týmito naukobehami sami seba neklamali a hľadali príčinu nezdaru. Nadiktovaná mimoškolská činnosť nestojí mnoho, tá musí byť dobrovoľná. A dobrovoľná bude vtedy, keď bude honorovaná. Ved' i učitelia sú ľudia. Zákon je chybný v tom, že diktuje túto prácu, ale nehonoruje a tým prináša naukobehy na mŕtvý bod. V inšpektoráte skalickom sú toho roku zriadené len 3 naukobehy, kde v minulých rokoch vôbec neboli. Poznámam, že kde sa tieto naukobehy i zriadili, zriadili sa zväčša preto, že buďto v obci tej ešte neboli, alebo sa robí na učiteľstvo nátlak, alebo sa sami učitelia už boja, že ich školská práca bude považovaná za menejcennú, keď naukobeh nezriadia.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Správa Školského inšpektorátu v Uhorskej Skalici o ľudových naukobehoch zo dňa 23.2.1925). Okrem toho upozorňoval aj na ten jav, že aj keď sa do kurzu zapíše požadovaný počet účastníkov, ich reálna účasť je oveľa nižšia, až končia nezdarom. „Tento nezdar sa pravda zakrýva číslicami robenými, o čom sa človek presvedčí, keď navštívi takýto naukobeh o 2 – 3 týždne a nájde na ňom 4 – 5 účastníkov. (tamtiež).

d) *finančné krytie naukobehov*

Po sľubne sa rozbiehajúcej štátom riadenej ľudovýchovnej činnosti a jej finančnom krytí v prvých rokoch existencie ČSR, postupne dochádza k poklesu finančných dotácií pre túto oblasť. Už v roku 1922 na jednaní Svazu osvetového na to poukázal G. Daněk (1922, s. 37) vo svojom diskusnom príspevku: „K řádnému provádění lidovýchovy chybějí peníze. Co je nyní k dispozici, je žebrácky málo. Namane se vůbec otázka, zdali to stát s lidovýchovou myslí vážně, zda má býti lidovýchova řádnou složkou vzdělání. Jsem přesvědčen, že lidová výchova je cosi nesmírně důležitého, a že jí kyne budoucnost. Ale pak stát jí musí vydatněji podporovati. Položka 4 miliony je nepatrná proti úkolům, které lidovýchově nastávají.“. V tomto kontexte ironicky vyznieva ten fakt, že vládne strany si z rozpočtu 4 mil. Kčs určených na ľudovýchovné účely „zapožičali“ sumu 2,5 mil. Kčs pre kultúrne účely vlastných politických strán. Ani uznesenie účastníkov vyššie uvedeného zjazdu Svazu osvetového, v ktorom vyjadrili protest voči tomuto okliešteniu financií a požadovali ich vrátenie do rozpočtu, nezvrátilo tento nepriaznivý stav.

A. Matula (1934, s. 59), významná osobnosť ľudovýchovy tohto obdobia a dlhoročný pracovník MŠANO v Prahe, popísal naznačený finančný úpadok nasledovne: „V prvých letech po převratu nebyla lidovýchovná organizace, předepsaná zákony, hotova, nebylo možno účelne celé částky, povolené na lidovýchovu, vyčerpat. V roce 1923 byla ukonče-

na organizace lidovýchovná, stoupla možnosť úplne vyčerpať položky lidovýchovné,, ale v roku 1923 není už důvěřivého popřevratového názoru na lidovýchovu a zahajují sa první úsporná opatření, která zasahují i rozpočet lidovýchovný. Zbylé prostředky stěží stačí na krytí potřeby, na velkorysou akci nelze pomýšlet.“ Výdavky na lidovýchovu vždy „ťahali za kratší koniec“, ako to dokazuje aj porovnanie výdavkov na náboženské záležitosti, tzv. kult a výdavkov na lidovýchovu.

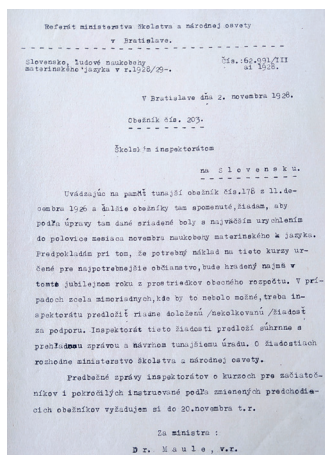
Tabuľka č. 13. Porovnanie výdavkov na náboženské záležitosti (kult) a na ľudovýchovu

Rok	Rozpočet na náboženské záležitosti	Rozpočet na ľudovýchovu
1919	20 147 000.- Kč	418 000.- Kč
1920	20 962 769.- Kč	2 704 088.- Kč
1921	54 195 611.- Kč	3 874 869.- Kč
1922	60 198 625.- Kč	5 149 297.- Kč
1923	60 354 277.- Kč	6 747 153.- Kč
1924	75 972 988.- Kč	5 308 767.- Kč

(Škoda, 1960, s. 20)

Prezentované výdavky poukazujú na zjavný nepomer týchto výdavkov a pritom objem výdavkov pre náboženské záležitosti neobsahoval finančné čiastky určené pre bohoslovecké fakulty, resp. subvencie pre stavby kostolov. Na druhej strane v rozpočte pre ľudovýchovu sa nenachádzali žiadne investičné položky, čo zhodnotil pri piatom výročí republiky aj A. Matula (1925, s. 7): „V rozpočtu lidovýchovném nebylo dosud položek investičních, proto sed osud nepohnulo otázkou zřizování přednáškových síní, otázkou místností pro lidovýchovné účely, budování osvětových domů ve větších obcích a otázkou staveb budov pro vyšší lidové školy, t. tz. lidové university.“

Neblahá finančná situácia sa postupne premietla i do zmenšujúcich sa výdavkov určených na ľudové naukobehy (kurzy) materinského jazyka. Obežník Referátu MŠANO v Bratislave č. 178 z r. 1926 určený všetkým školským inšpektorátom na území Slovenska upozorňuje, že nebude možné uhradiť všetky výdavky spojené s realizáciou týchto naukobehov. „Pretože štátna podpora na tieto kurzy nemôže toho roku prevyšovať priemerom na jeden inšpektorát 400 (štyristo) korún, čiastka ktorá bude v najbližšom čase každému inšpektorátu poukázaná ako zúčtovacia záloha, je nutné, by tamojší úrad pri zriaďovaní a povoľovaní kurzu vzal predovšetkým túto okolnosť v úvahu, a aby poriadatelia kurzu, kde by sa toho objavila potreba, starali sa o ďalšiu potrebnú úhradu u miestnych činiteľov, ako to niekoľko inšpektorátov už v minulých rokoch s úspechom urobilo.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Obežník Referátu MŠANO v Bratislave č. 178 z r. 1926). V rámci obmedzených finančných prostriedkov na ľudové naukobehy sa v obežníku odporúčalo, aby v prvom rade boli zriaďované naukobehy materinského jazyka pre pokročilých účastníkov, ktorých počet musel byť najmenej 20. Naukobehy pre začiatočníkov mali byť zakladané prioritne v tých obciach, kde ešte neboli realizované

a to pre najmenej 15 stálych účastníkov, no pripúšťalo sa ich otvorenie aj pri menšom počte, ale len v závažných prípadoch s upozornením, že „štátna podpora môže im byť navrhovaná len z príčin veľmi závažných.“ (tamtiež).

Uvedený trend sa potvrdil aj v pokynoch, ktoré dostali školské inšpektoráty na Slovensku od Referátu MŠANO v Bratislave v Obežníku č. 203., vydanom dňa 2. novembra 1928. V ňom sa už predpokladalo, že „potrebný náklad na tieto kurzy určené pre najpotrebnejšie občianstvo, bude hrađený najmä v tomto jubilejnom roku z prostriedkov obecného rozpočtu.“ (Slovenský národný archív v Bratislave. Obežník Referátu MŠANO v Bratislave č. 203 z r. 1928).

Naukobehy materinského jazyka v škol. r. 1928/1929 mali byť už iba výnimočne hrađené ministerstvom školstva, teda tam, kde „by to nebolo možné“, ale každý prípad sa mal posudzovať individuálne a teda nikto z organizátorov naukobehov nemal istotu pre preplatenie nákladov.

e) *nedôvera ľudu k ľudovýchovným akciám*

Obdobie takmer celého prvého decénia nového štátu bolo na území Slovenska spojené aj so všeobecnou nedôverou najmä dedinského ľudu k novým štátnym úradom, jeho predstaviteľom a ľudovýchovne zameraným aktivitám, ktorej korene siahajú k jeho skúsenosti z predprevratového obdobia. Túto skutočnosť zdôraznil pri dvadsaťročnom hodnotení ľudovýchovnej práce na Slovensku B. Šimkovič (1938, s. 81), vrchný odborový radca, prednosta Osvetového odboru Referátu MŠANO v Bratislave: „Je preto pochopiteľné, že každému inteligentovi, ktorý prišiel na vonkov, bola nedôvera, nepochopenie, ba niekde aj odpor. V tomto smere bolo treba priamo nadľudsky pracovať, aby sa ľudovýchova mohla vôbec uskutočňovať. V období od roku 1925 sa táto nedôvera prejavila v tom smere, že slovenský ľud videl v každom inteligentovi, ktorý prišiel na dedinu, hlásateľa určitej politickej skupiny a podľa toho zaujímal stanovisko k osvetovému podniku.“ Práve v tomto „priekopníckom období“ ľudovýchovnej práce, ako aj pri postupnej cieľavedomej príprave osvetových pracovníkov bolo nutné získať dôveru ľudí aj pre ich účasť aj na naukobehoch materinského jazyka.

3.4 PRÍPRAVA UČITEĽOV AKO ĽUDOVÝCHOVNÝCH PRACOVNÍKOV

V r. 1919 vyšiel v novovzniknutej ČSR prvý ľudovýchovný zákon č. 67/1919 Zb. o organizácii ľudových kurzov občianskej výchovy a k nemu boli vydané Inštrukcie ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 14. červencia 1920 č. j. 28.480/3554 n.o., ktorými sa prevádza zákon zo dňa 7. února 1919, číslo 67. Sbierka zákonov a nariadení o organizácii ľudových kurzov občianskej výchovy na Slovensku. Ich úlohou bolo „vychovávať občanov pre republiku, predovšetkým tedy prehlbovať politické vzdelanie v Republike Československej a upevňovať mravnú zdatnosť jednotlivcov.“ (Archív Matice slovenskej v Martine. Inštrukcie ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 14. červencia 1920). Pre tento účel bola zriadená prvá štátom riadená sieť osvetových inštitúcií, ktorú tvorili okresné osvetové zbory, mestské osvetové zbory a v obciach miestne osvetové komisie.

Nevyhnutnou súčasťou aktivít bola i príprava ľudovýchovných pracovníkov, ktorí mohli podať pomocnú ruku pri organizovaní a zabezpečovaní ľudových náukobehov a iných kurzov. Tí mali pôsobiť nielen v mestách a väčších dedinách, ale aj v tých najmenších usadlostiach, kde bolo komplikované dopravné spojenie, resp. vysoké náklady na vysielanie prednášateľov. „Preto musí byť hlavným úkolom osvetových sborov na Slovensku výchova a príprava venkovských pracovníkov k samostatnej činnosti na dedinách.“ (Maule, 1925, s. 30.) Avšak v mnohých prípadoch v odľahlých a chudobných obciach plnil tamojší učiteľ aj funkciu ľudovýchovného (osvetového) pracovníka v miestnej osvetovej komisii. „Nie je to vec jednoduchá, ale vážny problém, ktorý vyžaduje predovšetkým praktického vzdelania a vysokej mravnej úrovne učiteľa, ktorý okrem bohatých skúseností životných musí poznať povahu a mentalitu ľudu, miestne pomery a prostredie. Ale ľudovýchovný pracovník musí byť i veľkým optimistom a obetavým idealistom, ktorému ľudovýchova nie je prostriedkom k dosaženiu osobnej popularity a hmotných výhod, ale potrebou jeho duše, otázkou osobnej cti a povinnosti k svojmu ľudu.“ (Laucký, 1935, s. 143).

Podľa úradnej správy Referátu MŠaNO v Bratislave na Slovensku v r. 1922 – 1923 pracovalo 36 okresných osvetových zborov, ktoré okrem organizovania kurzov a prednášok sa starali o zriaďovanie verejných knižníc a putovných knižníc a väčšina zo zborov usporiadala i kurzy pre zamestnancov samosprávy. V sídle 8 osvetových zborov sa konali aj prvé kurzy pre ľudovýchovných pracovníkov, ktorých predstavovali v prevažnej miere učители, lektori zo spolkov Sokol, robotníckych telovýchovných jednôt, Orol, roľníckych besied a pod. Tieto kurzy finančne podporoval štát, trvali 6 – 7 dní a boli realizované v nedeľu doobedu v rozsahu 5-6 hodín. Prevažne boli zamerané na metódu ľudovýchovných prednášok a na zriaďovanie a vedenie knižníc a ich priemerná návštevnosť bola 60 účastníkov. (Lidová výchova na Slovensku v r. 1922-23, 1923, s. 529.) Postupne sa pri prednáškach začali používať série diapozitívov, ktoré poskytoval osvetový odbor RMŠaNO a boli premietané skioptikonmi a v r. 1923 mali dva zbory vlastné prenosné kino.

Jedným z nich bol náukobeh (kurz) v Kremnici, ktorý trval 12 dní, od 22. augusta do 3. septembra 1923 pre viac ako 200 ľudovýchovných pracovníkov z celého Slovenska. Tí si vypočuli 35 prednášok popredných českých a slovenských odborníkov, ktoré boli doplnené výstavami ľudovýchovných a detských publikácií, časopisov, filmov, bábkových divadiel a pod. Súčasťou boli i vzorové predstavenia, prednášky, besiedky a ukážky z filmov.

Tento kurz dal podnet na realizovanie obdobných aktivít v menšom okrskovom rozsahu, prostredníctvom okresných osvetových zborov, ako tomu bolo v r. 1924, keď sa konali tieto kurzy v 11 mestách Slovenska. (Maule, 1925, s. 30.) Účastníci kurzov sa v reakciách na ich efektívnosť vyjadrovali v duchu nesúhlasu s politicky orientovanými témami a naopak požadovali viac prakticky zameraných prednášok. V zimných mesiacoch r. 1924 bola pre vzdelávanie ľudovýchovných pracovníkov prístupná osvetová škola, ktorú v podobe kurzov pripravili Osvetový zväz pre Slovensko, Robotnícka akadémia a Československá škola robotnícka.

Tabuľka č. 14. Prednášky a prednášajúci ľudovýchovného kurzu v Kremnici v r. 1923

Názov	Prednášajúci	Názov	Prednášajúci
Ako oboznamovať ľud s dejinami Slovenska a čsl. národa	J. Škultéty	Ako rozširovať dobrú knihu a časopis na dedine	K. Kálal
Prehľad literatúry českej	J. Botto	Skiptikon a kinematograf	A. Běhal
História oslobodenia československého	J. Markovič	Drobná práca na Sloven. v minul.	Š. Krčméry
Úlohy a stav ľud. výchovy na Slov.	V. Maule	Dialektológia	F. Heřmanský
Organizácia a propagácia knižníctva na Slovensku	F. Kraus	Vnútná organizácia a vedenie knižníc	J. Emler
Metodika prednášok a kurzov	J. Úlehla	Divadelné ochotníctvo	F. Herman
O stykoch československých v minulosti	J. Botto	Ľudová tlač nepoliticky vzdelávajúca	J. Votruba
O samovzdelávaní	J. Úlehla	Prehľad literatúry slovenskej	J. Vlček
Ako zariadiť organizáciu osvetovej práce v okrese a ako ju viesť	V. Jankovec	Ako oboznamovať ľud s pokrokom v zemedelstve	A. Kubíček
O práci a spolupráci v ľudovej výchove a jej metódach, aj v robotníctve	F. Kraus	O práci a spolupráci v ľud. výchove a jej metódach u roľníctva	L. Medvecký
O práci a spolupráci v ľudovej výchove a jej metódach u vojska	K. Sladký	O práci a spolupráci v ľud. výchove, jej metódach u študentstva	N. Ruman
O práci a spolupráci v ľudovej výchove a jej metódach u hasičstva	D. Šulc	Propagácia hudby, založenie a vedenie hudob. krúžkov	M. Schneider - Trnavský
Detské a učňovské besiedky	J. Hurdálek	O telesnej výchove	A. Zbaviteľ
Bábkové divadlo	R. Russ	Pieseň	F. Bystrý
Praveké pamiatky	L. Červinka	Prírodné pamiatky	J. Roubal
Písomné a umelecké pamiatky	Z. Wirt	Ľud. umel. priem. stavby	J. Hoffman
Zakladanie miestnych a krajin. múzeí, umelecká výchova	J. Hoffman	Sociálna pečlivosť pred prevratom a dnes	E. Rosol
Úloha ženy v sociálnej pečlivosti	F. Mareš	Boj proti alkoholu	K. Lányi
Organizácia a úlohy ver. zdravotníctva	K. Lányi	Boj proti pohlavným nemociam	J. Zirps
Dobrovoľná soc. a zdravotná práca	J. Zirps	Valutárna politika	L. Engliš
Otázka vystáhovalectva a boj proti nemu	J. Mural	Nové zriadenie administrat. a úkoly samospráva	M. Úlehla
Nár. hospodárstvo u nás a v cudzine	L. Engliš	Právo rodinné, dedičské a sirotské	A. Ráth
O výrobe peňazí	B. Iran	Družstevníctvo, poisťovanie, úver	F. Kroiher

(Zdroj: Naukobeh pre ľudovýchovných pracovníkov na Slovensku.)

S cieľom podpory ľudovýchovnej činnosti bol dňa 26. marca 1923 vydaný výnos MŠANO č. 36.736, ktorý pre študentov učiteľských ústavov zaviedol v prvom školskom polroku povinné prednášky o ľudovej výchove (2 hodiny) a verejnom knihovníctve (3 hodiny). „Krátky čas vymedzený týmito prednáškami nestačí však k náležitému poučeniu a príprave budúcich ľudovýchovných pracovníkov. Ale musíme sa uspokojiť s tým, čo sa urobiť dá. Predovšetkým treba u kandidátov vzbudiť záujem u ľudovú výchovu a pokázať na jej potrebu (Repčák, 1936/1937, s. 20). Obsahom prednášok o ľudovej výchove boli nasledovné témy:

- historický úvod o vývoji ľudovej výchovy v našich podmienkach;
- význam ľudovej výchovy a jej legislatívne opatrenia;
- formy ľudovýchovy;
- pomôcky a prostriedky v ľudovýchove;
- literatúra z oblasti ľudovýchovy.

Neskôr došlo k úprave tohto výnosu s odporúčaním prednášok v rozsahu 2 hodín a s ich rozšírením aj na ďalšie stredné odborné školy, ako to uvádza Vestník MŠANO: „Výklady o každom predmete majú byť najmenej jednohodinové, a to najmä na učiteľských ústavoch a štátnych pedagogických akademiách, kde majú abiturienti dostať aspoň základné poučenie, aby mohli ako učitelia ľahšie vyhovieť čl. VII, ods. 1 zákona zo dňa 13. júla 1922 č. 251. Zb. z. a n.“ (Prednášky o lidové výchově a obecním knihovníctví, 1935, s. 205). Prednášky ostali pre žiakov povinné, avšak mali byť podávané zaujímavou formou, prednášajúcich poskytoval príslušný okresný, resp. mestský osvetový zbor po dohode s riaditeľstvom školy a prednášajúci ich vykonávali bezplatne.

3.5 KURZY PRE NEGRAMOTNÝCH VOJAKOV

Organizovanie brannej moci v nových podmienkach sa spájalo aj s osvetovým pôsobením, ktoré bolo organizačne zabezpečované osvetovými pracovníkmi. Jeho počiatky umiestnil A. Matula (1928, s. 53) do obdobia 1. sv. vojny: „Počátky lidové výchovy ve vojsku sahají do světové války, do zajateckých táborů na Rusi, kde si českoslovenští vojáci organizovali osvětové kroužky a publikační činnost.“

Osvetová práca v armáde, na rozdiel od civilných podujatí, bola „jednoduchšia“ v tom zmysle, že niektoré aktivity v armáde bolo možné príkazmi vyhlásiť pre vojakov za povinné, z hľadiska kvality bol možný lepší výber lektorov, resp. bola možná ich efektívna a rýchla príprava, zatiaľ čo v civilnej oblasti sa častokrát muselo spoliehať na dobrovoľnosť. Aj z hľadiska finančného zabezpečenia osvetovej práce sa armáda riadila vlastnými pravidlami a rozpočtom.

Význam tejto osvetovej činnosti si dobre uvedomoval aj prezident T. G. Masaryk, ktorý pri budovaní novej armády zastával toto stanovisko: „Vojsko, třeba v pozměněné formě, bude snad vždycky, jistě ještě dlouho; chci říci: národ potřebuje vycvičené pohotovosti mladých, zdatných a otužilých mužů, kteří mohou býti kdykoli a ihned dirigováni k práci při velikých katastrofách a podobně a k obraně.“ (K. Č., 1937, s. 87).

Paradoxne, podnet k založeniu osvetových útvarov v novej armáde prišiel „zdola“, od veliteľa náhradného práporu pešieho pluku č. 18 v Českej Lípe, ktorý koncom r. 1918

v tomto prápore založil spravodajský a vzdelávací odbor, ktorý viedli jeden dôstojník a jeden poddôstojník, s nasledovným cieľom: „Sledovati a mužstvu tlumočiti všechny zjevy veřejného života, organisovati vzdělávací snahy mezi mužstvem a pěstovati bratrské styky mezi příslušníky praporu. Prostředkem k tomu má býti záznam i rozšiřování správ týkající se veřejného života mezi mužstvem pluku, pořádání přednášek mezi důstojníky a mužstvem praporu, pořádání vzdělávacích besídek o běžných otázkách veřejných v jednotlivých pododděleních a v samostatných částích a udílení rad a pokynů ve smyslu sebevzdělávacím.“ (Zpravodajské a vzdělávací odbory v vojsku, 1918, s. 5). Tento prvotný osvetový počín v novej armáde inšpiroval Ministerstvo národnej obrany v Prahe (ďalej MNO v Prahe) k tomu, aby dňa 12. decembra 1918 vydalo nariadenie čís. jedn. 2574 prez., ktorým bolo všetkým práporom a vojenským jednotkám v republike prikázané zakladať takéto odbory.

Následne sa vytvorila organizačná štruktúra, zabezpečujúca vzdelávaciu činnosť u vojska: MNO v Prahe – prednosta výchovného odboru (v tom čase ním bol JUDr. J. Vaníček), Referát MNO v Bratislave – prednosta osvetového odboru, 5 osvetových referentov na veliteľstvách (Trnava, Banská Bystrica, Košice, Ružomberok, Sp. N. Ves), posádkový osvetový dôstojník, osvetový dôstojník pre pluk, osvetový dôstojník pre prápor. Pôsobenie sa realizovalo prednáškovou činnosťou, prístupom k literatúre prostredníctvom knižníc zakladaných v kasárňach, resp. mravnou výchovou nováčikov, ktorej rozsah bol najmenej 16 vyučovacích hodín mesačne. Pre tieto účely boli v kasárňach zriaďované knižnice a čítárne.

Druhošancové vzdelávanie v oblasti snahy o dosiahnutie základnej gramotnosti bolo najmä v čase prvých rokov ČSR zamerané aj na špecifickú cieľovú kategóriu – negramotných vojakov. (Na obrázku výučba negramotného vojaka v Krupine. Oberpfalcer, 1925, s. 127) „Za ľudovými školami v boji proti analfabetizmu nezaostávala ani československá armáda, v ktorej sa regrutovala mládež zo slovenských miest a dedín. V armáde jednotlivé pluky organizovali jazykové kurzy pre negramotných vojakov v miestach posádky. Boli

celoročné s presne danou osnovou, každý týždeň najmenej 4 hodiny. Koncom školského roku sa konali záverečné skúšky a hodnotenie, známkovanie účastníkov kurzu a bola zároveň vyhodnotená i práca vyučujúceho.“ (Milo, 1995, s. 18).

Výchovný odbor MNO v Prahe usporiadal v dňoch 1. – 26. apríla 1919 prvý kurz pre dôstojníkov, na ktorom bolo 82 účastníkov z Čiech, Moravy a Sliezska, ale pre možný konflikt s Maďarskom sa tohto kurzu nemohli zúčastniť dôstojníci zo Slovenska. Prezident T. G. Masaryk sa k absolventom kurzu prihovril v záverečnej prednáške venovanej úlohe dôstojníkov v demokratickej armáde, kde sa dotkol aj otázky vzdelanostnej úrovne vojska. „Moderní armáda nezná již vojáka starého typu, který neumí čísti a psáti, a který, nejsa nikteral vzdělán, poslouchá jako stroj. Pravý vývoj moderního vojska spěje tam, kam spěje celý náš život: k individualizaci. Každý důstojník, ba každý poddůstojník a již každý voják přirozeným způsobem stává se individualitou. Demokratisace znamená tuto individualisaci vzděláním.“ (Oberpfalcer, 1925, s. 116). V nasledovnom Výnose č. j. 863/

II zo dňa 1. mája 1919, bola presnejšie definovaná osvetová práca týchto dôstojníkov medzi vojakmi a v ňom je aj časť venovaná aj negramotným vojakom. „V čase od 1 – 3 hod. a po odpoledním zaměstnaní buď mužstvu přístupna i čítárna, je-li nějaká u pluku nebo oddílu v jeho ubikacích. Z kasáren nebud' však nikdo poušten před koncem odpoledního zaměstnaní. Času tohto buď také použito k tomu, aby se u těles analfabeti naučili čísti, psáti a počítati.“ (Oberpfalcer, 1925, s. 115).

Výnos MNO v Prahe z r. 1920 venovaný nástupu vojenskej služby určil pre vyučovanie negramotných dobu a postup a úroveň ich znalostí sa zisťovala skúškami pri nástupe na vojenskú službu a o ich počte sa viedla osobitná štatistika. „Osobitnú pozornosť venovali negramotným, ktorých rozdelili na negramotných, menej pokročilých a pokročilejších. V tom období sa k úplne negramotným prihlásilo v armáde 1 906 nováčikov. Okrem výuky čítania a písania usporiadali pre nich špeciálne kurzy pre praktický život. Z košickej posádky chodili do Levoče dvakrát týždenne vyučovať negramotných. (Makarová, 2008).

Služobný predpis „Osvětová a mravní výchova vojska“, vydaný 26. marca 1920, určil nasledovný cieľ: „Cílem této výchovy jest, aby se mladý muž vracel do občanského života jako dobrý občan a dobrý člověk, aby se v jeho duši založil zdravý světový názor, který by jej vedl k práci na prospěch rodiny, obce i celé republiky.“ (Osvětová a mravní výchova vojska, 1920, s. 124). Podľa neho mali byť využívané nasledovné výchovné prostriedky s dobrovoľnou účasťou:

- škola občianskych náuk;
- odborné večerné kurzy (pravopisu, moderných jazykov, tesnopisu, účtovníctva, poľnohospodárstva a i.), ručné práce v dielnach;
- knižnice;
- čítárne;
- hudba a spev;
- besedy a večierky.

Predpis pri kurzoch pre posádky na území Slovenska však jednoznačne prikazuje: „U slovenských útvarů jsou povinné kursy pro mužstvo neznalé čtení a psaní.“ (tamtiež, s. 125).

Ako uvádza vo svojom článku R. Oberpfalcer (1921, s. 187), štatistické údaje výchovného odboru uvádzali, že ku dňu 1. februára 1920 bolo v armáde 3 555 negramotných vojakov, z nich bolo 1 451 Slovákov, 1 141 Rusínov, 459 Čechov, 261 Maďarov, 132 Nemcov a 110 bolo z iných národností.

Pre edukačné účely boli v kasárňach vytvárané tzv. „vojenské zátišia“, ktoré boli najprv v kasárňach zakladané spolkom s názvom Americké kresťanské združenie mladých ľudí – YMCA (Young Men's Christian Association). Dňa 2. júna 1921 bol v armáde vydaný predpis s názvom „Působení a správa vojenských zátiší“ a na zá-

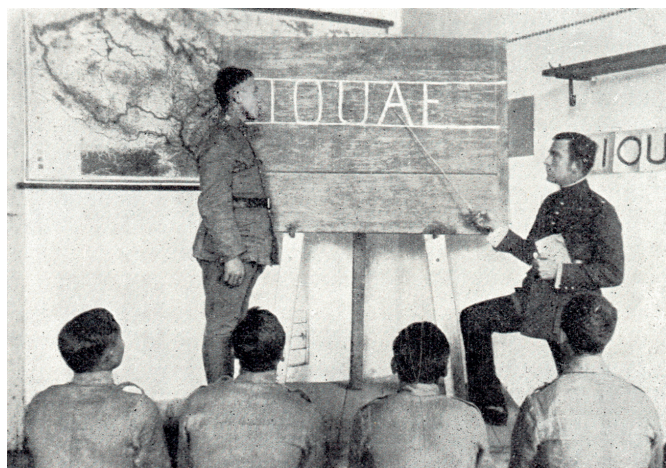
klade dohody MNO v Prahe a YMCA sa tieto „zátišia“ postupne prebudovali za účelom realizácie osvetových aktivít v armáde. (Na obrázku škola pre negramotných vojakov v Petržalke. Oberpfalcer, 1925, s. 125) Ďalšími predpismi sa v nich okrem kurzov a prednášok začali používať premietacie prístroje pre filmové predstavenia, skioptikony pre premietanie fotografických obrazov, spoločenské hry, prednášky so svetelnými obrazmi, divadelné predstavenia a pod. Ich súčasťou sa samozrejme stali i knižnice slúžiace pre rôzne kurzy i k samoštúdiu, ku ktorým mali vojaci v čase osobného voľna neobmedzený prístup.

Tabuľka č. 15. Počet vojenských knižníc a evidovaných zväzkov kníh v r. 1919 - 1925

Rok	Knižnice	Zväzky	Rok	Knižnice	Zväzky
1919	175	46 947	1923	394	287 169
1920	358	102 296	1924	401	346 721
1921	350	199 318	1925	392	384 430
1922	354	223 143			

(Zdroj: Lidová výchova mezi vojskem, 1926, s. 101.)

V správe ministerstva národnej obrany sa uvádza, že v r. 1923 bolo medzi vojakmi spolu „3176 analfabetov, z toho mali Česi 0,20%, Nemci 0,36%, Maďari 3,17%, Slováci 8,17% a Rusíni 30,09%. Všetkých analfabetov bolo 2,94%.“ (Vojenská osveta v r. 1923, s. 14). V uvedenom roku bolo v armáde pre analfabetov realizovaných 130 kurzov, čo predstavovalo 13 774 hodín pre 2 838 negramotných vojakov (tamtiež).

V januári 1923 vyšiel predpis, ktorý nariadil spájať negramotných podľa výcviku ovládania zbrane do posádok, kde boli priaznivé podmienky pre ich vyučovanie. (Na obrázku výučba čítania vojaka v Lučenci. Oberpfalcer, 1925, s. 123) Okrem toho nesmeli byť zaradovaní do strážnej služby a len ojedinele im mala byť daná možnosť opustiť posádku na dovolenku. „Vojáci neznalí písma jsou slučováni do posádek, které mají podmínky pro jejich vy-

učivání, jsou až do konce dubna zproštěni strážní služby a jsou vyučováni odpoledne v čase služebním.“ (Matula, 1928, s. 53). Ďalším výnosom z apríla tohto roku boli stanovené pravidlá pre konanie písomných skúšok na záver kurzu.

Cieľovej skupine negramotných vojakov sa začal venovať J. Kožíšek, ktorý mal dlhoročné skúsenosti s výučbou čítania a písania u detí. V prvých mesiacoch r. 1920 začal vyučovať skupinu 15 negramotných vojakov pochádzajúcich zo Slovenska. „Někteří nebyli už

**Tabuľka č. 16. Negramotní vojaci podľa povolania a národnosti
v dobe 1.2.1921 – 1.8.1921**

Obdobie od 1. februára 1921 do 1. augusta 1921								
Povolanie	Počet všetkých vojakov	Počet analfabetov						
		spolu	Česi	Slováci	Rusíni	Nemci	Maďari	Iní
rolníci	27 228	1037	21	518	377	29	85	7
		3,8%	0,1%	1,9%	1,4%	0,1%	0,3%	0,03%
poľnohospodárski robotníci	12 175	537	33	263	201	21	17	2
		4,4%	0,2%	2,1%	1,7%	0,2%	0,2	0,01%
remeselníci	29 092	98	16	29	14	12	16	11
		0,3%	0,05%	0,1%	0,05%	0,04%	0,05%	0,04%
priemyselní robotníci	14 151	206	35	95	28	33	14	1
		1,5%	0,3%	0,7%	0,2%	0,2%	0,1%	0,01%
učitelia a študujúci	3 376	-	-	-	-	-	-	-
		-	-	-	-	-	-	-
služobné osoby	5 153	19	2	9	1	3	2	2
		0,4%	0,04%	0,2%	0,02%	0,06%	0,04%	0,04%
spolu	91 175	1897	107	914	621	98	134	23
		2,1%	0,1%	1,0%	0,7%	0,1%	0,2%	0,03%

(Zdroj: Oberpfalcer, 1925, s. 281)

v celých generáciách svých predkov kultúrou knižní nikdy nedotčení; medzi nimi byl cikán, ktorého hlava vždy z toho rozbolela, jak mu písmena před očima skákala.“ (Oberpfalcer, 1925, s. 120). Výsledkom jeho skúseností s vyučovaním tejto skupiny sa potom stala po slovensky písaná učebnica „Vel'ký čitateľ. Šlabikár pre ľud“ (Praha, 1921), ktorá je zameraná na čo najefektívnejšie zvládnutie základov čítania a písania a pre učiteľov kurzov vydal metodickú pomôcku „Průvodce ke slabikáři pro lid: Vel'ký čitateľ“ (Praha, 1921).

Kožíšek si uvedomoval ťažkosti „necvičenej“ ruky pri nácviku písania a preto v učebnici oddelil počiatočné čítanie a nácvik klasického písania latinských písmen a namiesto nich učil negramotných vojakov písať tlačene písma. Oberpfalcer (1925, s. 121) uvádza tieto „důvody psychologické i didaktické:

1. dospělý žák chce brzy umět čísti;
2. velkých písmen je méně, a kdo se začal učit na malých, má méně příležitosti se v nich docvičit.

Co se týče délky času, jehož je naučení k grámotě zapotřebí, naznačuje Kožíšek 100 hodin pro čtení a 100 hodin pro psaní, tedy 20 neděl, týdně po 5 hodinách čtení a 5 hodinách psaní.“

Tabuľka č. 17. Negramotní vojaci podľa povolania a národnosti v dobe 1.8.1921 – 1.2.1922

Obdobie od 1. augusta 1921 do 1. februára 1922								
Povolanie	Počet všetkých vojakov	Počet analfabetov						
		spolu	Česi	Slováci	Rusíni	Nemci	Maďari	Iní
rolníci	30 517	1552	7	845	552	12	119	17
		5,1%	0,02%	2,7%	1,8%	0,04%	0,4%	0,06%
poľnohospodárski robotníci	17 318	1115	60	496	386	33	120	20
		6,4%	0,3%	2,9%	2,2%	0,2%	0,7%	0,1%
remeselníci	34 079	198	21	74	60	10	29	4
		0,6%	0,1%	0,2%	0,2%	0,02%	0,1%	0,01%
priemyselní robotníci	19 548	340	32	138	110	27	26	7
		0,7%	0,2%	0,7%	0,6%	0,2%	0,2%	0,04%
učitelia a študujúci	6 199	-	-	-	-	-	-	-
		-	-	-	-	-	-	-
služobné osoby	6 651	61	2	32	14	3	9	1
		0,9%	0,03%	0,5%	0,2%	0,05%	0,1%	0,02%
spolu	114 312	3266	122	1585	1122	85	303	49
		2,9%	0,1%	1,4%	1,0%	0,1%	0,3%	0,1%

(Zdroj: Oberpfalcer, 1925, s. 282-283)

Kožíšek vo svojom „Veľkom čitateľovi“ určil prvé časti výučby veľkých tlačených písmen a na začiatok to boli písmená I (i-hla), O (o-rech), U (u-cho), A (a-po), E (E-ma), JE (je-leň), JA (ja-no) a pod. Každú z preberaných hlások sprevádzal obrázok nejakého predmetu a to za účelom, aby sa s týmto obrázkom vyučovanému vojakovi vybavilo písmeno prvej hlásky. Kožíškov „Průvodce“ odporúča učiteľom kurzov napr. realizovať pred samotnou výučbou úvodný motivačný rozhovor o preberanom obsahu, ktorý by cvičil dospelých žiakov-vojakov v jasnom a zreteľnom vyjadrovaní a zároveň aby preberané slová mali pre nich jasný význam – mohli by sa totiž vyskytovať v nárečí ich rodného kraja v inom význame, resp. v inej podobe. Po naučení prvých slabík, resp. slov, nasleduje za nimi krátky text, slúžiaci k upevneniu nového poznania, ako napr.: MAMA MÁ EMU. EMA MÁ MAMU. MAMA JE MOJA. V učebnici Kožíšek prízvukoval, že spolu s učením sa bol žiak povinný premýšľať o tom čo sa učí, rozumieť tomu, čo číta, pretože pokiaľ „nepronikne k myšlenke, ktorá je písmom zachycená, neumí čítať.“ (tamtiež, s. 122). Pre nácvik dlhých samohlások odporúčal, aby si vojaci dĺžku predstavovali ako zápalku medzi perami, ktorá ich núti dlhšie vyslovovať danú hlásku. Zápalky navrhoval využiť aj ako učebnú pomôcku a to tak, aby si z nich vojaci vytvárali písmená, čo opäť slúžilo k ich lepšiemu zapamätaniu. V metodickej pomôcke pre učiteľov uvádza príklad pre vytvorenie

**Tabuľka č. 18. Negramotní vojaci podľa povolania a národnosti v dobe
1.2.1922 – 1.10.1922**

Obdobie od 1. februára 1922 do 1. októbra 1922								
Povolanie	Počet všetkých vojakov	Počet analfabetov						
		spolu	Česi	Slováci	Rusíni	Nemci	Maďari	Iní
rolníci	14 389	144	20	71	28	12	12	1
		1,0%	0,1%	0,5%	0,2%	0,1%	0,1%	0,0%
poľnohospodárski robotníci	13 413	682	32	296	280	15	50	9
		5,1%	0,2%	2,2%	2,1%	0,1%	0,4%	0,1%
remeselníci	21 779	737	17	404	238	12	61	5
		3,4%	0,1%	1,9%	1,1%	0,1%	0,3%	0,02%
priemyselní robotníci	25 639	90	22	29	8	14	10	7
		0,4%	0,1%	0,1%	0,03%	0,05%	0,04%	0,03%
učitelia a študujúci	4 622	-	-	-	-	-	-	-
		-	-	-	-	-	-	-
služobné osoby	4 968	26	5	13	3	2	3	-
		0,5%	0,1%	0,3%	0,1%	0,1%	0,1%	-
spolu	84 830	1679	96	813	557	55	136	22
		2,0%	0,1%	0,9%	0,7%	0,1%	0,2%	0,03%

(Zdroj: Oberpfalcer, 1925, s. 282-283)

písmena Y: „Uřízneme-li několika sirkám hlavičky a některá dřívka rozřežeme na dva nebo tři stejné díly, můžeme z nich skládati písmeny. Ze dvou dlouhých a jednoho krátkého dřívka snadno složíme A, z jednoho dlouhého a tři krátkých E, ze čtyř dlouhých M atd. Žáci se snadno potom dovtípí, že dlouhé dřívko představuje I. Poradíme jim, aby toto dřevěné I rozštípli nožem do polovice délky a ramena jeho roztáhli v podobě Y. Budou si snadno pamatovati, že toto nové písmeno povstalo z původního I, a snadno si také zapamatují, že seč tou obě litery stejně: I, Y.“ (Kožíšek, 1921, s. 43).

Druhá časť učebnice má názov „Z malého sveta“ (s. 43 – 59) a je určená pre nácvik čítania malých tlačенých písmen a následne kapitola s názvom „Písmo písané“ (s. 60 – 76) je venovaná výučbe čítania písaného písma. V nej pre žiakov Kožíšek uvádza aj faksimile rukopisov rôzneho stupňa čitateľnosti. Posledná kapitola „Čítanka“ (s. 77 – 109) predkladá žiakom texty so zámerom na pochopenie obsahu a „oduševneným“ čítaním mravoučného obsahu. V tomto zmysle sa vojak oboznámi o jednote Čechov a Slovákov, budovanie lásky k vlasti, škodlivosti pitia liehových nápojov a pod. Súčasťou preberania textov je aj nácvik písania. Praktickú úspešnosť Kožíškových publikácií v boji proti negramotnosti vojakov za obdobie piatich rokov zhodnotil Oberpfalcer (1925, s. 126 – 127): „Znameníte zkušenosti Kožíškovy postavily se do služeb osvětové výchovy vojenské a naši

negramotní branci zůstali ušetření duševních tortur, s nimiž jsou počátky gramotnosti spojeny, vyučuje-li nepaedagog podle chatrné pomůcky.“

K didaktice kurzov prispel aj učiteľ J. R. Sucharda svojou metódou základných slabík odvodených z obrázkov, akými boli napr. motýľ, meč, Mikuláš, ktoré navodzujú k správne vyslovovaniu slabík. Svoje názory a postupy z elementárneho vyučovania zhrnul do dojdíelného spisu „Kterak učití mládež prvních čtyř školních roků správně mluvití a psátí skoro bez veškeré teorie mluvnické“, vydaného už v r. 1897 – 1898. (Strnad, 1955). Pre učiteľov kurzov boli zabezpečené jeho tabuľky pre efektívne vyučovanie základov čítania a písania. (Rambousek, 1928).

Uvedieme ešte jednu skúsenosť, ktorou nadporučík O. Futter (1922, s. 405) opísal rôznorodosť vzdelanostnej úrovne prichádzajúcich nováčikov na útvary a mnohí z nich patrili do skupiny negramotných, resp. čiastočne gramotných: „Vždyť docházejí k plukům nováčkové, kteří po prvé v životě jeli drahou, když rukovali, po prvé spatřili domy o dvou nebo více poschodí, s udivením pohlíželi na vozy, jak ujíždějí velkou rychlostí po silnicích nejsouce taženy ani koni, ani nějakým viditelným strojem jako vlaky, s posvátnou hrůzou pohlížejí na nestvůry volně létající vzduchem o závod s ptáky. A těmto dobrým lidem, kteří nedotčeni kulturou kdesi v horách spokojeně trávili svůj život, jsouce od přírody těžce chápaví, málomluvní, plný údivu nad otevírajícím se světem, zmateni tisíce nových, nepoznaných dojmů, těm je těžko přednáseti. Nejkrásnější, nejdovedněji připravená přednáška, přednesena nejlepším řečníkem, nemůže míti u těchto dobrých polodivochů účinku a žádoucího úspěchu.“ Z didaktického hľadiska namiesto teoretických prednášok, ktoré niekedy trvali aj dve hodiny, odporúčal, v duchu Komenského, využívať práve u tejto komunity názorné pomôcky. K nim mali patriť modely, náčrty a hlavne obrazy v podobe filmových predstavení, ako aj diapozitívy premietané skioptikonom, tzv. laterna magica (v lat. kúzelná lampa). Tieto diapozitívy mali byť vytvárané u každého druhu vojska a mali poslúžiť pre všeobecné elementárne vzdelávanie, ako aj pre odborne zamerané prednášky. „Několik diapositivů nahradí celou komplikovanou proceduru v době libovolné. Podobným způsobem můžeme znázorňovati postup všech prací, zařízení a organisace ostatních ústavů a úřadů armádních.“ (Futter, 1922, s. 406).

Tabuľka č. 19. Počet negramotných vojakov podľa národnosti v r. 1921 - 1924

Rok	Slováci	Rusíni	Maďari	Česi	Nemci	Iní
1921	1585	1112	303	122	85	49
1922	1833	1412	290	168	87	50
1923	1318	1024	160	118	53	36
1924	2322	1836	355	130	91	30

(Zdroj: Oberpfalcer, 1925, s. 292.)

Nevyhnutnosť zamerania edukačných aktivít pre analfabetov zdôraznil na vyššie uvedenom zjazde ľudovýchovných pracovníkov zo Slovenska v r. 1926 vo svojom príspevku F. Sladký: „Nám prichádza na vojnu každoročne 12 – 15 proc. negramotného mužstva. Je to skutočne veľká obeť od vojenskej správy, ale je to práca veľmi záslužná. Je veľmi

vdľačné dať vojakovi to najprimitívnejšie vzdelanie. Tejto práce sme sa chopili a konáme ju tak, že vojak dáva časť doby pre vyučovanie každý deň zo svojho voľného času a časť mu dáva vojenská správa.“ (Sladký, 1926, s. 95). Vyučovalo sa od novembra do konca marca, v rozsahu dvoch hodín denne v čase poludňajšej prestávky. Tieto kurzy boli na našom území realizované počas celej existencie ČSR, končili sa záverečnou verejnou skúškou, ktorá sa konala zvyčajne v mesiaci apríl a to aj za prítomnosti pozvaných ďalších učiteľov, resp. školských inšpektorov.

Pre zabezpečenie vzdelávacích a osvetových aktivít v armáde začali byť cieľavedome pripravovaní dôstojníci a poddôstojníci formou kurzov. (Na obrázku negramotní vojaci a ich učiteľ v B. Bystrici. Oberpfalcer, 1925, s. 126) V. Jancura (2015) uvádza jeden z príkladov regionálne zameraného kurzu na východe Slovenska: „Ministerstvo národnej obrany rozhodlo, že všetci negramotní branci sa budú počas základnej vojenskej služby povinne učiť čítať a písať. Vo februári 1921 otvorili na veliteľstve 11. divízie v Košiciach kurz pre učiteľov negramotných vojakov. Povinne sa na ňom zúčastnili vybraní dôstojníci a poddôstojníci z tejto divízie.“ Vyškolení dôstojníci a poddôstojníci sa potom vracali k svojim útvarom v ktorých, ako dopĺňa S. Makarová (2005), „pre čo najlepšie zvládnutie tejto neobvyklej formy vyučovania mali byť vytvorené maximálne desaťčlenné skupiny negramotných vojakov.“

Prvý celonárodný „vychovateľský kurz“ pre poddôstojníkov z povolania sa konal v Prahe v trvaní troch mesiacov, od 4. apríla do 24. júna 1922 a zúčastnilo sa ho 47 rotmajstrov z celej republiky.

Účastníci kurzu, ktorí absolvovali 268 vyučovacích hodín prednášok, boli rozdelení do 5 skupín a v 17 odpoledniach, v stredu a v piatky, konali praktické výstupy pred vzdelanými vojakmi v rozsahu 221 hodín. Posledný týždeň, t. j. od 19. do 23. júna 1922 sa konali prísne záverečné ústne a písomné skúšky účastníkov z týchto oblastí:

- vyučovanie
- výchova
- vojenská mravná výchova
- dejiny
- zemepis
- občianska náuka
- vyučovanie negramotných.

Pri pohľade na vyššie uvedené obsahové zameranie prednášok je zrejmé, že najvyšší podiel hodín bol venovaný problematike výučby negramotných vojakov, pre ktorých boli účastníci kurzu hlavne pripravovaní. Prednášky z tejto oblasti viedol J. Kožíšek, odborník na vzdelávanie analfabetov. Viedol aj praktické ukážky vzdelávania negramotných a di-

Tabuľka č. 20. Vychovateľský kurz 4. apríla – 24. júna 1922 v Prahe – vybrané témy

Téma	Prednášajúci	Rozsah
Vychovateľství	J. V. Klíma	12 hod.
Aestetická výchova	J. V. Klíma	17 hod.
Dějiny československé se zvlášt. zřetelem k vývoji čsl. válečnictví	Č. Chyský	37 hod.
Matematika a geometrie pro praktické účely vojenské	K. Rón	16 hod.
Praktická fyzika s chemií	K. Rón	9 hod.
Právo	F. Procházka	16 hod.
Tělověda a zdravotnictví	A. Batěk	18 hod.
Naši sousedé s hlediska politického	V. Vochoč	1 hod.
Vyučování úplně nevzdělaných	J. Kožíšek	96 hod.
Jazyk český a literatura československá	A. Rambousek	23 hod.
Český pravopis	A. Rambousek	2 hod.
Občanská nauka	uč. Dejmek	24 hod.
Vojenské vyučování	uč. Horák	15 hod.
Zeměpis repub. Čsl. se zvláštním zřetelem k hlediskům vojenským	Uč. Mazel	24 hod.
Naši sousedé s hlediska vojenského	Č. Haužvic	3 hod.
Vojenské vyučování	J. Procházka	6 hod.
Naši sousedé s hlediska politického	Pešl a Šimko	2 hod.
Vojenské knihovnictví	Kroušl	8 hod.
Organisování výchovné služby a vedení osvětových odborů v plucích	H. Dvorský	20 hod.

(Zdroj: První vychovatelský kurs pro poddůstojníky z povolání, 1922, s. 368-369.)

daktický dozor pri nácviku vzdelávania negramotných, ako to dokazuje správa o priebehu kurzu: „Odpoledne byla vyplňována vyučováním vojínů. Na základě dopoledních náslechnů při vyučování úplně nevzdělaných vojínů panem řed. Kožíškem měli kursisté praktické výstupy tohto vyučování, jemuž se budou hlavně po odchodu k plukům absolventi kursu věnovati.“ (První vychovatelský kurs pro poddůstojníky z povolání, 1922, s. 369).

Z archívnych dokumentov môžeme uviesť niektoré príklady kurzov pre negramotných vojakov. Napr. u pešieho pluku č. 39, tzv. výzvedného, sa záverečné skúšky kurzu pre negramotných vojakov konali dňa 25. marca 1926 vo Vojenskom zátiší v Jelínkovej kasárni v Petržalke (Slovenský národný archív v Bratislave. Skúšky bývalých negramotných vojakov 25. marca 1926).

Tabuľka č. 21. Počet negramotných vojakov v r. 1923 a v r. 1924

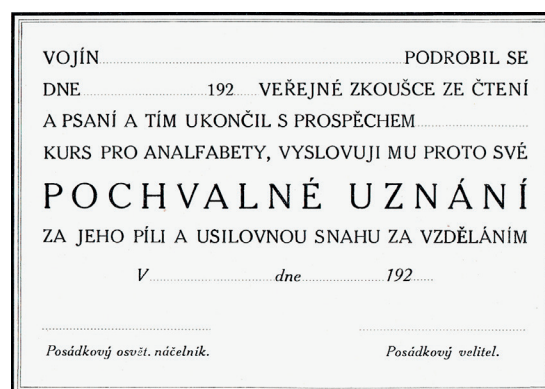
Rok	Divízia												Horská brigáda		Σ
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	I.	II.	
1923	128	196	154	123	194	108	199	63	359	345	285	786	96	140	3176
1924	223	489	104	305	764	363	372	122	455	529	490	518	121	225	5080
Spolu	351	685	258	428	958	471	571	185	814	874	775	1304	217	365	8256

(Zdroj: Oberpfalcer, 1925, s. 19.)

Podobne v archívnych fondoch v Bratislave je uložený dokument, v ktorom Školský inšpektorát I. v Bratislave oznamuje Referátu MŠANO v Bratislave o konaní záverečných skúšok negramotných vojakov 23. peš. pluku I. pol. Práporu. Prípravného kurzu pre negramotných vojakov sa zúčastnilo 15 vojakov a konal sa od 20. októbra 1931 do 4. marca 1932, v rozsahu 4 x do týždňa po 2 hodiny. Kurz sa končil skúškami, ktoré sa konali 4. marca 1932 v priestoroch Zámockých kasární a pozostávali z nasledovných oblastí:

- písanie – krátky diktát a samostatný písomný prejav (list domov);
- čítanie – čítanie z čítanky a z novín, prezentovanie prečítaného obsahu;
- počty – malá násobilka a počítanie z pamäti.

Skúšky absolvovali 4 vojaci s veľmi dobrým prospechom, 4 vojaci s dobrým prospechom, 2 vojaci s dobrým prospechom a 5 vojakov ukončili skúšky s nedostatočným prospechom (Slovenský národný archív v Bratislave. Skúšky negramotných vojakov v Bratislave 4. marca 1932). Pri ukončení kurzu mohli najlepší vojaci získať pochvalné uznanie (na obrázku).

K zdarnému organizovaniu kurzov prispievala aj Matica slovenská, ako to uvádzajú aj archívne dokumenty uložené v Archíve Matice slovenskej v Martine. Napr. na základe pozvania veliteľa 1. horského práporu so sídlom v Martine (vtedy Turčiansky sv. Martin) z 28. marca 1936 pplk. J. Procházku, vyslala svojho zástupcu dr. J. K. Garaja, člena jej Národopisného odboru, do komisie pre záverečné skúšky frekventantov kurzu negramotných vojakov, ktoré sa konali 6. apríla 1936 v kasárňach Ďurka Langsfelda v Martine. (Archív Matice slovenskej v Martine. Pozvanie na záverečné skúšky). Následne J. Procházka listom zo 7. apríla 1936 ďakoval vedeniu Matice slovenskej v Martine za vyslanie jej zástupcu, ako aj za knihy, ktoré menovaný odovzdal najúspešnejším absolventom kurzu. (Archív Matice slovenskej v Martine. Podakovanie za knihy).

Pre udržanie elementárnych zručností a vedomostí sa pre gramotných vojakov realizovali dvakrát týždenne stretnutia, kde im boli prednášané témy z oblasti občianskej náuky, mravnej výchovy, zemepisu, histórie, literatúry a pod. Všetky vzdelávacie a osvetové podujatia sa konali v špeciálne upravených priestoroch – v tzv. vojenských zátišiach, ktorých súčasťou boli čítárne, knižnice, priestory pre divadelné predstavenia, telocvične a pod.

K zabezpečovaniu výučby pre vojakov analfabetov evidujeme aj iný prístup, ako napr. vo Francúzsku. Podľa správ veliteľov tamojšej armády sa prejavil fakt, že všade tam, kde „analfabeti boli vyučovaní dôstojníky, jsou výsledky slabé, a naopak, kde vyučovaní bylo svěřeno praktickým učitelům, byly výsledky velmi uspokojivé. (Analfabeti ve francouzské armádě, 1926, s. 218). Z tohto dôvodu minister verejnej výučby navrhol ministerstvu vojny, aby sa výučba negramotných vojakov realizovala vo verejných školách prostredníctvom zvláštnych kurzov a zabezpečovali ho učitelia daných škôl, s čím minister vojny vo Francúzsku súhlasil.

Uvedieme ešte niektoré prepisy zo správ, ako ich uvádza Oberpfalcer (1925, s. 293-294). Ich autormi boli inšpektori, ktorí sa zúčastnili kurzov pre negramotných vojakov a jednotlivé útvary ich zasielali MNO v Prahe, kde bol popisovaný priebeh týchto kurzov, resp. ich prežívanie samotnými účastníkmi.

Místek (dnes Frýdek-Místek), 8. peší pluk: Prvú hodinu prichádzajú analfabeti do školy a priamo s odporom berú do ruky ceruzku a šlabikár. Nedôverčivo počúvajú výklady učiteľa, ale nedôvera postupne mizne. Potom prejavujú detinskú radosť, keď z niekoľkých naučených písmen môžu zložiť slovo alebo vetu. Čas im ubieha veľmi rýchle a už je s nimi prebrané aj tlačené písmo. Majú radosť z toho, keď slabikovaním sa dozvedia z čítanky o ctižiadostivom somárikovi alebo o neposlušných kozliatkach.. Pristupujú k písanému písmu. „Ach, prečo je nutná toľká presnosť? Prečo sa nesmie písať v tých širokých linkách? Prečo sa nesmie písmeno pretiahnuť? Veď mi nebudeme písať na papieri s linkami!“ Onedlho si však zvykajú a za krátky čas si navzájom opravujú chyby. Potom za štyri mesiace prinesie vojak dopis z domova od svojej milej, ktorá sa diví, že sa naučil tak pekne písať a pyšne číta jeho obsah ostatným. Konečne v auguste je kurz skončený a prichádzajú skúšky. Jeden po druhom čítajú obsah Predanej nevesty a svojimi slovami prerozprávajú, čo čítali. Potom nasleduje skúška z písania. Teraz už nie sú povzdychy, prečo sa jedno písmeno píše v úzkej a iné v širokej linke. Vojak už vie, prečo niekedy musel aj štyrikrát opisovať písmeno, pokiaľ ho správne nenapísal. A nakoniec odchádzajú bývalí analfabeti zo skúšky s vedomím, že píšú krajšie ako ich druhovia, ktorí sa im pred časom vysmievali, keď sa nevedeli podpísať.

Trstená, II. horský prápor: Zašiel som do školy pre negramotných. V rozhovore s prítomnými vojakmi pýtal som sa tiež jedného príslušníka trenčianskej župy, či sa rád učí. „Akoby nie, pán nadporučík! Keby som vedel, že sa tak dobre naučím čítať a písať, ako vy viete, zostal by som ešte i dva roky na vojne!“

Podolíne: V Podolínci vyučoval kpt. Chvátal deti i dospelých, a to nielen vojakov. Výsledok bol dobrý a prospelo to najmä v pomere obyvateľstva k vojsku. Jeden z občanov, ktorý absolvoval jeho kurz, sa netajil pred poslancami, ktorý vykonávali v danom kraji študijnú cestu, že mu tento dôstojník dopomohol k tomu, že sa stal starostom.

Prípady výučby negramotných Rómov:

- a) Róm bol chápavý a najväčšiu radosť mu robilo, keď uhádol nejaké nové písmeno, alebo keď sa mu podarilo prečítať nové slovo. Vtedy jeho tvár žiarila a Róm bol v tej chvíli snáď najšťastnejším človekom na svete. Keď sa naučil čítať a písať, na rote nebolo lepšieho vojaka a keď potom narukovali nováčikovia a pre nich bola opäť zriadená škola pre analfabetov, chodil sa na nich pozerat' a zvysoka si ich prezeral.
- b) Iný Róm pri prvom vyučovaní prosil, aby mu radšej dali najhoršiu prácu, len aby nemusel ísť do školy. Ale neskôr si obľúbil čítanie a písanie v takej miere, že po ukončení kurzu sa stal denným návštevníkom čítárne a na darovanom papieri písal všetkým, na ktorých si spomenul, aj najvzdialenejším príbuzným.
- c) Inde mali Róma, ktorý sa začal pekne učiť. Počas sviatkov dostal dovolenku a keď sa z nej vrátil, bol koniec jeho záujmu a usilovnosti. Po dlho pátraní, vyšetrovaní i treskoch sa vyspovedal: Otec sa mu vysmial, že sa učí písať, načo to bude potrebovať, nanajvýš vraj bude obecným pisárom a nezarobí si ani tol'ko, ako jeho otec muzikou.

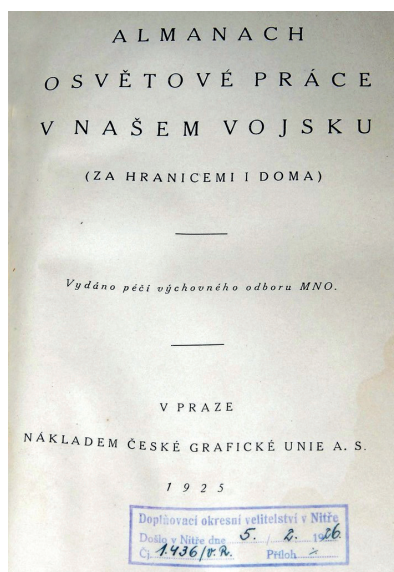
Podľa štatistických údajov prezentovaných Oberpfalcerom (1925, s. 292), bolo v rozpätí rokov 1920 – 1924 medzi mužstvom v armáde evidovaných 17.262 negramotných vojakov. Nie všetci však získali elementárne vzdelanie a to napr. preto, lebo predčasne opustili vojenskú službu. Ďalším dôvodom bolo to, že nie všetci vojaci úspešne zvládli záverečnú skúšku kurzu pre negramotných, ako to dokladuje tabuľka.

Tabuľka č. 22. Úspešnosť na záverečných skúškach kurzu pre vojakov-analfabetov

Rok	Počet na záver. skúške	Počet úspešných	% podiel
1922	2 582	1 990	77%
1923	2 709	1 954	72%
1924	2 225	2 152	95%

(Spracované podľa: Oberpfalcer, 1925, s. 292)

Podľa sumárnych počtov uvádzaných Oberpfalcerom (1925, s. 292) za obdobie r. 1919 – 1924 na vojne získalo elementárnu gramotnosť takmer 10 000 vojakov. „Vojíni analfabeti jsou povinni navštěvovati zvláštní kursy kde se jejich ročně asi 4 000 naučí čísti a psáti.“ (Velemínský, 1926, s. 512). Podľa ďalších zozbieraných údajov sa v r. 1919 – 1926 v kurzoch pre vojakov-analfabetov naučilo čítať a písať viac ako 15 000 vojakov (Lidová výchova medzi vojskom, 1926, s. 99). Tí, ktorí nezvládli tento kurz, absolvovali ho druhýkrát. Pre objektívnosť je nutné uviesť aj ten fakt, že učebnica „Veľký čitateľ“ bola zostavená v slovenčine, čo nevyhovovalo všetkým negramotným vojakom, nakoľko do armády na vojenskú službu nastupovali aj negramotní Česi, Rusíni, Nemci, Maďari či Rómovia. A aj samotní vyučujúci, osvetoví dôstojníci nie vždy ovládali slovenský jazyk, ktorým bola zostavená učebnica. „Pro vyučování negramotných užívalo se Kožíškova „Velkého čitatele“, který však neodpovídá úplně potřebám vojska, protože jest psán slovensky. Naši negra-

motní jsou arci též Slováci, mimo ně však i značná část Rusínů, menší procento Čechů a Němců, a ovšem i cikáni. Řeč vyučujícího má být vzorem, a to není, ježto správné slovenštiny obyčejně učitel nezná. Bylo by tudíž záhodno organosovati výchovu analfabetů na základě české učebné pomůcky pro dospělé a sestavené se zřetelem k vojenské službě. Pak by se dosahovalo výsledků ještě lepsích jak v boji proti negramotnosti, tak i v oboru vojenském, neboť nelze upříti, že se vojín s větší inteligencí dá snadněji i vojensky vycvičiti.“ (Horák, 1925, s. 341)

Cenným zdrojom o počiatkoch a prvých rokoch implementácie kurzov pre negramotných vojakov je publikácia „Almanach osvětové práce v našem vojsku. (Za hranicemi i doma)“, ktorú v roku 1925 vydal Výhovný odbor Ministerstva národnej obrany v Prahe. V ňom sú uvedené

aj príspevky popisujúce priekopnícke osvetové aktivity u jednotlivých útvarov, teda aj kurzy pre negramotných vojakov, z ktorých vyberáme tie, ktoré sa týkajú terajšieho územia Slovenska. Napr. posádky v Bratislave, Petržalke, Trnave, Hlohovci, Trenčíne a Žiline, rozmiestnené v rámci 9. pešej divízie, v oblasti výchovy negramotných vojakov v prvých rokoch dosiahli nepatrné výsledky. „O výchovu negramotného mužstva, ač u slovenských pluků jich bylo velké procento, se téměř nikdo nestaral. Nebylo času, nebylo také valného zájmu. U každého pluku byl sice ustanoven propagační a vzdělávací důstojník, ale jeho činnost nebyla přesně vymezena a služba ta neměla býti na újmu vlastní jeho služby řadové.“ (Sladký, 1925, s. 354). K zmene došlo po vydaní už spomenutého služobného predpisu Vých.-I. „Osvětová a mravní výchova vojska“ v roku 1920, kedy sa začali realizovať kurzy pre negramotných vojakov, ako aj systematická príprava poddôstojníkov pre činnosť lektorov. Ročne u tejto divízie získalo gramotnosť asi 500 vojakov a po návšteve týchto kurzov nie všetci boli úspešní, asi 0,4% museli navštevovať kurz ešte raz, no boli to väčšinou vojaci s určitou poruchou učenia a to hlavne z Rómskej populácie. (tamtiež, s. 360).

Z hľadiska vedomostnej úrovne vojakov, ktorá narukovali k útvarom, bola ešte horšia situácia na východe Slovenska. Napr. v Košiciach vojaci, ktorí narukovali, využívali voľné chvíle „jen k tělesnému odpočinku, neboť jejich kulturní potřeby byly pranepatrné, téměř žádné. Dosti velké procento mužstva bylo analfabetů a vědomosti ostatních byly minimální. Co uměli, to bylo jen se podepsat, nebo s velkou námahou napsat dopis domů. Většina z nich neznala ani roku svého narození.“ (Špaček, 1925, s. 365).

Kurzy pre negramotných vojakov sprevádzali i problémy, a to finančného rázu, napr. nedostatok financií na učebné pomôcky, častokrát nevyhovujúce priestory, vojaci-lektori, nepripravení na vzdelávanie negramotných, ba aj neochota samotných negramotných vojakov, pretože tieto kurzy sa konali v čase odpočinku a tým sa cítili ukrátení voči ostatným vojakom. K týmto problémom môžeme započítať i výsledok predchádzajúceho „vzdelávania“, ktorý sa odrazil aj v týchto skúsenostiach: „Naši slovenští vojáci bývají gramotní, ale maďarsky. Po slovensku nedovedou ani číst, ani psát, ani počítat a pravděpodobně ani myslet.“ (Kolínský, 1923, s. 370).

Predsa len zdarné výsledky tejto namáhavej práce prevládli nad všetkými ťažkosťami, ako to dokazuje aj postreh zo záverečnej verejnej skúšky kurzu pre negramotných vojakov konanej v jeseni r. 1922 v Bratislave, uverejnený v novinách „Slovák“ dňa 1. októbra 1922 a zapísaný v správe, ktorú vypracoval F. Sladký (1925, s. 360): „Radosť žiarila z očí vojakov, keď boli takými milými dárečky prekvapení. Učiteľom a dôstojníkom, ktorí svojou dobrotivosťou, trpezlivosťou a shovievavosťou vedeli z analfabetov urobiť súcich na niečo ľudí a takto obohatiť slovenský národ písať a čítať vedomými 57 jednotlivcami – sme s úprimným obdivom a vďakou zaviazaní.“

ZÁVER

Predložená monografická práca mala za cieľ na vybraných príkladoch v období od 19. storočia až do konca existencie medzivojnovnej ČSR (1918 – 1938) poukázať na historické podoby realizácie druhošancového vzdelávania na území Slovenska. Z časového hľadiska bola táto téma analyzovaná v dvoch odlišných obdobiach, ako z kontextu vyplýva aj s naznačeným vzťahom k problematike povinnej školskej dochádzky, ktorú sa v našich pomeroch prvýkrát pokúsil zaviesť panovník Jozef II. prostredníctvom nariadenia Inštrukcie pre vizitátorov národných škôl v Uhorsku z r. 1788.

V prvej etape, spadajúcej najmä do času pôsobenia štúrovskej generácie a obdobia po revolúcii r. 1848, bola táto téma prezentovaná prostredníctvom činnosti nedeľných škôl. Na rozdiel od krajín, kde sa kládli ich základy s dominanciou obsahového zamerania na náboženské vzdelávanie, na území Slovenska aj „vdďaka“ nedodržiavaniu povinnej školskej dochádzky, prioritne plnili inú úlohu. Aj keď prvá nedeľná škola založená v r. 1834 na našom území bola zameraná len na náboženské vzdelávanie, vďaka L. Štúrovi a jeho spolupracovníkom sa následne zakladané nedeľné školy orientovali na svetský obsah. Stali sa tak významným nástrojom druhošancového vzdelávania – na 1. stupni v boji proti elementárnej negramotnosti a na 2. stupni poskytovali mladým ľuďom a dospelým vyššie a prakticky orientované vzdelanie. K ich hlavným zakladateľom a organizátorom patrili farári, kňazi a učitelia, ktorí vo svojich sídlach vykonávali každodennú edukačnú prácu, ba dokonca evidujeme aj pôsobenie tzv. „podučiteľov“, ktorými boli starší žiaci zámerne pripravovaní pre výučbu v nedeľných školách a ta najmä v odlahých častiach sídiel, v tzv. kopaniciach.

Významným momentom existencie nedeľných škôl bol aj ten fakt, že súčasťou mnohých z nich boli aj knižnice, poskytujúce chudobnému obyvateľstvu jedinečný kontakt s novinami a knihami. Je len samozrejmé, že činnosť nedeľných škôl bola spájaná aj s výchovnými, resp. národnobuditeľskými aktivitami.

Druhou zvolenou etapou bolo obdobie existencie medzivojnovnej Československej republiky (1918 – 1938), kedy neblahým „dedičstvom“ nového štátneho útvaru boli negramotní dospelí Slováci. Pre poskytnutie druhošancového vzdelávania v rámci získania elementárneho vzdelania boli pre túto cieľovú kategóriu prijaté špecifické legislatívne opatrenia, ktoré umožňovali realizovať naukobehy (kurzy) pre negramotných, po krátkom čase premenované na ľudové naukobehy materinského jazyka. Každý naukobeh mal ustanoveného správcu, zväčša ním bol samotný učiteľ ľudovej školy, ktorý viedol agendu, napr. prítomnosť dospelých na naukobehu, preberaný obsah, zabezpečoval učebné pomôcky pre nemajetných dospelých žiakov a evidenciu finančných nákladov nevyhnutných na prevádzku miestnosti v škole. O každom naukobehu podával záverečnú správu príslušnému školskému inšpektorátu, ktorý tieto správy o naukobehoch v rámci svojej pôsobnosti spracoval a zasielal na Referát MŠANO v Bratislave za účelom vyúčtovania. Následkom ďalších legislatívnych noriem sa učiteľom prestala preplácať táto činnosť a postupne došlo aj k obmedzovaniu finančných zdrojov na prevádzku naukobehov.

S komunitou negramotných dospelých sa okrem civilného života musela spoločnosť vysporiadať aj v rámci armády. Pri nástupe na vojenskú službu bolo súčasťou prijíma-

nia nastupujúcich brancov aj zisťovanie ich stupňa gramotnosti a mnohí Slováci, ale nielen oni, sa preukázali ako negramotní. Vojenskými predpismi sa zaviedli kurzy pre negramotných vojakov, ktoré sa konali v čase voľna. Pre tento účel sa negramotní vojaci sústreďovali vo väčších útvaroch, neboli zaradzovaní do všetkých služieb a hlavne poddôstojníci, určení na zabezpečovanie osvetových aktivít, boli v špeciálnych kurzoch v teoretickej i praktickej rovine pripravovaní na výučbu negramotných vojakov, ktoré končili náročnými záverečnými skúškami.

Zaujímavosťou je fakt, že pre tento účel bola vypracovaná učebnica – šlabikár v slovenskom jazyku „Veľký čitateľ“ a pre vyučujúcich metodická pomôcka „Průvodce ke slabikáři pro lid“, čo však spôsobovalo aj problémy nielen samotným učiacim sa negramotným vojakom inej ako slovenskej národnosti, ale aj poddôstojníkom-vyučujúcim neslovákom. Kurzy pre negramotných vojakov sa končili záverečnými skúškami pred komisiou, najlepší účastníci boli oceňovaní hmotne a to najmä darom v knižnej podobe, alebo vydaním pochvalného uznania, no neúspešní museli absolvovať ďalší kurz.

Autor bude vďačný za každé pripomienky, podnety a návrhy pre ďalšie detailnejšie a dôkladnejšie spracovanie problematiky historického pohľadu na druhošancové vzdelávanie na Slovensku.

ARCHÍVNE PRAMENE

Archív Matice slovenskej v Martine

- Horský peší pluk, Turč. Sv. Martin – Matica slovenská, pozvanie na záverečné skúšky kurzu čítania a písania negramotných vojakov.
- Inštrukcie ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 14. červenca 1920 č. j. 28.480/3554 n.o., ktorými sa prevádza zákon zo dňa 7. února 1919, číslo 67. Sbierka zákonov a nariadení o organizácii ľudových kurzov občianskej výchovy na Slovensku. Fond Matica slovenská II, inv. č. 470/1921/11
- Kuratórium Štefánikovho ústavu, Turč. Sv. Martin – Matica slovenská, správa o činnosti ľudového kurzu pre ženy na Slovensku v školskom roku 1933/34. Fond Matica slovenská II, inv. č. 422/1934/94
- Kurz slovenčiny v Levoči. Fond Matica slovenská II, inv. č. 503/1923/22
- Remeselnícka jednota v Martine – usporiadanie kurzu slovenčiny v Levoči. Fond Matica slovenská II, inv. č. 521/1924/30
- Veliteľstvo 1. horského práporu, Turč. Sv. Martin – Matica slovenská, poďakovanie za darované knihy pre frekventantov kurzu negramotných vojakov. Fond Matica slovenská II, inv. č. 761/1936/159
- Výdavky Matice slovenskej za kurz slovenského jazyka zaslané Slovenskej remeselníckej jednote v Turčianskom Sv. Martine. Fond Matica slovenská II, inv. č. 521/1924/29

Slovenský národný archív v Bratislave

- Gr. kat. ľudová škola v Belži. Rozvrh hodín a učebnej látky poslucháčov ľudového naukobehu. Autor Anton Miščík, učiteľ. Fond Žiadosti a vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy, inv. č. 276, kr. č. 174.
- Ľudové naukobehy materinského jazyka v roku 1923/24. Vyúčtovanie. Školský inšpektorát v Prešove II. Fond Žiadosti a vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy, inv. č. 276, kr. č. 174.
- Ľudové naukobehy materinského jazyka v školskom r. 1928/29. Školský inšpektorát v Rožňave, zaslané dňa 20. novembra 1928 Referátu MŠANO v Bratislave. Fond Žiadosti a vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy, inv. č. 276, kr. č. 174.
- Ľudové kurzy materinského jazyka v škol. r. 1930/31. Školský inšpektorát v Rožňave, zaslané dňa 14. októbra 1930 Referátu MŠANO v Bratislave. Fond Žiadosti a vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy, inv. č. 276, kr. č. 174.
- Ľudovýchovné kurzy v r. 1926/27. Správa Školského inšpektorátu v Banskej Bystrici zaslaná dňa 2. februára 1927 Referátu MŠANO v Bratislave. Fond Žiadosti a vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy, inv. č. 276, kr. č. 174.
- Obežník č. 118. Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave z 1. decembra 1924 o organizovaní ľudových naukobehoch v škol. r. 1924/25. Fond Kurzy slovenského jazyka, inv. č. 250, kr. č. 146-150.

- Obežník č. 122. Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave zo 6. decembra 1924. Ľudové naukobehy roku 1924/25, pokyny o účtovaní. Fond Kurzy slovenského jazyka, inv. č. 250, kr. č. 146-150.
- Obežník č. 178. Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave z 11. decembra 1926. Slovensko, ľudovýchovné kurzy v r. 1926/27. Fond Kurzy slovenského jazyka, inv. č. 250, kr. č. 146-150.
- Obežník č. 203. Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave z 2. novembra 1928. Slovensko, ľudové naukobehy materinského jazyka v r. 1928/29. Fond Kurzy slovenského jazyka, inv. č. 250, kr. č. 146-150.
- Osvedčenie obecného predstavenstva. Vystavil starosta obce Riečka dňa 11.11.1928. Fond Žiadosti a vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy, inv. č. 276, kr. č. 174.
- Rím. kat. ľudová škola v Riečke. Prebratá látka v naukobehu materinského jazyka pre pokročilých usporiadaného od 11.XI.1928 – 9.XI.1928 v Riečke. Autor Ľudovít Čunderlík, učiteľ a správca naukobehu. Fond Žiadosti a vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy, inv. č. 276, kr. č. 174.
- Skúšky bývalých negramotných vojakov 25. marca 1926. Fond Skúšky negramotných vojakov, inv. č. 251, kr. č. 151.
- Skúšky negramotných vojakov v Bratislave 4. marca 1932. Fond Skúšky negramotných vojakov, inv. č. 251, kr. č. 151.
- Správa Školského inšpektorátu v Uhorskej Skalici o ľudových naukobehoch zo dňa 23.2.1925 pre Ľudovýchovné oddelenie Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave. Fond Ľudové kurzy materinského jazyka, inv. č. 276, kr. č. 173.
- Školský inšpektorát v Jelšave. Ľudové kurzy materinského jazyka. Správa o ukončení naukobehu. Fond Ľudové kurzy materinského jazyka, inv. č. 276, kr. č. 173.
- Žiadosť o podporu pre naukobeh materinského jazyka usporiadaného v Riečke v jesennom a zimnom období v jubilejného roku. Autor Ľudovít Čunderlík, učiteľ a správca naukobehu. Fond Žiadosti a vyúčtovanie podpory na rôzne ľudové kurzy, inv. č. 276, kr. č. 174.

Štátny archív v Košiciach

- Inštrukcia pre vizitátorov národných škôl (Instrukzion für die Visitatoren der Nationalschulen in Ungarn), Fond: Abovská župa, Správne písomnosti 1498 – 1850, D. Cirkevné a školské veci, inv. č. 860, sign. 1-65, č. kr. 196, AŽ D 1790/3

POUŽITÁ LITERATÚRA

- A Second Chance to Education*. Dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/07/08/a-second-chance-to-education>
- Almanach osvětové práce v našem vojsku. (Za hranicemi i doma)*. Praha: Nákladem České grafické unie a. s., 1925.
- Analfabeti ve francouzské armádě. *Vojenské rozhledy*, 1926, roč. 7, č. 4, s. 218.
- ALTUN, A. 2012. An Overview on UNESCO Activities in Connection with Media Literacy (1977 – 2009). Media & Information Literacy, 2012. Dostupné na: <https://milunesco.unaoc.org/mil-articles/an-overview-of-unesco-activities-in-connection-with-media-literacy-1977-2009/>
- BABILONSKÝ, K. 1947. Nedel'ná škola v Beckove pred 80 rokmi. *Osveta*, roč. II, č. 6, s. 230-232.
- BAKOŠ, S. (Ed.) 1996. *Antológia dejín slovenskej osvety. III*. Bratislava: Národné osvetové centrum. ISBN 80-7121-102-8
- BARNOVÁ, S. 2008. Škola a záťažové situácie v rodinách žiakov. In DANEK, J. (ed.) *Výchova v pedagogickom výskume a praxi*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, s. 431-444. ISBN 978-80-8107-007-7
- BLÁHA, I. A. 1927. *Problémy lidové výchovy: Její pojem, úkoly a předpoklady*. Praha: MLÚ.
- BOHUŠ, M. L. 1846. Založenja nedelnej školi v Německej Lupči. *Orol Tatránski*, roč. II, č. 39, s. 309-310.
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia Britannica. *Sunday school*. <https://www.britannica.com/topic/Sunday-school>
- ČEČETKA, J. 1943. *Průručný pedagogický slovník. II*. Turč. Sv. Martin: Kompas
- DANĚK, G. 1922. Diskusní příspěvek na jednání lidovýchovného sjezdu Svazu osvětového v Praze 1. – 3. července 1922. In RAMBOUSEK, A. (Ed.) *Snahy a směry naší lidové výchovy*. Praha: Svaz osvětový.
- DENCIOVÁ, E. 2013. Inštitucionálna báza miestnej kultúry a kultúrno-osvetovej činnosti. In MATULČÍK, J. (ed.) *Acta andragogica 3*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 273-291. ISBN 978-80-223-3369-6
- DOBIAŠOVÁ, Z. 2006. K počiatkom budovania slovenského národného školstva v prvom desaťročí ČSR. *Historické rozhľady*, roč. III, s. 119-140.
- ĐURIČ, L. - HOTÁR, V. S. - PAJTINKA, L. (Eds.) 2000. *Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika. Terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. ISBN 80-08-02814-9
- Early leavers from education and training*. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_leavers_from_education_and_training
- Early leavers from education and training by sex and labour status*. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_14/default/table?lang=en
- Empowering Out of School Young Mothers through Second Chance Education*. Dostupné na: http://www.unescodar.or.tz/unescodar/index.php?option=com_content&view=article&id=478:empowering-out-of-school-young-mothers-through-second-chance-education&catid=107:rokstories-samples&Itemid=510
- Encyklopédia Slovenska. IV. zväzok. N – Q*. Bratislava: Veda, 1980.

- FUTTER, O. 1922. Vyučovací metoda Komenského ve škole vojenské. *Vojenské rozhledy*, roč. 3, č. 4, s. 204-206
- GALLO, P. 1924. Ako som zaistil dochádzku ľudových naukobehov. *Ľudovýchovný vestník. Príloha úradných novín Župy košickej*, roč. I, č. 2, s. 1-2.
- GALLO, J. - ŠKODA, K. 1986. *Dejiny pedagogiky dospelých*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- GOGA, M. 1993. *Kapitoly z porovnávacjej pedagogiky dospelých*. Košice: Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach.
- HALL, J. C. 2006. Positive Externalities and Government Involvement in Education. *Journal of Private Enterprise*, roč. XXI, č. 2, s. 165-175.
- HORÁK, J. 1925. U 6. pěší divize (brněnské). In *Almanach osvětové práce v našem vojsku. (Za hranicemi i doma)*. Praha: Nákladem České grafické unie a. s., s. 339-344.
- HURBAN, J. M. 1846. *Slovo o Spolkách Mjernosti a Školách Nedělních*. V B. Bystrici: Tlačou Filipa Macholda.
- CHALOUPKA, A. – RAMBOUSEK, A. – TRNKA, T. (Eds.) 1926. *Pohledy do naší lidové výchovy*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav (Svaz osvětový).
- CHLUP, O. - KUBÁLEK, J. - UHER, J. 1939. *Pedagogická encyklopedie. II. díl. K – S*. Praha: Novina.
- CHRÁSTEK, M. 1847. Slovenski život. Z Hornej Súče (v Trenčjanskej stolici). *Orol Tatránski*, roč. III, č. 81, s. 646-647.
- IŠTVAN, I. 2013. Kooperatívne metódy a ich využitie v druhošancovom vzdelávaní. In IŠTVAN, I. – TEMIAKOVÁ, D. (eds.) *Druhá šanca vo formálnom vzdelávaní II. Aktuálne otázky, pohľady z praxe a perspektívy rozvoja*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 106-118. ISBN 978-80-555-3098-7
- International Standard Classification of Education. ISCED 2011*. Dostupné na: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>
- JANCURA, V. 2015. Patálie s (ne)gramotnosťou: od krížikov k srdiečkam. <https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/373419-patalie-s-ne-gramotnostou-od-krizikov-k-srdieckam/>
- JELÍNEK, K. 1936. *Príručka pre osvetových pracovníkov*. Bratislava: Osvetový zväz pre Slovensko.
- JIMENEZ, E. Y. - KISO, N. - RIDAO-CANO, C. 2007. Never Too Late to Learn? Investing in Educational Second Chances for Youth. *Journal of International Cooperation in Education*, roč.10, č.1, s. 89-100.
- K. Č. 1937. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: F. Borový - Čin.
- KÁZMEROVÁ, Ľ. 2008. Vývin školského systému na Slovensku v rokoch 1918 – 1939. In IVANIČKOVÁ, E. a kol. *Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku a v Československu v 20. storočí. Historik Ivan Kamenec 70-ročný*. Bratislava: Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama s. r. o, s. 44-58.
- KÁZMEROVÁ, Ľ. 2010. Výchova občana prostredníctvom bratislavského referátu Ministerstva školstva a národnej osvetu. *Forum historiae*, roč. 4, č. 1, s. 90-94. ISSN 1337-6861

- KÁZMEROVÁ, Ľ. 2012. Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém na Slovensku v rokoch 1918 – 1945. In KÁZMEROVÁ Ľ. a kol. *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava: Historický ústav SAV, s. 11-33.
- KÁZMEROVÁ, Ľ. a kol. 2016. *Premeny osvety a vybraných školských výchovno-vzdelávacích prostriedkov na Slovensku (1918 – 1939)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. ISBN 978-80-224-1536-1
- KELLY, D. M. 1995. School Dropouts. In CARNOY, M. (ed.): *International Encyclopedia of Education*. Oxford: Elsevier Science, 2nd ed., s. 308-313.
- Korešpondencia Jána Hollého. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1820/Holly_Korespondencia-Jana-Holleho/109
- KOSTURKOVÁ, M. 2014. Komponenty súvisiace s úrovňou kritického myslenia žiakov SŠ. In DUPKALOVÁ, M. – HUDÁKOVÁ, T. – IŠTVAN, I. (eds.) *Súčasný aspekt pedagogickej profesie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, s. 185-191. ISBN 978-80-555-1188-7
- KOVÁČ, D. (1998). *Dejiny Slovenska*. Nakladateľství Lidové noviny.
- KOWALSKÁ, E. 1987. *Štátne ľudové školstvo na Slovensku na prelome 18. a 19. stor.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- KOŽÍŠEK, J. 1921. *Průvodce ke slabikáři pro lid: Vel'ký čítatel'*. Praha: Státní nakladatelství.
- KRÁL, J. 1859. O nedelnej a sviatočnej škole, alebo o vyučovaní opakovacím. *Priateľ školy a literatúry (Príloha k Cyrillo-Methodovi)*, roč. 1, č. 6, s. 47-48.
- KRČMÉRY, Š. 1926. Osvetová práca na Slovensku. In CHALOUPKA, A. – RAMBOUSEK, A. – TRNKA, T. (Eds.) *Pohledy do naší lidové výchovy*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav (Svaz osvětový), s. 29-39.
- KRYSTOŇ, M. 2013. Historické aspekty voľnočasovej edukácie. In LUKÁČ, M. (ed.) *Edukácia človeka – problémy a výzvy pre 21. storočie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 53-57. ISBN 978-80-555-0825-2
- KUZMÁNY, K. 1848. Slovenski život. (Spolok všeobecnej vzdelanosti v B. Bistrici.) *Orol Tatránski*, roč. III, č. 92, s. 731-734.
- LAUCKÝ, G. 1935. Poslanie ľudovýchovy na Slovensku. *Náš ľud*, roč. VII, č. 9 - 10, s. 142-145.
- Launch of the 2019 SDG 4 Data Digest*. Dostupné na: <http://uis.unesco.org/en/news/launch-2019-sdg-4-data-digest>
- Lidová výchova medzi vojskom. 1926. In CHALOUPKA, A. – RAMBOUSEK, A. – TRNKA, T. (Eds.) *Pohledy do naší lidové výchovy*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav (Svaz osvětový), s. 98-103.
- Lidová výchova na Slovensku v r. 1922-23. In *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*, roč. V, č. 9, s. 529-530.
- LICHARD, D. 1850. Nedělné sskoly. (Slovenské noviny, čís. 41 z 9. apríla.) In HOUDEK, F. - KOBLIHA, K. (Eds.) 1943. *Výber článkov Daniela G. Licharda*. Bratislava: Družstevné vydavateľstvo a kníhkupectvo.
- LICHARD, D. 1863. Slovo k úvodu. (Obzor. Noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život, roč. I, č. 1, 5. okt. 1863, s. 1.) In HOUDEK, F. – KOBLIHA, K. (Eds.) 1943. *Výber článkov Daniela G. Licharda*. Bratislava: Družstevné vydavateľstvo a kníhkupectvo, s. 139-147.

- LICHARD, D. (1869). Ešte niečo k dejepisu Obzor-u. (Obzor. Noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život, roč. VII, č. 10, 5. apríla a č. 11., 15. apríla.) In: HOUDEK, F. – KOBLIHA, K. (Eds.) 1943. *Výber článkov Daniela G. Licharda*. Bratislava: Družstevné vydavateľstvo a kníhkupectvo, s. 139-147.
- KOLÍNSKÝ, J. 1925. U 2. horské brigády. In *Almanach osvetové práce v našom vojsku. (Za hranicami i doma)*. Praha: Nákladem České grafické unie a. s., s. 369-370.
- LIVEČKA, E. – SKALKA, J. 1983. *Slovník pedagogiky dospělých*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Lives Resumed by Education: The Second-Chance Education for Women and Girls in Nigeria*. Dostupné na: <https://en.unesco.org/news/lives-resumed-education-second-chance-education-women-and-girls-nigeria>
- LUKÁČ, E. 2015. *Kapitoly z dejín výchovy a vzdelávania dospelých*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1319-5
- LUKÁČ, E. 2022. Second-chance education in UNESCO activities – examples from history and some current forms. *Acta Educationali Generalis*, Vol. 12, Issue 3, s. 102-115. DOI: 10.2478/atd-2022-0026
- LUKÁČ, E. 2023. K niektorým výsledkom skúmania druhošancového vzdelávania na Slovensku. In KAMANOVÁ, L. - ADAMEC, P. - ŠIMÁNEŠ, M. (eds.) *Sborník z mezinárodní konference ICOLLE 2022 „Omnes, omnia, omnio“ pro 21. století*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, s. 123-133. ISBN 978-80-7509-922-8
- LUKÁČ, E. 2023. Historické podoby druhošancového vzdelávania na území Slovenska a jeho didaktické aspekty – vybrané príklady. In IŠTVAN, I. – TEMIAKOVÁ, D. (eds.) *Druhá šanca vo formálnom vzdelávaní II. Aktuálne otázky, pohľady z praxe a perspektívy rozvoja*. Prešov: Ústav pedagogiky, andragogiky a psychológie, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita v Prešove, s. 58-75. ISBN 978-80-555-3098-7
- LUKÁČ, M. – LUKÁČOVÁ, S. – PIROHOVÁ, I. 2019. Druhošancové vzdelávanie dospelých s nízkym stupňom vzdelania a bez vzdelania – otázky informovanosti a dostupnosti. In *MMK 2019: recenzovaný sborník příspěvků mezinárodní vědecké konference: Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky 2019* [online]. Hradec Králové: Magnanimitas akademické sdružení, s. 512-527. ISBN 978-80-87952-31-3.
- LUKÁČ, M. – TEMIAKOVÁ, D. 2021. Systémové prvky druhošancového vzdelávania. *Mladá veda/Young Science*, roč. 9, č. 1, s. 23-32. ISSN 1339-3189
- LUKÁČOVÁ, S. – LUKÁČ, M. – LUKÁČ, E. – PIROHOVÁ, I. – HARTMANNOVÁ, L. 2018. Prison Education in Slovakia from the Teacher's Perspective. *Journal of Prison Education and Recentry*, roč. 5, č. 1, s. 63-79. ISSN 2387-2306
- LUKÁČOVÁ, S. – LUKÁČ, M. – PIROHOVÁ, I. – LUKÁČ, E. – TEMIAKOVÁ, D. 2020. The Current Situation in „Second Chance“ Education in Slovakia. *Ad Alta*, roč. 10, č. 1, s. 166-171. ISSN 1804-7890
- LUKÁČOVÁ, S. – TEMIAKOVÁ, D. 2020. Druhošancové vzdelávanie dospelých odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody na Slovensku. *Mladá veda/Young Science*, roč. 8, č. 1, s. 167-179. ISSN 1339-3189
- Ľudové naukobehy. *Ľudovýchovný vestník. Príloha úradných novín Župy košickej*, 1924, roč. I, č. 2, s. 11.

- MAJER, Š. 1847. *Prostonárodno vichovoslovi čili paedagogia populárna*. Budín: Písmom Kr. Uhor. Univers. Kňíhtlačarňe, 1847. 203 s.
- MAKAROVÁ, S. 2005. Armáda pomáhala likvidovať negramotnosť. Dostupné na: <https://korzar.sme.sk/c/4544547/armada-pomahala-likvidovat-negramotnost.html>
- MAKAROVÁ, S. 2008. História. Dostupné na: <https://kosice.korzar.sme.sk/c/4411764/historia.html>
- MARKS, I. 2007. Osvetová a ľudovýchovná činnosť na Školskom referáte pod Štefánkovým vedením. In TIMKOVÁ, B. (Ed.) *Paedagogica 19. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 51-59.
- MARKS, I. - LAJČIN, D. 2017. *Anton Štefánek a slovenské školstvo v medzivojnovom období – vybrané problémy*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-1362-5
- MARTIŠ, J. 1973. Život a dielo Štefana Závodníka. *Biografické štúdie IV*. Martin: Matica slovenská, s. 11-37.
- MATULA, A. 1921. *Lidová výchova u nás*. Praha: Nákladem Československých podniků tiskařských a vydavatelských.
- MATULA, A. 1925. Pět let veřejné péče o výchovu lidu v Československé republice. In BALAŠ, R. a kol. *Pět let veřejné péče o výchovu lidu v Československé republice*. Zvláštní otisk z České osvěty. Praha: Nákladem České osvěty, s. 3-9.
- MATULA, A. 1928. *Lidová výchova v Československé republice*. Praha: Péčí Minsiterstva školství a národní osvěty ve státním nakladatelstve.
- MATULA, A. 1934. Lidová výchova a lidové knihovnictví. In *Dvacáté století. Co dalo lidstvu – výsledky práce lidstva XX. věku. Díl VII, Z duševní dílny lidstva. (Sborník pokroků současného lidstva)*. L. Orel, s. s. 393-404.
- MAULE, V. 1925. Pečlivosť o ľudové vzdelanie na Slovensku v zimnom období roku 1922/23 a 1923/24. In BALAŠ, R. a kol. *Pět let veřejné péče o výchovu lidu v Československé republice*. Praha: Nákladem České osvěty, s. 27-34.
- MÁTEJ, J. 1988. Ratio educationis z rokov 1777 a 1806 a ich význam v dejinách slovenského školstva a pedagogiky. In *Ratio educationis 1777 a 1806: prvá jednotná sústava výchovy a vzdelávania v dejinách našej kultúry* (s. 8-32). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MATULA, A. Pět let veřejné péče o výchovu lidu v Československé republice. In BALAŠ, R. a kol. *Pět let veřejné péče o výchovu lidu v Československé republice*. Zvláštní otisk z České osvěty. Praha: Nákladem České osvěty, s. 3-9.
- MILO, Š. 1995. *Slovenský učiteľ v rokoch prvej ČSR*. Nitra: Vlastným nákladom. ISBN 80-967362-2-1
- Naukobež pre ľudovýchovných pracovníkov na Slovensku. In *Zprávy Referátu min. škol. a nář. osvety v Bratislave*, roč. IV, č. 16, s. 135.
- OBERPFCALCER, F. Několik dat o výchově v naší armádě. *Vojenské rozhledy*, 1921, roč. 2, č. 4, s. 186-189.
- OBERPFCALCER, F. 1925. Osvětová práce mezi vojskem doma. In *Almanach osvětové práce v našem vojsku. (Za hranicemi i doma)*. Praha: Nákladem České grafické unie a. s., s. 109-427.
- OROSOVÁ, M. 2012. Osveta a ľudovýchova v kompetencii Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave v rokoch 1919 – 1939. In KÁZMEROVÁ, Ľ. a kol. *Pre-*

- meny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava: Historický ústav SAV, s. 35-54. ISBN 978-80-970302-5-4
- OROSOVÁ, M. 2015. Osveta a ľudovýchova sociálne slabých vrstiev spoločnosti v čase Veľkej hospodárskej krízy. *Forum Historiae*, roč. 9, č. 2, s. 134-151.
- OROSOVÁ, M. 2016. Osveta, súčasť výchovno-vzdelávacích prostriedkov na Slovensku. In KÁZMEROVÁ, L. a kol. 2016. *Premeny osvety a vybraných školských výchovno-vzdelávacích prostriedkov na Slovensku (1918 – 1939)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 11-26. ISBN 978-80-224-1536-1
- OROSOVÁ, M. 2018. Zlaté časy národnej osvety. Miesto národnej osvety v kultúrnej politike prvej Československej republiky. *Národná osveta*, roč. 28, č. 3-4, s. 10-18.
- Osnovy ľudových naukobehov; methodické pokyny. (Číslo 62.095-II. zo 6. XII. 1922.) In *Zpráva z Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave*, 1923, roč. IV, č. 1, s. 2.
- Osvětová a mravní výchova vojska. *Vojenské rozhledy*, 1920, roč. I, s. 124-125.
- PASIAR, Š. 1975. *Dejiny výchovy dospelých na Slovensku*. Bratislava: Obzor.
- PASIAR, Š. 1983. Pedagogické aspekty v diele Daniela Licharda a jeho In ČOMAJ, P. (Ed.) *Daniel Gabriel Lichard 1812 – 1882. Zborník prejavov a príspevkov zo spomienkových osláv, poriadaných 18.11.1982 v Skalici*. Skalica: Záhorské múzeum, s. 16-23.
- PASIAR, Š. - PAŠKA, P. 1964. *Osveta na Slovensku. Jej vznik, počiatky a vývoj*. Bratislava: Vydavateľstvo Osveta.
- PASIAR, Š. - PAŠKA, P. 1969. *Vzdelávanie ľudu na Slovensku. Náčrt jeho vývoja od prvopočiatkov až po súčasnosť*. Bratislava: Osvetový ústav.
- PASTERNÁKOVÁ, L. 2013. Nové trendy pri zefektívňovaní výučby. In LUKÁČ, M. (ed.) *Edukácia človeka – problémy a výzvy pre 21. storočie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 413-416. ISBN 978-80-555-0825-2
- PASTERNÁKOVÁ, L. – ZAHATŇANSKÁ, M. 2021. Primárne výchovné inštitúcie a ich vplyv na vzdelávanie. *Studia scientifica facultatis paedagogicae Universitatis catholica Ružomberok*, roč. XX, č. 5, s. 195-206.
- PATZAK, V. 1926. Organizácie ľudových kurzov, vyššie ľudové školy. In *Sjazd ľudovýchovných pracovníkov zo Slovenska v Štubnianskych Tepliciach na Turíce 1926 dňa 22., 23. a 24. mája*. Bratislava: Osvetový sväz pre Slovensko, s. 54-62.
- PAUČO, J. 1943. *Ľudovýchova u štúrovcov. Obdobie Slovenských národných novín*. Martin: Matica slovenská.
- PAVLÍK, O. (Ed.). 1984. *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1 A – O*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PAVLÍK, O. (Ed.). 1985. *Pedagogická encyklopédia Slovenska 2 P – Ž*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PAVLOV, I. 2017. *Učiteľská andragogika*. Prešov. Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1968-5
- PIROHOVÁ, I. 2021. Prekariát a druhošancové vzdelávanie. In BAKOŠOVÁ, Z. – DONČEVOVÁ, S. (eds.) *Pedagogika a andragogika I. (vedy o výchove a vzdelávaní)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 258-267. ISBN 978-80-223-5146-1
- PIROHOVÁ, I. – LUKÁČ, E. – LUKÁČOVÁ, S. 2020. *Druhošancové vzdelávanie v kontexte politik celoživotného vzdelávania a regionálneho rozvoja*. Prešov: PU v Prešove. ISBN 978-80-555-2609-6

- PLACHT, O. – HAVELKA, F. 1934. *Příručka školské a osvětové správy. Pro potřebu služby školských a osvětových úřadů a orgánů*. Praha: Státní nakladatelství.
- Poriadok cirkevnej knižnice a nedeľnej školy v obci Chrenovec. Dostupné na: http://www.hnkp.sk/zoznamte-sa-.../zoznamte-sa-...-s-alexandrombizayom.html?page_id=7577
- PORUBČANOVÁ, D. Bariéry a stratégie podpory druhošancového vzdelávania. In IŠTVAN, I. – TEMIAKOVÁ, D. (eds.) *Druhá šanca vo formálnom vzdelávaní II. Aktuálne otázky, pohľady z praxe a perspektívy rozvoja*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 23-33. ISBN 978-80-555-3098-7
- PRŮCHA, J. – VETEŠKA, J. 2014. *Andragogický slovník*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4748-4
- První vychovatelský kurs pro poddůstojníky z povolání. *Vojenské rozhledy*, 1922, roč. 3, č. 6, s. 368-369.
- Přednášky o lidové výchově a obecním knihovnictví abiturientům na ústavech učitelských a neodborných školách středních ve školním roce 1935/36. *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*, 1935, roč. XVII, sešit 10, s. 205.
- PŠENÁK, J. 2001. Uhorská školská politika v druhej polovici 19. storočia a boj Slovákov o slovenskú školu. In ŠVEC, Š. (Ed.) *Paedagogica 16*. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 107-118.
- PŠENÁK, J. 2011. *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*. Ružomberok: Verbum. ISBN 978-80-8084-704-3
- RAPANT, D. 1937. *Dejiny slovenského povstania r. 1848 – 49*. Martin: Matica slovenská.
- Ratio educationis 1777 a 1806: prvá jednotná sústava výchovy a vzdelávania v dejinách našej kultúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- RAMBOUSEK, A. (Ed.) 1922. *Snahy a směry naší lidové výchovy*. Praha: Svaz osvětový.
- RAMBOUSEK, A. 1928. *Lidová výchova československá po roce 1914*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav.
- REPČÁK, J. 1936/1937. Přednášky o ľudovej výchove na učiteľských ústavoch a stredných školách. *Náš ľud*, roč. IX, č. 2, s. 20-23.
- ROZINAJOVÁ, H. 1969. Nedeľné školy na Slovensku. *Jednotná škola*, roč. XXI, č. 2, s. 148-161.
- RUTTKAY, F. 1961. *Daniel G. Lichard a slovenské novinárstvo jeho doby*. Martin: Matica slovenská.
- RUTTKAY, F. 1965. *Samuel Jurkovič - priekopník slovenského družstevníctva a jeho doba*. Bratislava: Obzor.
- Second Chance Education and Vocational Learning Programme*. Dostupné na: https://www.bhp.com/-/media/documents/community/bhpfoundation/190704_bhp_foundation_second-chance-education-and-vocational-learning-programme.pdf?la=en
- SEDLÁK, I. 2012. *Východné Slovensko v letokruhoch národa*. Martin: Matica slovenská. ISBN 978-80-8128-035-1
- SCHUBERT, J. 1987. Ideovo-politické a mocenské motívy tereziánskych a jozefínskych školských reforiem. In HAMADA, M. - NOVACKÁ, M. (Eds.) *K dejinám školstva, vzdelanosti a kultúry v dobe osvietenскеj*. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica a Ústav školských informácií, s. 10-37.

- SLADKÝ, F. 1925. U 9. pěší divize. In *Almanach osvětové práce v našem vojsku. (Za hranicemi i doma)*. Praha: Nákladem České grafické unie a. s., s. 354-361.
- SLADKÝ, F. 1926. Spolupráca OOS s vojenskými osvetovými odbory. In *Sjazd ľudovýchovných pracovníkov zo Slovenska v Štubnianskych Tepliciach na Turíce 1926 dňa 22., 23. a 24. mája*. Bratislava: Osvetový sväz pre Slovensko, s. 94-98.
- STRNAD, E. 1955. O správnou metodu vyučování čtení. *Pedagogika*, roč. 5, č. 1, s. 25-36. ISSN 0031-3815
- ŠIMKOVIČ, B. 1938. Ľudová výchova na Slovensku za uplynulých dvacet rokov. In MATULA, A. – KUBÍČEK, J. – MOUCHA, A. (Eds.) *Idea československého štátu a ľudová kultúra. Prehľad verejnej péče osvetovej vydaný k druhému celostátnému sjezdu ľudovýchovných pracovníkov v Československej republike*. Praha: Státní nakladatelstvo, s. 80-95.
- ŠKODA, K. 1960. Osvetová práca v predmníchovskej republike. *Osvetový zborník*, roč. 2, č. 5, s. 14-27.
- ŠKODA, K. - PAŠKA, P. 1977. *Dejiny osvety v Československu 1918 – 1975*. Bratislava: Obzor.
- ŠKVARNA, D. a kol. 1999. *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 80-08-02977-3
- ŠPAČEK, F. 1925. Ze zprávy II. divise (košické). In *Almanach osvětové práce v našem vojsku. (Za hranicemi i doma)*. Praha: Nákladem České grafické unie a. s., s. 365-367.
- ŠPROCHA, B. - TIŠLIAR, P. 2016. *Transformácia plodnosti na Slovensku v 20. a na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo o. z. v spolupráci s Centrom pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska, FF Univerzity Komenského v Bratislave.
- ŠTANCL, J. 1929. Učiteľstvo a jeho mimoškolská činnosť. *Náš ľud. Ľudovýchovný vestník pre Slovensko*, roč. I, č. 7, s. 74-76.
- ŠTANCL, J. 1929. Učiteľstvo a jeho mimoškolská činnosť. (Pokračovanie.) *Náš ľud. Ľudovýchovný vestník pre Slovensko*, roč. I, č. 8, s. 92-94.
- ŠTEFÁNEK, A. 1898. Niečo o modernom vzdelávaní ľudu a knižniciach ľudových. I. *Hlas. Mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu*, roč. 1, č. 1, s. 6-8.
- ŠTÚR, Ľ. 1845. Terajšie ľudu vyučovaňje. (Pokračovaňje z predešl.) *Slovenskje Národňje Novini*, roč. I, č. 4, s. 13-14.
- ŠTÚR, Ľ. 1845. Ňedelnje školi. *Slovenskje Národňje Novini*, roč. I, č. 5, s. 17-18.
- ŠTÚR, Ľ. 1845. Ňedelnje školi. (Pokračovaňje). *Slovenskje Národňje Novini*, roč. I, č. 6, s. 21-22.
- ŠTÚR, S. 1845. V Zemjanskom-Podhradí v Trenčjanskej stol. *Slovenskje Národňje Novini*, roč. 1, č. 36, s. 143.
- ŠUŤÁKOVÁ, V. 2023. Druhošancové vzdelávanie z pohľadu nadnárodných a národných dokumentov. In IŠTVAN, I. – TEMIAKOVÁ, D. (eds.) *Druhá šanca vo formálnom vzdelávaní II. Aktuálne otázky, pohľady z praxe a perspektívy rozvoja*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 34-57. ISBN 978-80-555-3098-7
- ŠVEC, Š. 2008. *Anglicko-slovenský lexikón pedagogiky a andragogiky*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-89256-21-1.
- Timor-Leste Second Chance Education Programme*. Dostupné na: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P116520?lang=en>

- TIŠLIAR, P. - ŠPROCHA, B. 2017. *Premeny vybraných charakteristík obyvateľstva Slovenska v 18. – 1. pol. 20. storočia*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo o. z. v spolupráci s Centrom pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska FF UK v Bratislave.
- TRNKA, T. 1946. *Lidová výchova, její theorie, složky, metody a organisace*. Praha: Nákladem Masarykova lidov ýchovného ústavu.
- TRNKA, T. 1936. *V ývoj naší lidové výchovy*. Praha: Nákladem Masarykovho lidov ýchovného ústavu (Svazu osv ýtového).
- TVETIpedia Glossary. Second chance education. [cit. 2021-10-8] Dostupné na: <https://unesco.org/home/TVETIpedia+Glossary/filt=all/id=677>
- VAJCIK, P. - SCHUBERT, J. - MÁTEJ, J. 1971. *Vybrané kapitoly z dejín školstva a pedagogiky na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- V. S. L. (1845). *Ďenník Domáci*. Od Žilini z Trenčjanskej stolice. *Slovensk je Národň je Novini*, roč. I, č. 36, s. 141-143.
- VELEMÍNSKÝ, K. 1926. Školství a lidová výchova. In CHALUPNÝ, E. (Ed.) *Slovník národohospodářský, sociální a politický. Díl I*. Praha: Knih tiskárna Otakar Janáček, s. 508-512.
- VESZTRÓCZY, Z. 2015. Modernizácia a/alebo maďarizácia (Školská politika a ľudové vzdelávanie v hornouhorskom slovenskom regióne v rokoch 1867 – 1918 (s. 214-235). In *Acta historica neosoliensia*, roč. 18, č. 1-2. B. Bystrica: Belianum, vydavateľstvo UMB.
- VLČEK, J. 1929. Ľudové naukobehy. II. *Náš ľud. Ľudov ýchovný vestník pre Slovensko*, roč. I, č. 6, s. 65-66.
- Vojenská osveta v r. 1923. *Ľudov ýchovný vestník. Príloha úradných novín Župy košickej*, 1924, roč. I, č. 2, s. 14
- V ýnos Ministerstva školství a národní osv ýty ze dne 10. října 1924, čís. 112234-V, o vzdělávacích kursech pro ženy. In *V estník Ministerstva školství a národní osv ýty*, roč. VI, sešit 10, s. 466-468.
- V ýnos MŠaNO zo dňa 26. apríla 1927, č. 45.305-I, o predĺžení povinnej dochádzky školskej do škôl ľudov ých a občianskych (meštianskych) na Slovensku na osem školských rokov. In *V estník Ministerstva školství a národní osv ýty*, 1927, roč. IX, č. 5, s. 169-170.
- Zákon zo dňa 13. júla 1922 č. 226, ktorým sa menia a doplňujú zákony o obecných a občianskych školách (Malý školský zákon). In PŠENÁK, J. (Ed.) *Pramene k dejinám československého školstva*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 56-65.
- ZÁVODNÍK, Š. 1846. *Škola dedinská alebo spôsob ľahkého uvedenia škôl dedinských*. Banská Bystrica.
- ZBAVITEĽ, A. 1928. *Ľudovou výchovou k zaisteniu slobody*. Praha: Štátn e nakladateľstvo.
- ZBAVITEĽ, A. 1932. *Ľudová výchova na vidieku*. Prešov: Štehtrovo kníhkupectvo a nakladateľstvo.
- Zpravodajské a vzdelávací odbory v vojsku. In *V estník. Č.S. ministerstva národní obrany*, 1918, roč. 1, č. 3, s. 5.
- 4th Global Report on Adult Learning and Education. Leave no one behind: participation, equity and inclusion*. Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2019, s. 121. ISBN 978-92-820-1232-1

REGISTER

Alleine, J. – 23
Altun, A. – 12, 82
Babilonský, K. – 32, 82
Balkovič, G. – 36
Bancík, P. – 36
Barnová, S. – 7, 15, 82
Batěk, A. – 72
Běhal, A. – 62
Bizay, A. – 35, 36
Bláha, I. A. – 40
Bohuš, M. L. – 30, 82
Botto, J. – 62
Bystrý, Š. – 62
Caban, O. – 35
Čečetka, J. – 40,
Černohorský, J. – 36
Červinka, L. – 62
Čipka, J. – 36
Čunderlík, L. – 52, 81
d'Alembert, J. – 16
Daněk, G. – 58, 82
Denciová, E. – 24
Dejmek – 72
Dianovský – 36
Diderot, D. – 16
Dvorský, H. – 72
Đurič, L. – 15, 22, 82
Emler, J. – 62
Engliš, L. – 62
Eötvös, J. – 34
Ferenčík, D. – 36
František Jozef I. – 20
Fritsch, A. – 36
Futter, O. – 70, 83
Gallo, J. – 83
Gallo, P. – 48, 83
Garaj, J. K. – 73
Goga, M. – 8, 83
Gotčár, M. – 31
Grosmann – 36
Hall, J. C. – 10, 83

Haužvic, Č. – 72
Havelka, F. – 6, 88, 103
Helvétius, A. – 16
Herman, F. – 62
Heřmanský, F. – 62
Hlavaj, J. – 56
Hlaváč, O. – 30
Hoffman, J. – 62
Holček, J. – 22
Hollý, J. – 35, 50, 84
Horák – – 72
Horák, J. – 76, 83
Hotár, V. S. – 15, 22, 82
Hraško, D. – 36
Hudáček, M. – 36
Hurban, J. M. – 6, 22, 26, 27, 28, 36, 83, 99,
101
Hurdálek, J. – 62
Hyroš, M. – 31
Chlup, O. – 39, 83
Chrástek, M. – 24, 34, 83
Chyský, Č. – 72
Iran, B. – 62
Ištvan, I. – 10, 83, 84, 85, 88, 89
Jancura, V. – 71, 83
Jankovec, V. – 62
Jelínek, K. – 6, 44, 83
Jimenez, E. Y. – 9, 83
Junas, J. – 36
Jurkovič, S. – 22, 28, 36, 88
Jozef II. – 18, 19, 78
Kálal, K. – 62
Kázmerová, L. – 7, 39, 40, 41, 83, 84, 86, 87
Kelly, D. M. – 9, 84
Kiso, N. – 9, 83
Klíma, J. V. – 72
Kolínský, J. – 76, 85
Komenský, J. A. – 16, 70, 82, 83
Koričánsky, Ď. – 30
Korínek, Š. – 36
Kosturková, M. – 14, 84
Kowalská, E. – 19, 84
Kožíšek, J. – 43, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 75,
84, 103, 104

Kraus, F. – 62
 Král, J. – 28, 84
 Krčméry, Š. – 62, 84
 Krman, D. – 30, 36
 Kroiher, F. – 62
 Kroušl – – 72 –
 Krystoň, M. – 7, 21, 84
 Kubálek, J. – 39, 83
 Kubíček, A. – 62
 Kukučín, M. – 52, 104, 107
 Kulhánek, F. – 52, 104, 105, 107
 Kusý, J. – 30
 Kubányi, A. – 36
 Kunszt, J. – 36
 Kuzmány, K. – 30, 31, 84
 La Mettrie, J. O. – 16
 Lajčín, D. – 86
 Laucký, G. – 6, 61, 84
 Lányi, K. – 62
 Lichard, D. G. – 31, 32, 34, 84, 85, 87, 88
 Livečka, E. – 22, 85
 Lukáč, E. – 10, 12, 29, 85, 87
 Lukáč, M. – 10, 14, 84, 85, 87
 Lukáčová, S. – 9, 10, 15, 85, 87
 Majer, Š. – 35, 36, 86
 Majthényi, J. – 36
 Makarová, S. – 65, 71, 86
 Mareček, J. – 36
 Mareš, F. – 62
 Markovič, J. – 62
 Marks, I. – 44, 86
 Marossy, P. – 36
 Martiš, J. – 28, 30, 86
 Masaryk, T. G. – 58, 63, 64, 83, 84, 85, 88, 90
 Matula, A. – 6, 39, 40, 42, 43, 46, 58, 59, 63, 66, 86, 89
 Matúška, J. – 49, 50
 Maule, V. – 44, 45, 47, 48, 50, 51, 61, 62, 86
 Mazel – 72
 Mátej, J. – 16, 19, 86, 90
 Medvecký, L. – 62
 Mikulík, P. – 30
 Milo, Š. – 64, 86
 Modráni, K. – 36
 Montesquieu, J. S. – 16
 Moural, J. – 62
 Oberpfalcer, F. – 6, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 86
 Orosová, M. – 38, 39, 44, 86, 87
 Országh, J. – 36
 Pachman, F. – 36
 Pajtinka, L. – 15, 22, 82
 Pasiar, Š. – 7, 31, 32, 36, 58, 87
 Pasternáková, L. – 8, 87
 Paška, P. – 25, 36, 58, 87, 89
 Patzak, J. – 43, 87
 Pavlík, O. – 15, 22, 39, 87
 Pavlov, I. – 38, 87
 Paučo, J. – 87
 Pešl – – 72
 Pirohová, I. – 10, 12, 85, 87,
 Placht, O. – 6, 88, 103
 Porubčanová, D. – 14, 88
 Procházka, F. – 72
 Procházka, J. – 72, 73
 Průcha, J. – 22, 88
 Pšenák, J. – 20, 38, 88, 90
 Radlinský, A. – 36
 Raikes, R. – 23
 Rambousek, A. – 6, 43, 44, 70, 72, 82, 83, 84, 88
 Ráth, A. – 62
 Repčák, J. – 63, 88
 Rešetka, M. – 24, 36
 Ridao-Cano, C. – 9, 83
 Rokoš, Š. – 36
 Rosol, E. – 62
 Rotarides, J. – 36
 Roubal, J. – 62
 Rousseau, J. J. – 16
 Rozinajová, H. – 7, 25, 34, 36, 88
 Rón, K. – 72
 Russ, R. – 62
 Ruttkay, F. – 28, 34, 88
 Sedlák, I. – 21, 88
 Schneider-Trnavský, M. 62
 Schubert, J. – 19, 88, 90

Skalka, J. – 22, 85
 Sladký, F. – 70, 71, 76, 77, 89
 Sladký, K. – 62
 Sokolócy, K. – 36
 Stanek, J. – 36
 Strnad, E. – 70, 89
 Sucharda, J. R. – 70
 Sucháč, K. – 27, 99
 Szechényi, I. – 30
 Šimko – 72
 Škoda, K. – 7, 25, 59, 83, 89
 Škultéty, J. – 62
 Škvarna, D. – 22, 89
 Špaček, F. – 76, 89
 Šprocha, B. – 21, 42, 89, 90
 Šrobár, V. – 52, 104, 105, 107
 Štancl, – J. – 42, 47, 89
 Štefanovič, S. D. – 31
 Štúr, J. – 36
 Štúr, Ľ. – 6, 22, 24, 25, 26, 30, 50, 78, 89, 95, 97
 Štúr, S. – 36
 Šulc, D. – 62
 Šuťáková, V. – 14, 89
 Švec, Š. – 10, 88, 89
 Tajovský, J. G. – 52, 104, 107
 Temiaková, D. – 14, 15, 83, 85, 88, 89
 Terézia, M. – 16, 18
 Tišliar, P. – 21, 42, 89, 90
 Trnka, T. – 38, 83, 84, 90
 Uher, J. – 39, 83
 Úlehla, J. – 62
 Úlehla, M. – 62
 Vajcik, P. – 19, 90
 Vansová, T. – 52, 107
 Velemínsky, K. – 44, 75, 90
 Vesztróczy, Z. – 20, 90
 Veteška, J. – 22, 88
 Vlček, J. – 62, 90
 Vochoč, V. – 72
 Votruba, J. – 62
 Vyšný, E. – 30
 von Holbach, D. – 16
 Voltaire, J. M. – 16
 Wesley, J. – 23
 Winstanley, G. – 22, 23
 Wirt, Z. – 62
 Zahatňanská, M. – 8, 87
 Záhorský, Š. – 31
 Závodník, Š. – 22, 28, 29, 30, 36, 86, 90
 Zbaviteľ, A. – 57, 62, 90
 Zirps, J. – 62

PRÍLOHY

Nedeľné školy (1. časť)

Ludovít Štúr

Videli sme v predchádzajúcich článkoch veľkú potrebu verejného vyučovania a videli sme ešte veľké nedostatky z tohto ohľadu v našej krajine. Tomuto nedostatku, ktorý pred pár časmi aj v iných európskych krajinách panoval a sčiasťky ešte aj u vysokovzdelaných západných národov európskych trvá, pomáhali znamenite na konci minulého stoloetia povstale ústavy, takrečeno nedeľné školy. Námera týchto škôl bola a je všetkým tým, ktorí dobrodenia toho, vyučovania školského, v svojom detinstve a v mladom svojom veku účastnými sa nestali, alebo ktorí len málo sa v tomto veku v školách podučili a v priebehu času zábudlivosťou aj o to prišli alebo prichádzajú, toto dobrodenie udeľovať a ich s prvými v živote neobchodne potrebnými známostami oboznamovať. Aj na tých ešte sa vyučovanie v týchto ústavoch rozširuje, ktorí zo škôl niečo vyniesli, poučenie ale v rozličných známostiach potrebujú a napospol na všetkých tých, ktorí sa učiť chuť majú. Pri-púšťajú sa k nim i mladší i starší, dobre, že aj títo, bo nikdy sa človek, čo by jako starý bol, všetko dokonale nevyučí a naveky niečomu priučať sa má, lebo dlhé je umenie, ale život je krátky. I v našej vlasti od daktorého času sa začínajú ukazovať tieto znamenité ústavy, nedeľné školy, založené a pestované od ľudí pilných a svedomitých, duchom lásky k blížnym svojim naplnených. Tým s radostnejší srdcom vítame my povstanie týchto ústavov vo vlasti našej, čím sme viac o veľkom ich pre ľud a krajinu úžitku a o veľkej ich potrebe pre vlasť našu, kde mnoho ešte nedostatku v poučení ľudu, presvedčení. Ony doplňujú a nahradzujú to, čo ľudia v mladom svojom veku či vlastnou, či druhých okolností vinou zanedbali a sú takrečeno školy pre obecný ľud náhradné, preto mali by všade, kde sa len koľvek uviesť môžu a k tomuto vonkajších potrieb málo, tým ale viac šľachetnej horlivosti a lásky k blízkym treba, pozakladať a po krajine našej tak, ako aj po iných krajinách európskych a menovite aj po dedičných zemiach rakúskych, napr. v samom Rakúsku, Česku, porozširovať. Školy tieto sú vo vlasti našej novým úkazom, zákonom ešte nič o nich a ich zriadení nie je ustanovené, a preto zanechané sú dosiaľ a myslíme, aj na budúci čas budú súkromných pilnosti, horlivosti a ochoty. A toto zakladanie a vedenie nedeľných škôl v obciach nikomu lepšie nestojí jako učiteľom cirkevným, farárom, slova Božieho kazateľom a učiteľom školským; oni sú vodcovia duchovní ľudu, už teda podľa svojho povolania sväto sú zaviazaní ľud sebe zverený ku všetkému dobrému a poučiteľnému viesť a ho známostami náboženskými a aj inými obohacovať, oni sú vycvičenejší, vzdelaní alebo práve aj učení, oni majú veľkú dôveru ľudu a naposledok ani majú k tomu aj čas a čo jako sú aj prácami obsypaní, nájdú ho, keď len vôľu k tomu pridajú. Horlivosť a ochotnosť duchovných správcov ľudu nášho je jedna hlavná podmienka zakladania nedeľných škôl; keď túto duchovní správcovia ukážu a ukázať ju pri vyučovaní, zmravňovaní ľudu je svätá ich podľa úradu a záväzku povinnosť, ostatné sa potom dariť bude a nedeľná škola v obci sa založí. Nemyslíme, žeby ľud niekde bol tak surový, tak nezna-božský, tak o seba nedbanlivý, že by, keď správcovia jeho duchovní ho k navštevovaniu nedeľnej školy pozvú, na toto pozvanie nedbal a znamenitého tohoto ústavu celkom sa odhodil, naopak vidíme, že všade, kde len koľvek sa nedeľná škola otvorila, s radosťou

do nej sa dal a pilne ju navštevoval. Dobre to ľud cíti, že on málo vie, ťažko mu prichádza v každej najmenej veci sa k iným o radu, o pomoc obracať musieť, neraz si horko, že sa v mladosti svojej málo naučil, sťažuje a naspäť so svoje mladé letá, len aby sa viac naučiť mohol, žiada, vidíme krem toho, že náš ľud je veľmi zvedochtivý, že sa pri nedeli a sviatku do knížiek, keď ich rozumie, s radosťou berie, netreba teda o ňom pochybovať, že by do nedeľných škôl, keď sa mu otvoria, s radosťou nechodil a s radosťou sa v nich nepodúchal. Len v takých osadách a obciach, kde by sa boli mravy napospol najmä pijanstvom docela zhubili, kde čas nedeľný po službách Božích v krčmách nemilobohu tráviť už do obyčaja prišlo, len tam, veríme, že by nedeľné školy neboli napospol s radosťou od ľudu prijaté, ale i tam sa nájdú vždy múdrejší, cnostlivejší a poriadnejší otcovia čeladní a hospodári, nájdú sa vždy aj zvedochtyvejší, ešte neskazení mladí chasníci, ktorí s radosťou do nedeľnej školy vstúpia a iným príkladom dajú. Prv alebo neskôr pôjdu aj druhí za nimi, lebo taká je povaha ľudská, že čo aj zlému sa oddá a čo aj dlhšie časy v ňom strávi, predsa sa na hlas prenikavý, na príklad dobrý a šľachetný spamätá a zo zlého sa otriasať začína. Človek je človek, svedomie jeho, keď sa raz v ňom vzbudilo, nikdy sa viac docela vonkoncom udusiť a zatarasiť nedá. Ale i tam, kde sa v obciach už zlé mravy z pijanstva, tejto studne hnusných výstupkov, vyľahli a ľud naprašili, i tam najviacej na duchovných správcoch záleží, aby ľud k niečomu lepšiemu priviedli a ho aj k nedeľným školám naklonili; treba len vôle pevnej, nezlomnej a tak sa tvotiť dá. Výhovorky, že ľud tu alebo tam nie je k tomu náklonný, že sa mu už mnoho nahovorilo, nakázalo a že nič na to nedbá, že sa už aj niečo začalo a zase sa rozsypalo, sú len zástera a nechuti alebo malej horlivosti k činnosti.

Slovenskje Národňje Novini, 5. číslo, Pjatok 15. Klasňa (augusta) 1845, s. 17 – 18.

Nedeľné školy (2. časť)

Ľudovít Štúr

Škola nedeľná podľa potrieb tých, ktorí ju navštevujú, na dvoje by sa deliť mohla; jedni sú takí, ktorí v detinskom svojom veku najmenšieho vyučenia nemali, alebo čo aj mali, zábudlivosťou neskôr o to prišli, druhí, ktorí sa v niečom, v najprvších známostiach, podchytili a to, čo sa naučili, aj dodržali, podľa tohto teda delilo by sa nedeľné vyučovanie na dvoje, jedno by bolo pre takých, ktorí sú celkom nevedomí, druhé pre takých, ktorí sú podučení v známostiach najpotrebnejších a tamtí by patrili k nižšej, títo k vyššej škole. Vyučovanie by bolo pre oboch osobitné, jedno za druhým, alebo v tom samom čase na rozličných miestach viesť by sa mohlo od dvoch rozličných osôb, tamto asnáď od školského učiteľa, toto od samého farára, sl. b. kazateľa. V nižšej školy by boli hlavné predmety: a) čítanie, b) písanie, c) počtovanie, d) učenie v náboženstve; v druhej vyššej: a) cvičenie sa v reči materskej a skladanie v nej, b) počtovanie vyššie, c) prírodoskus (fyzika) s obzvláštnym pozorom na úkazy prirodzené, u nás sa zjavujúce, d) prírodopis so zvláštnym pozorom na naše kovy, rastlinstvo i zvery, e) história všeobecná nakrátko, obšírnejšie našej vlasti, f) zemepis, najmä Európy a hlavne vlasti našej, g) známosť krátka krajinských zákonov, najmä čo sa obecného ľudu týka, h) hospodárske veci, užitočné nové v tomto ohľade vynálezy, i) zábavné a ponaučné všelijaké rozprávky, a naposledok aj niečo o obchode. (Knihy k tomuto potrebné, krem iných, v druhých rečiach spísaných, v našom jazyku by boli: Zábavy nedělní, čili prostonárodní poučování v silospytu (fyzika) od dr. F. S. Kodyma, v Prahe (vyhodí v Prahe po zvážkoch, knžka výborná); Fysika Michalkova, Přírodopis od Staňka, v Prahe; Naučení pro lid obecný o domácích jedech a kazijedech, o jedovatých rostlinách od Amerlinga, v Prahe; Jádru historie všeobecné od Šoltísa; Histórie králův uherských od Semiana; Balbiho zemepis; Známost' vlasti od Palkoviča; Summa práv uherských od Feješa (už je trochu zastaralé dielko); Přemyslný posel od Amerlinga; Čítanka od Kollára; Makrobiotika, preložená do nášho jazyka od Palkoviča; pre evanjelikov: Osvícený křesťan evanjelický od Štěpána lešky atd'. atd'. Výťah z gramatiky našej reči slovenskej onedlho na svetlo vyjde a priať by bolo, aby čím skôr niekto i históriu krajiny našej vyvedenejšiu i zemepis úplnejší a všetky premeny obsahujúci i terajším potrebám primeranú známost' zákonov vlasti našej na svetlo vydal.)

Čas, v ktorom by sa vyučovanie držať mohlo, najpríhodnejší by bol v nedeľu po dokončených službách Božích, bo vtedy i čas majú k tomu všetci najlepší i sa takéto vyučovanie najlepšie na tento zasvätený deň svedčí. Dobré by bolo, keby vrchnosti obcí pod čas vyučovania žiadne zhonby po krčmách a uliciach nedovoľovali, aby sa pohoršenie nezavdávalo a od navštevovania hodín daktorí ľahkomyselnejší neodtáhovali. V lete, keď veľké roboty poľné staja a ľud sa cez celý týždeň v potu tvári na poli napracoval, i v nedeľu odpočinku potrebuje a tiež aj z veľkej čiastky niekde na našich stranách svetom sa rozchádza, dobre by bolo vyučovanie nedeľné prenechať a ho len zase potom na jeseň, keď roboty poľné viac a viac prestávajú, začať.

S nedeľnými školami mohli by sa aj iné užitočné veci zaviesť, menovite založiť a sporiadať by sa mohli knihovne k čítaniu pre ľud, jako to aj inde v incý krajinách pri nedeľných školách vidíme, potom tiež ľud by sa tu pripravovať mohol k spolkom miernosti,

pre nás náromne užitočným a neobchodne potrebným. Knihy do knihovne kupovali by sa z príniesiek peňažitých samých poslucháčov nedeľných prednášaní, ktoré príniesky, pravda, veľmi malé by byť museli a každý týždeň, jestli by boli najmenšie, každý mesiac, jestli by boli patrnejšie, znášať by sa mohli. Keby sa raz malý základ urobil, príniesky tieto riadne by celkom prestali a potom by sa len peniaze za požičané knihy od čitateľov vyberali a knihovne z týchto peňazí rozmnožovala. Máme potom tiež tú nádej, že by sa pre takéto obecný úžitok donášajúce knihovne aj šľachetní dobrodincovia, ktorí by ich alebo peňažite alebo knihami podporovali, našli a k prvým by sme my samé zemské panstvá, k druhým knihy vydávajúcich spisovateľov pripočítali. Zemské panstvá so zmáhaním sa vzdelanosti svojich poddaných len vyhrať môžu, bo namiesto surových, neohrabaných poddaných, až takých mali, dostali by poriadnejších a mravnejších, potom tiež, na čo sa pozor obrátiť musí, predsebabravejších, šanobnejších a tak majetnejších, ktoré by svoje príslušnosti poriadnejšie a lepšie splácali. Ale zemským panstvám na väčšej vzdelanosti i mravnosti svojich poddaných už pre samú jej vysokú cenu záležať musí, niet potom peknejšieho dobrodenia nad to, ktoré sa lepšej stránke človeka, t. j. duchovnej, urobí. Poddaní tiež pracujú a namáhajú sa pre panstvo; dobrodenie podobné od panstva bolo by pre poddaných odmenou, ktorou by aj oddanosť a lásku poddaných k panstvám svojim utvrdilo.

Žiadnej nemáme pochybnosti, že by spisovatelia sami knihami od seba vydanými takéto knihovne podľa možností napomohli, bo tak by knihy ich žiadaný úžitok väčší vydávali a na mnohých pôsobili. (K tomu cieľu by sa v novinách našich založenie každej nedeľnej školy, jestli je aj s knihovnou spojená, od predstavených oznámiť mohlo, aby darovliví a štedrý dobrodincovia vedeli, kam a komu by knihy svoje k obecnému úžitku obetované poslať mali. Obetovať by sa knihy mohli pod tou podmienkou, aby boli zaraz, jestliže by knihovne pre dajakú príčinu zahynula, alebo samému spisovateľovi, alebo inej váženej osobe alebo jednému mravnému telu navrátené, ktoré by potom zase knihy k tej istej námere obrátili a na iné miesto pod tou samou podmienkou poslali. Spomenuté do novín poslané oznámenia vydavateľstvo novín vďačne na svetlo vydá. Mohli by sa potom v novinách aj poistenia nad prijatím kníh pre odstránenie všetkých iných prekážok oznamovať a tak jedni druhých o činnosti ubezpečovať.)

Predstavení nedeľnej školy opatrovali by aj knihovne, oni by tiež knihy, jaké kúpiť sa majú, ustanovovali i obstarávali. Počty by viedol jeden od samých údov k tomu vyvolený, zámožnejší a statočný obyvateľ obce a skladali by sa verejne.

Veľký, bezmierny je úžitok nedeľných škôl a s nimi spojených knihovien; ľud sa vzdeláva, od surovosti, neohrabanosti odstáva, hrubé výstupky opúšťa, sa zmravňuje a zlepšuje a miesto daromného alebo bezbožného času mrhania na dobré, užitočné práce navyká. Ľud vzdelanejší má vážnosť k vrchnosti, predstaveným, on obecné veci s radosťou a svoje povinnosti s vďačnosťou vykonáva, preto máme pevnú nádej, že za príkladom založených už u nás nedeľných škôl, napr. v Nitrianskej, Trenčianskej atď., iné obce pôjdu a šľachetní priatelia ľudu nášho na založenie ich s celou dušou nastávať budú. Nedostanú, pravda, za to žiadnej vonkajšej na ten čas odmeny, ale ktoráže odmena pre poctivého, šľachetného človeka je peknejšia nad povinnosť pracovania a namáhania sa za dobro obecné a nad uznanosť dobrých?

Slovenskje Národňje Novini, 6. číslo, Utorok 19. Klasňa (augusta) 1845, s. 21 – 22.

Príloha č. 3.

Z á k o n i Ň e d' e l n e j Š k o l i B r e z o v s k e j, od 10-ho Dubna r. 1842 do 30 Června 1843 vidanje a uvedenje.

I. O Ň e d' e l n e j Š k o l e v ú b e c.

Ňed'elňa Škola je Ústav pre mešťanou, remeselníkom, obchodníkom, sedľakom, áno všetkých, ktorí bo vo známostiach prospešných a k povolaniu svojmu potrebných zrosť brat' a tím celom v popoludňajších hodinách Ňed'elných a sjatočných do školi sa schádzať chceli. Ňed'elnja Škola táto má teda slúžiť k vzdelaniu tím, ktorí veľmi si váža ušlechtilú zábavu v poučení sa záležiacu, lež rozkoše, leňivenje a zaháľenje. Boh požehnaj toto predsevzaťje !

II. O P r e d n á š a ň j a h Ň e d' e l n o - s v j a t o č n í c h.

Prednášaňje alebo Učeňje v Ňedele a Svjatki miesto majúce budú ale v tomto sa pohibovať: Buďe sa prednášať všetko, čobi mohlo napomocť známosti roľníckje, hospodárske, remeselníckje, kupeckje; potom sa buďe vipravovať z historie svetskej uhorskej krajini, a tjež aj z historie národa Slavanskjeho; budú sa ďalej prednášať životopisi slávnich mužou, ktorí velikje a slávne skutki na svetě vikonali; budú sa tjež aj mravnje a náboženskej príkladi privádzať, a pri tom sa ňezabudne aňi na novje skúšenosti a nálezki v remeslách, obchoďe, kupectve atd. Urobenje, áno aňi na zdravje a potrebi domáce, tak že každý človek buďe muocť najst' tuto poučeňje, poťešeňje a osvjeťenje seba samjeho.

III. O P r e d s t a v e n í c h Ň e d' e l n e j Š k o l i.

Prednosta Ňed'elnej Školi Brezovskej ja na ten čas D.C.H. Pán Kaplán M. J. Hurban; Miesto-Prednosta víborne učení Pán Karol Sucháč, ktorí oba zo zvláštnej láski k národu slovenskjemu prednášaňje višje pripomenutích známostí na seba vzali. O budúcom veľoňi Predstaveních len to rjeť a pripomenúť mohli zakladateľja prví Ňed'elnej školi tejto, že kvet alebo pád Ústavu tohto visieť buďe od horlivosti údou a Predstaveních spolu. Až buďe hotovosť k umeňu a láska vzdělanosti u poslucháčou, najdu sa a budú aj Predstavení; a až budú Predstavení ochotní, budú aj poslucháči snažní: Boh požehnaj oboch a odmeň každou dobrou Predsevzaťje hojním prospechom.

IV. O U d o c h Ň e d' l n e j Š k o l i.

Ústav tento je na základě spoločnej túžbi po umeňjach a horúcej láske k viším, tím duchovnejším života potrebám založení: preto tjež prvšja vímika Údou je, abi túžili po umeňi a rozpáleni boli horúcou láskou k ústavu tomuto, tú istú službu konajúcemu. Abi ale predca istí porjadok biť mohou, a abi tím snadnejšje všetkej dôležitosti išli, sutanoveňje sú nasledujúce pravidla pre Údou a síce:

1. Udom Ňed'elnej školi je ten, kdo sa dá sám dobrovolne za takjeho do počtu Údou zapísať a zavjaže sa úctu, vďačnosť a lásku k Predstavením, k zákonom ale poslušnosť dokazovať a zachovávať.

2. Každí úd je zavjazani hñed' pri vstupovañí svojom do ústavu tohto pouročnú taxu predkom zložit'.
3. Taxa ale, alebo plat ročnǐ ustanovenǐ je nasledujúcim spuособom, a síce:
 - a) Údovja prvoročnǐ to jest, tí, ktorí po prvší raz vstupujú do tohto Ústavu, plaťit' majú ročne 40 xr. str. to jest štiricat grajcjarou na strjebre.
 - b) Údovja druho-ročnǐ, to jest tí, ktorí už jeden rok údmi boli plaťit' majú ročne 24 xr. str. atd.
 - c) Údovja treťo-ročnǐ, plaťit' majú len 12 xr. str. to jest atd.
 - d) Štvrto, páto – šesto atd. Ročným údom ñeháva sa sloboda napomuocť čím kolvek bi chceli, bez toho, abi právo údou k Ñed'elnej škole straťili: Oñi teda – ñech sú aj v buducnosti Strážcovja tohto ústavu prepotrebnjeho.
4. Ktorí ud bi ale zunuvan a na duchu svojom ochoreu, tak že bi ñechceu viac údom biť, tomu sa žjedním spuособom vistúpeñja zabrañuvat' ñesmje, to sa mu ale za povinnost' nakladá, abi svoj umisel Predstavenemu oznámiu, jináč buďe vždi jako dlžnik považovanǐ a kjaždeho pou roka zaplaťeñje svojho dlhu, k jakjemu sa zajazau požaduvanǐ a do zápisnǐch knǐh jako dlžnik zapisuvanǐ.
5. Poñeváč sa Údovja školi ñed'elnej obchodom a remeslami svojími mnohorazi zañe-prázñenǐ, teda sa navštevuvañje Ñed'lnǐch a svjatočnǐch Prednášañǐ prísñe ñepredpisuje, ale len na svedomje a dobrú vuolu zañeháva. Prednášať sa buďe vždi kedi kolvek sa údovja zídú, a pri tom nebude sa na počet' ohlad brať.
6. Z prednášañja sa žjaden ñevitvára, údovja ale majú prednost' pred ñeudmi, abi kedi sa ích viac zišlo ñeúdovja údom mjesto a predok postupit' povinnǐ boli.
7. Každǐ skutočnǐ, to jest plaťjaci úd má právo zákoni na školu túto sa vzťahujúce spolu vidávať, na počti sa domáhať, knihi čítať, pri prednášañǐ prítomnǐm biť, slovom, všetkǐ prospechi a práva tak zakusuvat', jako starosti a bremená s tím spojenje znášať.
8. Zákoni dávajú všetci údovja spolku; Zákona platnost' ale len v tedi buďe uved'ená, keď vetšina údou s Predstavenímǐ na ñom sa uzñesje, všetko čo sa takto ustanovǐ zavjazani buďe zaždǐ úd zachovávat'.

V. O Knihovñi

Knihovña je základ Ñed'elnej školi. Ona má dávat' prostrjedki k vzd'elávañú sa údou. Knihovña ñech je jako matka, ktorá buďe zaopatruvat' d'jetki svoje pokrmami a nápojmi, abi ñezomdleli; údovja zas ñech budú jako vernje d'jetki starajúce sa o to, abi matka ích od ñích milovaná a podla síl a možnosťi napomáhaua bola.

Počjatok svoj vzala Knihovña táto z láski a horlivostí zakladaťelou prvích, jak Predstaveních tak aj údou, a záležǐ do terajška z kasñe, ktorú dali údovja spraviť, a knǐh, ktorej sa za peñjaze od údou zloženje kúpili a na prosbu Predstaveních od Visoko čteních panou Vlast'encou darom dostali, a ktorích ñje len počet'dost' hojnǐ, ale aj cena vnuterñja velika je. Duochodok teda knihovñi do teraz bou a aj na budúce buďe dvojakǐ, a síce ročñje taxi údou a láska k osvet'e a dobročinnost' tunajších i venkouských pánou Vlast'encou.

Správa a zákoni knihovñi tejto sa tǐkajúce sú tjeto:

1. Knihovník je na tento čas pan Mjesto prednosta, ktorí klúč od nej má, kníhi darom prijatje aj kúpenje do menoslovu zapisuje, čtenárom vidáva a spátkom prijíma, pokladnicu na starost'i má, počti každjeho pouroka skladá, a o to sa svedomiťe s prednostom stará, abi knihovňa zrost brala, preto spolu dlžníkou napomínajú, za dari prijatje menom školi d'akujú, knihouňu Vlast'encom porúčajú, a tak spravu knihovni cele sebe zverenú majú.
2. P. Prednosta dohljada na knihovňu starje sa o porjadok v plaťení, počti verejňe čítanje a za pravje uznanje podpisuje, s Dobrod'incami knihovni dopisuje a pána Knižovníka vo všetkom podporuje a je mu radou na pomoci.
3. Každí úd muože čítať kníhi, abi sa ale aj s tím knihouvňa napomáhala ustnovenuo je, abi ad jednej kníhi jakokolvek na jeden tídeň grajciar šajnoví sa plaťiu.
4. Na proti tomu sa nezabrňuje čítaňje kníh ani neúdom, ba ani venkovským, ven z Brezovej bívajúcim, len že plat sa viší preto ustanovuje, že takí na jeden tíden 6 xr. šajnovích, jestli bi ale dakdo z takích kníhu više jedneho mesjaca u seba mau, povinen bude 9 xr. šajn. tídenne zložiť.
5. Žjaden nšsmje kníhu od jedneho mesjaca dlžej u seba držať, hiba bi sa oznámiu a prepísať dau.
6. Straťená kníha musí od toho, kdo si jú vzau navráťená biť, alebo musja biť za ňu peňjeze zloženje, jestli bi ale len pokazená bola, teda ju na svoje útrati musí dať popravíť ten, komu sa vidala.
7. Z pomedzi údou sa vivolí jeden Dozorca Počtou, ktorí bude s pánom Prednostom počti aj doma prehljadať a podpisovať verejňe.

(Prepis z publikácie Hurban, J. M. 1846. Slovo o Spolkách Mjernosti a Školách Ňed'elních. B. Bistrica : Tlačom Filipa Macholda, s. 61-65)

Príloha č. 4.

Ľudové naukobehy materinského jazyka na Slovensku

(Výtah z instrukcie z 24. XI. 1920, č. 77.875)

1. Veden péči o blaho ľudu na Slovensku, vyzývám školské úrady a združenia, ktoré majú vo svojom programe vzdelávanie ľudu, aby horľivo zakladali ľudové naukobehy materinského jazyka. Štát na ne poskytne primerané podpory.
2. Úkolem jejich jest poskytnouti obyvateľstvu škole odrostlému základní i doplňovací vzdelání, kterého se mu dříve na školách nedostalo. Ukládám školským úřadům, aby při každé vhodné příležitosti živým i psaným slovem poučovaly obyvateľstvo o prospěchu, který mu přinese znalost jazyka materinského a života národního, získaná četbou a psaním.
3. Naukobehy začátečnické buďtež organisovány pro obyvateľstvo neznalé písma, naukobehy pokračovací pro obyvateľstvo, které potřebuje doplňovacího vzdelání.
4. Referát pro lidovou výchovu v Bratislavě řídí tuto lidovýchovnou akci, zasílá potřebné pomůcky učebné, sestavuje statistické přehledy všech naukobehů.
5. Školdozorský úřad dává v obvodu své působnosti podnět k pořádání naukobehů, schvaluje správu naukobehů, vyplácí správcům státní podpory, dozírá sám anebo jím pověřený zástupce na vyučování v naukobezích. Dozor vykoná aspoň jednou v každém naukobehu.
6. Naukobeh může pořádati se souhlasem školdozorského úřadu každá korporace, která má ve svojem programu péči o vzdelání a výchovu ľudu. Ve styku s úřady ostatními zastupuje pořadatelstvo osvětové a občansky dobře kvalifikovaný správce naukobehu, kterého potvrzuje příslušný školdozorský úřad.
V obcích s méně než 5 000 obyvatelů lze poskytnouti podporu tolika jednomu začátečnickému a jednomu pokračovacímu naukobehu.
7. Osvětová nebo politická korporace, která hodlá v místní obci uspořádati lidový naukobeh, obstarává vyučovací místnost, provede zápis a oznámí prostřednictvím příslušného školského inspektorátu referátu pro lidovou výchovu v Bratislavě místo a druh naukobehu, jméno a bydliště jeho správce, počet přihlášených a zapsaných účastníků, počet vyučovacích hodin a den zahájení naukobehu. Naukobehy nutno zahájití nejpozději 15. prosince každého roku.
8. Je-li do začátečnického naukobehu přihlášeno aspoň 30, do pokračovacího aspoň 40 účastníků, lze účastníky podle věku a schopností zařaditi do dvou oddělení.
Kde to poměry dovolují anebo toho vyžadují, lze zřídití jeden naukobeh pro více obcí. Naukobehy jsou koedukační. Kdekoliv jest to bez obtíží možno, jest čas vyučování dáti na nedělní odpoledne.
9. Naukobehy jest zpravidla pořádati ve škole, jen výjimečně lze připustiti jako učebnu jinou místnost, kde není přístupu k pití lihovin.
10. Úkol naukobehů začátečnických nelze stanoviti jednotně. Účastníci jejich musí však získati nejméně tolik, kolik lze získati v obecné škole za první dva roky, aby se mohli po ukončení naukobehu samostatně zdokonalovati především ve čtení, pak v psaní.

11. Účastníci bud' teŹ do vyučování uvedeni způsobem poutavým, šetrícím lidského sebevědomí dospělých osob. Učitel vystřihá se při vyučování všeho, čím by vzbudil nechuť k učení a návštěvě škol.
12. Učebnou pomůckou je pro začátečníky „Velký čítatel“, šlabikár pro l'ud, pro učitele „Průvodce“ od Jos. Kožíška, vydáné ve Státním nakladatelství.
K vyučování čtení a psaní lze podle okolností připojiti počítání, prostý a věcný výklad a rozhovor z vlastivědy, z nauky občanské, ze zeměpisu, recitaci učitelovu a zpěv národních písní.
13. V naukobezích pokračovacích jest prohlubovati a rozšiřovati učivo elementární. Předměty jsou: slovenský pravopis, čtení, jednoduché písemnosti jednacích, základy počtářství, rozpravy z vlastivědy, z nauky občanské, z praktického života hospodářského.
14. Vhodným doplňkem naukobehů jsou nedělní besídky s programem zábavně poučným: s přednáškou hospodářskou nebo občansky výchovnou a se zpěvem, hudbou, recitací, po případě se světelnými obrazy.
15. V učebně naukobehů pokračovacích jest podle možnosti vykládati časopisy, aby kursisté si mohli před vyučováním čísti a aby se v nich vzbudila snaha po založení čítárny.
16. O návštěvě v obojích naukobezích a o probraném učivu nechť vedou učitelé záznamy ve formě třídní zápisnice.
Účastníkům naukobehu mohou správcové vydávati frekventační vysvědčení bez známky z prospěchu.
17. Za každý uplynulý měsíc naukobehu budiž koncem měsíce školskému inspektorátu jako dozorčímu orgánu podán stručný výkaz látky v naukobehu probrané, počtu vyučovacích hodin a návštěvy. Školský inspektorát vyplatí správci naukobehu na základě této zprávy honorář: za vyučovací hodinu 10 Kč, za přednášku 30 Kč.
18. Po ukončení všech naukobehů v příslušném obvodu zašle školský inspektorát Referátu pro lidovou výchovu přehlednou zprávu, obsahující údaje o druhu a počtu naukobehů, o počtu účastníků v jednotlivých naukobezích, o počtu vyučovacích hodin, jména učitelů a řečníků, názvy přednášek, po případě přiloží články časopisecké, týkající se naukobehů, a vyúčtuje státní podpory.
Renumerace dozorců naukobehu činí za každý řádný naukobeh 50 Kč; za každou inspekci, řádně vykonanou, v zápisnici zaznamenanou, přísluší dozorcům naukobehu – nebo jeho zástupci – v místě jeho působení 15 Kč, mimo ně 20 Kč.
19. Učebnice a nutné učebné pomůcky bud' teŹ pro každý kurs opatřovány hromadně prostřednictvím referátu pro lidovou výchovu v Bratislavě a bud' teŹ rozdávány nemajetným účastníkům zdarma.
20. Kde by pořadatelům nebylo možno získati od obce nebo jiné korporace zdarma světlo a otop, poskytne školdozorský úřad výjimečně také podporu k tomuto účelu.
21. Očekávám, že osvětové a politické korporace hojnou měrou použijí této příležitosti a přičiní se, aby se co nejvíce vžila myšlenka l'udových naukobehů materinského jazyka.

Placht, O. – Havelka, F. 1934. Příručka školské a osvětové správy. Pro potřebu služby školských a osvětových úřadů a orgánů. Praha: Státní nakladatelství, s. 1427 – 1428.

Osnovy ľudových naukobehov; methodické pokyny

(Číslo 62.095 – II. zo 6. XII. 1922)

Všetkým školským inšpektorátom

Naukobehy začiatovníkov:

Naukobeh pre začiatovníkov nech je vydržovaný týždenne po tri vyučovacie hodiny, z ktorých dve budú vo večerných hodinách všedného dňa, tretia podľa možnosti v nedeľu odpoľudnia. Práca v týchto naukobehoch nech sa obmedzuje zvlášť na čítanie a písanie v rozsahu látky prvých dvoch školských rokov školy ľudovej. Učiteľom sa odporúča, aby na konci každej hodiny, najmenej však raz do týždňa podávali poslucháčom jednoduchým a prístupným spôsobom výklady z vlastivedy (ako pomôcka môže slúžiť Klímova „Vlastiveda“). Pre osvieženie výkladov môžu byť okrem hymien nacvičené niektoré pekné národné piesne, spevom ktorých môžu sa končiť vyučovacie hodiny. Všetky výklady budú podávané najjednoduchším a zaujímavým spôsobom, aby si učiteľ už v prvých hodinách nadobudol záujem a dôveru poslucháčov, potrebné pre radostnú spoluprácu. Veľmi pečlivo sa treba varovať všetkého, čo by sa mohlo dotýkať citu a sebavedomia účastníkov a naopak vždy zdôrazňovať, že nie je ich vinou, že nemali príležitosť sa vzdelávať, ale že ich snaha nahradiť zameškané, je tým chválhodnejšia.

Za pomôcku pre vyučovanie čítania a písania nech sa užíva len Kožíškovho „Veľkého Čitateľa“, vydaného Štátnym Nakladateľstvom. Každý učiteľ nech si k tomuto „Čitateľu“ objedná „Průvodce“, ktorý bude preňho vhodnou a dostatočnou pomôckou. Obe knihy na žiadosť inšpektorátu opatrí hromadne referát ministerstva školstva a národnej osvety, akonáhle bude sem so správou o započatí naukobehov oznámený potrebný počet výtiskov. Cena „Veľkého Čitateľa“ je 7 Kčs 20 hal. za kus a nech ohlásia školy súčasne počet celkom nemajetných účastníkov, ktorí si knižku zadovážiť nemôžu; pre tých bude aspoň z čiastky potrebný počet učebníc zakúpený z prostriedkov štátnych.

Učitelia nech si vopred rozdelia učebnú látku tak, aby ju v tridsiatich hodinách naukobehu mohli dokonale prebrať a nacvičiť. Postup učenia nech dodržiavajú presne podľa Kožíškovej učebnice. Časť učebnej doby nech sa venuje aj vlastivede so zreteľom k miestnym pomerom a krátkej dobe naukobehu.

Naukobehy pokročilých:

Základnou myšlienkou naukobehov pre pokročilých je, aby sa rozšíril obzor ich všeobecných vedomostí vôbec a aby sa zdokonalili v čítaní, písaní a praktických dôležitých úkonoch početných. Pre čítanie nech si volia učitelia zvlášť četbu obsahu dejepisného ako: Kulhánkove „Dejiny Slovenska“, Bottove „Krátke dejiny Slovákov“, Šrobárovu „Vládu ľudu v demokracii“, Spisy Gregora Tajovského, Spisy Kukučínove a pod. Kde by nebolo vôbec možné tieto knižky si opatriť, môže sa užívať aj školských čítaniek pre školy ľudové. Tiež čítanie o významných časových udalostiach z denných a týždenných časopisov ako aj poučných článkov z časopisov ľudovýchovných má značnú cenu výchovnú, zvlášť keď na čítanie takých vecí nadviaže sa vysvetľujúci rozhovor.

Pri čítaní bude vždy dosť príležitostí k poznávaniu domácej vlastivedy, štátneho sriadenia a občianskej nauky, ako aj dôležitých poznatkov z prírodných vied. Výdy a všade nech sa zdôrazňuje význam materinského jazyka, národného svojrázu, krásy a ceny ľudského kroja a umenia.

Pri písaní nech sa všade dozerá na správnosť slovenského pravopisu a za učebnú látku nech slúžia zvlášte najdôležitejšie písomnosti denného života: zostavovanie krátkych a jednoduchých dopisov, účtov, poisteniek, smlúv, vyplňovanie poštových a iných úradných tlačív, s ktorými sa ľud v dennom živote stretáva.

V počtoch nech sa opakujú len štyri základné početné úkony s číslami celými a desatinnými (na dve miesta), prepočítavanie mier, váh a peňazí, aj základu počtu percentového, so zreteľom na vypočítavanie úrokov. Najvhodnejšou a najzaujímavejšou látkou cvičenia v počtoch je návod, ako v domácnosti zapisovať príjmy a vydania a udržiavať tak stály prehľad vlastného hospodárenia.

Vlastiveda

Účastníci naukobehu majú v prvom rade poznať zemepis vlastného kraja, Slovenska a celej Republiky. Teprv potom by bolo látku rozširovať. Zo základných pojmov všeobecného zemepisu nech nadobudnú najdôležitejšie vedomosti o zemeguli, slnci, hviezdách, zdánlivom a skutočnom ich pohybe. Nech poznajú príčiny striedania dňa a noci a ročných dôb. Pri výučbe zemepisu nech používajú učitelia čím viac obrazových pomôcok a kde ich niet, môžu požiadať o pomoc najbližšie školy alebo Okresné Osvetové Sbory.

Dejepis

Bezpodmienečne musia byť účastníkom vyložené najvýznamnejšie doby a udalosti z dejín Československého národa. Učitelia môžu dobre využiť na prebudenie zájmu dejinných udalostí, odohrajvších sa vo vlastnom ich kraji, ako aj historických povestí a rozprávok týkajúcich sa domácich miest, ruin, zámkov a pod. Dobrou pomôckou budú aj tu dejiny Kulhánkove, Bottove a Klimova Vlastiveda a časopis Slovenská Vlastiveda.

Občianska nauka

Každý účastník naukobehu musí aspoň v hlavných rysoch poznať štátne sriadenie Československej republiky, základné povinnosti a práva občanov. Nech učitelia poučujú účastníkov o kompetencii úradov samosprávnych i štátnych, vychádzajúc od správy obce, okresu a župy. Doporučuje sa tiež, aby účastníci naukobehu poznali účel, právomoc a pôsobnosť vyšších úradov štátnych a kde sú umiestnené.

Prírodné vedy

Účastníci majú aspoň v hlavných veciach poznať zariadenie ľudského tela, čo mu škodí a osoží. Nech sa prístupným a názorným spôsobom poukazuje na následky nesprávneho života, zvlášte na následky požívania liehových nápojov, fajčenia a nemierného tancu. Bud' vysvetlený význam telocviku, čistoty tela, čistoty a vetrania príbytkov, príčiny šírenia nákazlivých chorôb; ženy nech najdu poučenia o správnom ošetrovaní kojencov a detí vôbec. Výborné pomôcky pre tieto veci nájdú učitelia v Šrobárovej „Zdravovede“ a knižke prof. Brdlíka „Dieťa kojeneč“.

Naukobehy pre pokročilých buďte dva razy do týždňa vždy po dvoch hodinách naraz, aby asi za desať týždňov bola látka prebraná. Aj tu musia učitelia osviežovať prácu rozhovorom s účastníkmi, prispôsobujúc vždy učivo miestnym pomerom a využívajúc dôležitých udalostí k všestrannému poučeniu ľudu. Učobné hodiny dobré je končiť spoločným spevom národných piesní. Záujem o naukobeh povzbudia istotne tiež občasná recitácie, alebo voľné rozprávania niektorého účastníka o tom, čo alebo v kursu alebo sám pekného čítal.

Prácu naukobehov pre začiatočníkov aj re pokročilých majú doplňovať nedeľné zábavne-vzdelávajúce ľudové besiedky. Vhodným miestom pre besiedky práve tak, ako pre naukobehy je len škola. Iba tam, kde by nebolo vôbec možné naukobeh či besiedku pre nedostatočné miestnosti v škole odbavovať, môže sa použiť aj miestnosti inej; ale nikde nesmie sa pri tom trpieť pitie a fajčenie! - Besiedky majú byť ukážkou ušľachtilej zábavy a zaujímavého poučenia. Preto musí ich program obsahovať časť zábavnú aj poučnú. Zábavnú časť nech podľa možnosti vyplnia sami účastníci naukobehu spevom, hudbou, recitáciami, divadlom prípadne aj ukázkami telocvičnými. Tu možno predčítať vybrané a vhodné ukážky z dobrých kníh, lebo časové udalosti z dennej tlače, ovšem s vylúčením akejkoľvek stranníckej politiky, aby sa tak prebúdzal záujem ľudu o čítanie vôbec a zvlášte o čítanie dobrých spisov. Pri týchto besiedkach majú učitelia najlepšiu príležitosť povzbudiť shromaždený ľud k spoločnému odoberaniu niektorých dobrých časopisov, ktoré mali by tam byť verejne vyložené.

Poučná časť besiedky má byť vyplnená alebo krátkou poučnou prednáškou, alebo čítaním vhodných vzdelávacích článkov. Najlepšie hodia sa zaujímavé články z dejepisu, zemedelstva, otázky národohospodárske a socialné, ukážky zo slovenskej literatúry, zvlášte keď opisuje históriu nášho oslobodenia a jeho terajšie dôsledky. Tu môžu učitelia celkom nestranne vysvetliť ľudu aj program všetkých politických strán, vysvetliť príčiny a význam vystáhovalectva, dôležitých nových nariadení a zákonov a pod. Tu bude tiež najvhodnejšia pôda, na ktorej možno získať porozumenie občanov pre založenie miestnej verejnej knižnice a zdôrazniť praktickú dôležitosť vzdelania pre jednotlivca i národ.

Pri celej práci v naukobehoch musia mať učitelia na pamäti, že voľbu a rozsah učiva je treba vždy prispôbovať úrovni a potrebám poslucháčov; ale jedno treba uplatniť všade rovnako: Podávať radšej menej dobre, ako mnoho len povrchné!

Správca referátu ministerstva školstva a národnej osvety, Folprecht v. r.

Príloha č. 6.

Referát Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave

Ľudové naukobehy v r. 1924/25

V Bratislave dňa 1. prosinca 1924

Číslo 65/380-II / 18418 ai. 1924

Obežník č. 118.

Všetkým školským inspektorátom na Slovensku.

Ako v rokoch minulých bud'te aj v tomto roku na všetkých ľudových školách na Slovensku, kde prejavia občania záujem o ďalšie vzdelávanie, zriadené ľudové naukobehy materinského jazyka. Naukobehy, ktoré nech započnú sa podľa možnosti ešte v prosinci t. r. trvajú 30 – 40 vyučovacích hodín, konajú sa v určité, presne stanovené dni v hodinách večerných, prípadne v nedeľu po poludní v miestnostiach škôl.

Pre začiatočníkov, ktorí nevedia dosiaľ čítať a písať bud'te zriadené osobitné oddelenia, v ktorých prevažná časť vyučovacích hodín venovaná bude výučbe čítania, písania a základných úkonov početných. Pri čítaní nájde sa príležitosť zdôrazniť základné prvky domácej vlastivedy a československých dejín.

Pre pokročilých, ktorí navštevujú naukobehy druhý, alebo tretí raz, bud' k četbe vybraná vhodná látka z domácej literatúry slovenskej, pri čom zvlášte upozorňujem na ľudové diela Tajovského, Kukučína, Vansovej, Vajanského, ďalej na Kulhánkove dejiny, ktoré môžu byť dobrým podkladom výučby dejín podobne ako Bottove Krátke dejiny Slovákov. Šrobárova „Vláda ľudu v demokracii“ a „Ľudová zdravoveda“ sú tiež veľmi vhodným materiálom pre četbu a výklad čítanej látky. Vhodným doplnkom četby sú písemné práce účastníkov, reprodukujúce vlastným stručným spôsobom poznatky nadobudnuté z četby. Z praktických dôvodov nech sú účastníci poučovaní o najdôležitejších domácich písemnositkách, vyplňovaní poštových tlačív, tlačív finančných úradov (priznanie k daniam) a pod.

O všetkých hodinách naukobehu vedie učiteľ zápis, z ktorého musí byť patrné:

Deň, hodina a trvanie výučby.

Látka vyučovacia.

Počet prítomných účastníkov.

Učitelia nech pamätajú hneď od počiatku na to, aby zadržali úradnej potrebe najlepšie práce účastníkov kurzu, ktoré po ukončení naukobehu inšpektorát naraz s presným označením školy a mena účastníka naukobehu zašle tunajšiemu úradu.

Ako v minulých rokoch odporúčam aj teraz, aby vyučovanie v naukobehu bolo spes-trené zábavnými besiedkami účastníkov, pri ktorých oni sami predčítajú, recitujú, spievajú národné piesne atď., aby zobudila sa v nich chuť pokračovať v učení.

Pokiaľ ide o hmotnú podporu ľudových naukobehov, mením doterajšie ustanovenia takto:

Najchudobnejším účastníkom naukobehu, ktorí žiadnym spôsobom nemohli by si zakúpiť ani papier, perá alebo ceruzku, môže byť tento materiál zdarma venovaný školou. Aby bola presná kontrola toho, čo, od koho a za čo bolo zakúpené, zvlášte však aby

bolo doložené, že len najpotrebnejší účastníci skutočne potrebné pomôcky dostali, stanovím čiastku 3.- Kčs /tri koruny/ na nákup naznačených pomôciok pre jedného účastníka. Nemajetní účastníci do kursu zapísaní nech sú na osobitný hárok v abecednom poriadku a tento menoslov musí byť overený obecným notárom, v mieste kde notariátu niet obecným starostom, ktorý potvrdí, že v menoslove uvedení občania sú tak chudobní, že si pomôcky sami žiadnym spôsobom zakúpiť nemôžu. Za presné prevedenie tohto postupu osobne zodpovedá každý učiteľ, ktorý naukobeh vedie.

Na tomto základe stanoví správca naukobehu čiastku potrebnej podpory /tol'ko krát 3.- Kčs, koľko je chudobných účastníkov/, zakúpi potrebné množstvo papiera, pier, cerúz atď., a nechá v účte obchodníkovom podrobne vyznačiť, koľko kusov ktorého druhu predmetov bolo zakúpené. Rozdeľuje potrebné tieto pomôcky medzi účastníkov, poznačí vždy v ich svrchu spomenutom menoslove, aké pomôcky ktorý účastník dostal a príjemca podpisom potvrdí príjem darovaných mu predmetov.

Upozorňujem dôrazne, že postup v celej veci musí byť krajne hospodárny, lebo zmenšené rozpočtové prostriedky ukladajú vo všetkých výdavkoch zvýšenú šetrnosť.

Podpory, ktorých sa dosiaľ dostávalo školám na kúrenie a osvetľovanie školských miestností po čas hodín naukobehu boli v mnohých prípadoch naprosto nehospodárne využité, v niektorých dokonca zneužívané. Stalo sa na pr., že jedna škola žiadala úhradu za 85 litrov spotrebovaného petroleja! Aby sa podobné prípady nemohly viac opakovať, nariadujem toto:

V tých hodinách naukobehov, ktoré sa odbavujú v robotné dni, je školská miestnosť aj tak dostatočne okúrená pre výučbu celý deň, netreba tedy zvláštneho kúrenia večer pred hodinou naukobehu, najviac snád' udržiavanie tepla.

Tu bude teda spotreba kuriva nepatrná. Zvláštneho okurovania vyžadujú iba hodiny naukobehu v nedeľu. Každá správa školy, ktorá žiada o podporu na kurivo pre naukobeh, oznámi v žiadosti inspektorátu rozmer školskej miestnosti a počet hodín /nediel' a sviatkov/, po ktoré bude treba podľa vopred stanoveného rozvrhu hodín naukobehu miestnosť z v l á š t e okurovať. Spotreba kuriva musí byť presne stanovená a uhradí sa správe školy len do tej výše, akú inspektorát po svedomitom prezkúmaní veci za potrebnú uzná. Posudzovanie veci nesmie sa stať paušálne, ale po dokladnej úvahe; inspektorát je zodpovedným za to, že i v tejto veci bude všade postupované s najkrajnejšou šetrnosťou.

Školy, ktoré žiadajú o podporu na osvetľovanie, musia vykázať počet večerných hodín a spotreba petroleja nesmie nikde prevýšiť najvyššie množstvo 20 litrov petroleja. Stanovenie tohto maxima nepredpokladá ovšem paušalovanie, ale značí len krajnú mez, nad ktorú nebude žiaden účet uznaný.

Očakávam, že inspektoráty vynasnažia sa všetkým správcom škôl náležite zdôrazniť nutnosť svedomitého dodržiavania všetkých týchto ustanovení, že bedlive budú dozerať nad hospodárstvom škôl s poskytnutými im podporami a s udeľovaním podpôr budú si počínať prísne šetrne.

Sosnam, škôl, ktoré naukobeh sriadia, doložený obvyklým menoslovom účastníkov podľa ďalej uvedeného vzorca, predložte sem do 31. prosinca 1924. spolu so žiadosťou o zálohu na úhradu potrebných podpôr školám.

O zálohu nech žiada inspektorát len v tej výške, akú skutočne k najnutnejším úhradám potrebuje na základe rozpočtov školami inspektorátu dodaných.

Pokyny pre vyúčtovanie poskytnutých záloh budú vydané zvlášť.

Vzor menoslovu účastníkov:

Meno školy:

Inspektorát:

Mená všetkých účastníkov	Počet začiatočníkov		Počet pokročilých		Počet nemajetných
	mužov	žien	mužov	žien	

Na kúrenie treba:

Na osvetlenie treba:

Rozmer školskej siene v kubičných metroch

Nedeľných a sviatočných hodín bude:

Večerných hodín bude:

Očakávaná spotreba dreva: ? kg

Očakávaná spotreba petroleja: ? litrov

Cena dreva:

Cena petroleja:

Naukobež sa započal dňa:

Z týchto prehľadov jednotlivých škôl zostaví a sem zašle inspektorát celkovú statistiku z celého okresu /ovšem bez mien účastníkov/.

Konečne poznamenávam, že toho roku nesmú školy na účet podpory naukobežov zakupovať žiadne inventárne predmety, na príklad petrolejové lampy, elektrické žiarovky atď. lebo žiaden podobný účet nebude uznaný a honorovaný.

Za ministra:

Fr. Mašek v. r.

Slovenský národný archív v Bratislave, Fond Kurzy slovenského jazyka, inv. č. 250, kr. č. 146-150.

Príloha č. 7.

Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave

Ľudové naukobehy roku 1924/25,
pokyny o účtovaní

V Bratislave dňa 6. prosinca 1924
Číslo 65388 – II / 18418 ai. 1924

Obežník čís. 122.

Všetkým školským inspektorátom na Slovensku

Ako v rokoch minulých bude aj toho roku nemajetným účastníkom ľudových naukobehov poskytnutý príspevok na učebné pomôcky, ktorý však toho roku stanovený je na Kčs 3 /tri/.

Zdôrazňujem opätovne, že učebné pomôcky smú byť poskytnuté iba celkom chudobným účastníkom, ktorých bezmajetnosť musí byť v každom prípade preukázaná svedectvom obecného notára alebo starostu, ako bolo stanovené v tunajšom výnose č. 65380/18418-II z 1. prosinca 1924 /Obežník č. 118./.

Účty, ktoré nebudú doložené takýmto svedectvom, vylúči účtáreň tunajšieho úradu z vyučtovaní a vráti ich správcom naukobehov, aby uhradili ich z vlastných prostriedkov. Pod učebnými pomôckami rozumie sa len písanie a počítacie sošity alebo písanky, papier, perá, atrament, cerusky. Všetko iné bude zamietnuté a účty za iné predmety nebudú uznané.

Kúrida bud' spotrebované čím menej. Ponevác sa väčšina hodín naukobehov bude odbavovať v robotné dni večer, po odpoľudňajšom vyučovaní školskom, budú školské siene ešte dosť vyhriate, takže bude najviac treba teplotu len trochu udržiavať. Osobitne kúriť učebňu bude treba len pre hodiny v nedeľu a sviatok. Postačí teda najvyššia spotreba kúrida v tejto výmere: 2,5 krychl. metrov dreva tvrdého, alebo 4 krychl. metra dreva mäkkého, alebo 2mq uhlia. Viac školám uhradené nebude. Dovož dreva a jeho porúbanie nech je pokiaľ možno lacné.

Kúrido nesmie byť brané zo súkromných zásob učiteľa alebo školy, ale musí byť zakúpené na osobitný účet naukobehu od miestnych obchodníkov alebo živnostníkov.

Pokiaľ ide o spotrebu svietiva, bude podľa doterajších skúseností potrebe každého naukobehu dostatočne vyhovené, ak spotrebuje v jednom oddelení najviac 20 litrov petroleja za celý naukobeh. Táto spotreba je dostatočná i pre miestnosti veľkých rozmerov a pri veľkom počte účastníkov. Naukobehy, ktoré budú mať malý počet účastníkov, alebo sa konajú v miestnostiach menších, spotrebujú ovšem menej. Ak by sa na osvetľovanie v hodinách naukobehu upotrebovalo nie petroleja, ale elektrický prúd alebo plyn, bud' množstvo spotrebovanej elektrickej energie alebo plynu presne v účte označené. Naprosťo je neprípustné zakupovať k účelom osvetľovania predmety trvalej ceny, ktoré by musely sa zapisovať do inventára školy, na pr. Lampy, žiarovky, cylindre a pod. Takéto účty nebudú uznané a vrátia sa správcom naukobehov.

Všeobecne pripamätávam, že účty musia byť jasné, presné a adresované zreteľne „Správe ľudového naukobehu v“.

Každý zaplatený účet musí byť od dodavateľa saldovaný, to značí, že musí na ňom dodavateľ vlastnoručne poznamenať, že „účtovanú čiastku od správcu naukobehu hoto-ve prijal.“ Účty za drevo, petrolej, uhlie atď. musia byť opatrené potvrdením obecného notára, alebo kde notariátu niet, obecného starostu, že ceny dodavateľmi účtované sú miestnym pomerom zodpovedajúce. Konečne na každom účte potvrdí správca nauko-behu, že „dodaný tovar pre naukobeh prevzal.“ Každý účet a každá poistenka m u s í byť riadne kolkovaná. Poistenky podľa 2. stupnice kolkovej, účty podľa stupnice pre kolkova-nie účtov. Je-li účet s ú č a s n e saldovaný, postačí jeho kolkovanie podľa stupnice 2. Kolky musia byť nové, neporušené, nesmia byť roztrhané, prelepované alebo razítkom dodáva-júcej firmy pretisknuté. Podrobnú revíziu účtov, nie len po stránke meritornej, ale zvlášťe po stránke riadneho kolkovania prevede pred odoslaním účtov tunajšiemu úradu sám inspektorát, aby nemusel tunajší úrad niekoľ'koraz vracat' účty k opravám a doplňovaní, ako sa dialo dosiaľ temer pravidelne.

Za správnu adjustáciu predkládaných účtov je v prvom rade zodpovedný sám inspektorát, lebo má možnosť zistené závady hneď s príslušným správcom školy krátkou cestou vybaviť.

Ukladám inspektorátu, aby s poskytnutými zálohami hospodáril len podľa týchto pokynov a s najväčšou šetrnosťou. Upozorňujem znova, že každý výdaj, ktorý nezod-povie presne svrchu uvedeným pokynom, bude účtárnou tunajšieho úradu odmietnutý a zodpovednosť zaň ponesie sám správca naukobehu.

Zmocňujem preto inspektorát, aby sám odmietnul každý účet, ktorý prekročí tu zá-sady stanovené.

Všetky inspektoráty dosiaľ nikdy nedodržali stanovenej lehoty pre vyúčtovanie zá-loh na naukobehy. Nariad'ujem preto dôrazne, aby vyúčtovanie záloh na ľudové nauko-behy roku 1924/25 bolo inspektorátom tunajšiemu úradu bezpodmienečne predložené do 30. června 1925. Naukobehy končia sa najneskoršie 30. dubna, takže dvojmesačná doba do tohto termínu je viac ako postačiteľná na to, aby inspektorát vyúčtovania jednotli-vých škôl sebral, prezkúmal, prípadné závady a opravy so správcami naukobehov vyba-vil a bezvadné vyúčtovania včas sem predostrel. Za dodržanie tejto lehoty sú inspektori osobne zodpovední. Každé vyúčtovanie musí byť doložené prehľadnou tabuľkou podľa priloženého vzoru, a je na inspektorátoch, aby si zavčasu všetky potrebné dáta a doklady od správ naukobehov vyžiadali.

Za ministra
Fr. M a š e k v. r.

Vzor

Školský inspektorát v K č. j. zo dňa:

V y ú č t o v a n i e
zálohy na ľudové naukobehy roku 1924/25
poukázanej Referátom min. školstva a nár. osvety č. j.

zo dňa:

čiastkou

Počiatok naukobehu dňa :

Koniec naukobehu dňa :

Radové číslo	Miesto naukobehu	Počet účastní- kov		Počet hodín v dňoch		Náklad na				Účetný doklad
						uč. po- -môcky	kuri- vo	svie- tivo	celkom	
		mužov	žien	všedných	sviatoč- -ných	K h	K h	K h	K h	

Spolu: Kčs

t. j. /slovy/ korún halierov

Záloha: Kčs

Výdavky: Kčs

Zbytok: Kčs /vraciam na šekový účet čís. 41038 priloženou
složenkou/

Nedoplatok: Kčs buď inspektorátu poukázaný.

Predložiť bezpodmienečne do 30. června 1925.

Zbytky záloh vráťte l e n priloženou složenkou šekového úradu konto č. 41038.

Príloha č. 8.

Výkaz ľudových naukobeňov v škol. inšpektoráte v Hlohovci

Školský inšpektorát v Hlohovci

Kč. j. z. d. 1. XII. 1924, 06. c. 118

Výkaz

/ statistika / ľudových naukobeňov zriadených
v škol. roku 1924/25 do 31. XII. 1924

č. 1949/25

Poradie	Miesto naukobeňu	Spolu účastníkov		Spolu hodín + dielov		Náklad na :								Poznámky
		mušov	dievč.	rozd. ročník	rozd. ročník	učebné pomôcky	kurzy	Sviatkov	celkom	Sp.	L.			
1	Blahosť St. L. St.	4	7 = 11	-	-	-	-	pos. obec	obec	-	-	-	-	
2	Blahosť St. L. St.	27	0 = 27	-	-	-	-	"	pos. obec	-	-	-	-	
3	Lautár " "	5	13 = 18	14	26	-	-	"	obec	-	-	-	-	
4	Pol. Lohovce "	14	2 = 16	-	-	-	-	"	"	-	-	-	-	
5	Madunice "	13	- = 13	30	10	-	-	-	-	-	-	-	-	
6	Madunice "	8	- = 8	30	10	-	-	-	-	-	-	-	-	
7	Madunice St. L. St.	27	26 = 53	40	-	-	-	pos. obec	pos. obec	-	-	-	-	
8	Pol. Lohovce St. L. St.	18	15 = 33	-	-	-	-	"	"	-	-	-	-	
9	Radkovce "	15	- = 15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
10	Stoupa "	10	5 = 15	14	26	-	-	škola	škola	-	-	-	-	
11	Stoupa St. L. St.	11	- = 11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
12	Trnava St. L. St.	32	- = 32	40	-	-	-	pos. obec	pos. obec	-	-	-	-	
13	Trnava St. L. St.	29	- = 29	38	-	-	-	učebné pomôcky	-	-	-	-	-	
14	Trnava St. L. St.	94	115 = 209	-	39	-	-	-	-	-	-	-	-	
15	Trnava St. L. St.	20	- = 20	-	-	-	-	pos. obec	31	-	31	-	-	
16	Trnava St. L. St.	18	- = 18	60	-	-	-	269	-	36	-	305	-	
17	Trnava St. L. St.	23	- = 23	48	12	-	-	130	-	30	-	160	-	
18	Trnava St. L. St.	54	31 = 85	48	12	-	-	220	-	36	-	256	-	
19	Trnava St. L. St.	22	5 = 27	12	18	-	-	166	-	12	-	178	-	
20	Trnava St. L. St.	21	- = 21	-	-	-	-	pos. obec	-	-	-	-	-	
21	Trnava St. L. St.	10	11 = 21	10	-	18	-	120	-	pos. obec	138	-	-	
22	Trnava St. L. St.	5	- = 5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		489	230 = 719	366	141	18	-	905	-	145	-	1068	-	

506

HLOHOVEC - 5. LED. 1925

Školský inšpektor

J. Lohovský

Slovenský národný archív v Bratislave.

Názov: **K histórii druhošancového vzdelávanie na Slovensku
a k jeho didaktickým aspektom – vybrané príklady**

Autor: prof. PhDr. Eduard Lukáč, PhD.

Recenzenti: Prof. PaedDr. Miroslav Krystoň, CSc.
Doc. PaedDr. Silvia Barnová, PhD., MBA

Vydavateľ: Prešovská univerzita v Prešove, 2023

Vydanie: Prvé

Rozsah: 113 strán

Za jazykovú stránku textu zodpovedá autor.

ISBN 978-80-555-3138-0

EAN 9788055531380

ISBN 978-80-555-3138-0

9 788055 531380